

Samuel Bashmakov

**ILMASTONMUUTOS JA VALTION
POSITIIVISET TOIMINTAVELVOITTEET**
Valtion ilmastovastuu ihmisoikeuskysymyksenä

TIIVISTELMÄ

Samuel Bashmakov: ”Ilmastonmuutos ja valtion positiiviset toimintavelvoitteet – Valtion ilmastovastuu ihmisoikeuskysymyksenä”

Pro gradu -tutkielma

Tampereen yliopisto

Hallintotieteiden tutkinto-ohjelma

Julkisoikeus

Maaliskuu 2021

Ilmastonmuutos on aikamme merkittävimpiä globaaleja ympäristökriisejä. Ihmisen toiminnan seurauksena syntynyt ilmastonmuutos vaikuttaa myös ihmisoikeuksien toteutumiseen. Ilmastonmuutoksen ja ihmisoikeuksien välinen suhde on tunnistettu aiempaa useammin. Ilmastonmuutoksen ihmisoikeusvaikutukset ovat moninaisia ja niiden vakavuus korostuu ilmaston lämmetessä entisestään. Valtioille on muodostunut keskeinen vastuu ilmastonmuutoksen hillitsemisessä ja siihen liittyviä ihmisoikeusvelvoitteita tarkastellaan tutkielmassa erityisesti Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen valtion positiivisten toimintavelvoitteiden ja vastuun muodostumisen näkökulmista.

Valtion positiiviset toimintavelvoitteet muodostavat valtiolle vastuun toimia aktiivisesti turvatakseen ja edistääkseen ihmisoikeuksien toteutumisen. Positiivisia toimintavelvoitteita voi muodostua erilaisissa tilanteissa, jotka ovat sidoksissa Euroopan ihmisoikeussopimuksessa turvattuihin oikeuksiin. Tutkielmassa näiden toimintavelvoitteiden muodostumista tarkastellaan suhteessa ilmastonmuutokseen. Tämän tarkastelun pohjaksi muodostuu Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ympäristöasioita koskeva oikeuskäytäntö. Myös muu oikeuskäytäntö, joka kytkeytyy teeman kannalta olennaisiin ihmisoikeuksiin, kuten oikeuteen elämään, on tutkielman kannalta merkittävää. Positiivisten toimintavelvoitteiden muodostuminen on riippuvaista erilaisista tekijöistä. Ilmastonmuutokseen liittyvien tuomioistuimen ratkaisujen vielä puuttuessa positiivisten toimintavelvoitteiden potentiaalista muodostumista tulee punnita aiemman ratkaisukäytännön valossa. Positiivisilla toimintavelvoitteilla tulee olemaan keskeinen rooli ilmastovastuun määrittämisessä.

Tutkielmassa tarkastellaan, miten valtion vastuu muodostuu Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännössä ja pyritään luomaan yhteys myös ilmastovastuun muodostumiseen. Ilmastovastuun määrittäminen ei ole yksiselitteistä ilmastonmuutoksen ollessa luonteeltaan globaali ilmiö. Vastuun määrittämistä punnitaan alueellisen ja jaetun vastuun käsitteiden sekä osittain ekstraterritoriaalisuuden näkökulmista. Vastuun määrittämisen tukena hyödynnetään valtion positiivisia toimintavelvoitteita. Konkreettisenä esimerkkinä vastuun muodostumisesta tutkielmassa käsitellään keskeneräistä portugalilaisnuorten valitusta, joka on ensimmäisen ilmasto- ja ympäristövalitus Euroopan ihmisoikeustuomioistuimessa. Valituksessa nostetaan esille valtioiden vastuu ilmastotoimista, toimien laiminlyönti sekä laiminlyöntien vaikutus ihmisoikeuksien toteutumiseen. Tapauksen ratkaisua jäädään odottamaan, mutta tuomioistuimen ensimmäisenä ilmasto- ja ympäristövalituksena se tulee lopputuloksesta huolimatta ohjaamaan tuomioistuimen käytäntöä suhteessa ilmastonmuutokseen.

Viimeisenä tarkastelu kohdistuu kansalliseen tasoon, erityisesti Suomeen, sekä kotimaiseen ympäristöperusoikeuteen. Ympäristöperusoikeutta käsitellään kotimaisen ympäristö- ja ilmastovastuun perustana. Sen ja ilmastonmuutoksen välistä suhdetta avataan myös. Ilmastonmuutokseen liittyvän strategisen litigaation uutta trendiä käsitellään myös kansallisten tapausten kautta sekä pohditaan, minkä vuoksi Suomessa ei ole nähty vielä ilmasto- ja ympäristövalituksia ja minkälaiset mahdollisuudet sellaiselle olisi nykyilmaisäädännön valossa.

Avainsanat: Ilmastonmuutos, valtion positiiviset toimintavelvoitteet, valtion ilmastovastuu, ihmisoikeudet, Euroopan ihmisoikeustuomioistuin, ympäristöperusoikeus, strateginen litigaatio

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

SISÄLLYS

LÄHTEET	III
LYHENTEET	XII
1 JOHDANTO	1
1.1 TUTKIMUSAIHEEN TAUSTAA	1
1.2 TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA RAJAUKSET	4
1.3 TUTKIMUSMETODI JA AINEISTO.....	6
1.4 TUTKIELMAN RAKENNE.....	7
2 YMPÄRISTÖ PERUS- JA IHMISOIKEUSKONTEKSTISSA	9
2.1 YMPÄRISTÖN TUNNUSTAMINEN IHMISOIKEUDEKSI	9
2.2 YMPÄRISTÖN JA IHMISOIKEUKSIEN SUHDE KANSAINVÄLISESSÄ SOPIMUSVERKOSTOSSA	10
2.3 ILMASTO JA IHMISOIKEUDET	14
2.4 YMPÄRISTÖPERUSOIKEUS KANSALLISEN TASON PERUSOIKEUTENA.....	16
3 YMPÄRISTÖ JA VALTION POSITIIVISET TOIMINTAVELVOITTEET	18
3.1 VALTION POSITIIVISET TOIMINTAVELVOITTEET.....	18
3.1.1 Yleistä valtion positiivisista toimintavelvoitteista.....	18
3.1.2 Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen suhteellisuusperiaatteesta.....	20
3.1.3 Harkintamarginaalioppi.....	22
3.1.4 Kohtuullinen tieto ja keinot -testi.....	24
3.2 BUDAYEVAN KRITERISTÖ.....	25
3.3 EUROOPAN IHMISOIKEUSTUOMIOISTUIMEN YMPÄRISTÖTULKINNAN KEHITYS	28
4 VALTION ILMASTOVASTUUN MÄÄRITTÄMINEN EUROOPAN IHMISOIKEUSTUOMIOISTUIMESSA	32
4.1 YKSITTÄISEN VALTION ILMASTOVASTUUN MUODOSTUMINEN	32
4.2 ILMASTOVASTUUN JA POSITIIVISET TOIMINTAVELVOITTEET	34
4.3 VALTIOIDEN JAETTU ILMASTOVASTUUN	40
4.4 PORTUGALILAISNUORTEN ILMASTOVALITUS EUROOPAN IHMISOIKEUSTUOMIOISTUIMESSA....	43
4.4.1 Duarte Agostinho ja muut vastaan Portugali ja 32 muuta valtiota	43
4.4.2 Tapauksen käsittely tuomioistuimessa	46
5 VALTION ILMASTOVASTUUN MUODOSTUMINEN SUOMESSA	48
5.1 YMPÄRISTÖPERUSOIKEUS KOTIMAISEN ILMASTOVASTUUN PERUSTANA	48
5.2 YMPÄRISTÖPERUSOIKEUDEN ULOTTUVUUDET SUHTEESSA ILMASTONMUUTOKSEEN	51
5.3 POSITIIVISET TOIMINTAVELVOITTEET JA KOTIMAINEN YMPÄRISTÖPERUSOIKEUS	52
5.4 STRATEGISEN LITIGAATION UUSI GLOBAALI TRENDI	54
5.4.1 Ilmastonmuutos strategisen litigaation kohteena.....	54
5.4.2 Urgenda -tapaus.....	55
5.4.3 Ilmastonmuutos ja strateginen litigaatio Suomessa.....	58
6 JOHTOPÄÄTÖKSET	62

LÄHTEET

Kirjallisuus

Aarnio, Aulis: Laintulkinnan teoria: Yleisen oikeustieteen oppikirja. Juva 1989.

Aarnio, Tuomas: Ilmastolaki – laki ilmastopolitiikan tekemisestä. Ympäristöjuridiikka 4/2016.

Bell, Derek: Climate change and human rights. WIRE's Climate Change 2013, 4:159–170. John Wiley & Son's, Ltd 2013.

Boyd, David: The environmental rights revolution: a global study of constitutions, human rights, and the environment. Vancouver UBC Press 2012.

Boyle, Alan: Climate change, the Paris agreement and human rights. The International and comparative law quarterly 67(4) 2018.

Boyle, Alan: Human Rights and the Environment: Where Next? European Journal Of International Law 23(3) 2012.

Burgers, L. & Staal, T.: Climate Action as Positive Human Rights Obligation: The Appeals Judgment in Urgenda v. The Netherlands. Netherlands yearbook of international law 2019.

Braig, K. & Panov, S.: The Doctrine of Positive Obligations as a Starting Point for Climate Litigation in Strasbourg: The European Court of Human Rights as a *Hilfssheriff* in Combating Climate Change? Journal of Environmental Law & Litigation 35. University of Oregon School of Law 2020.

Djeffal, Christian: Consensus, Stasis, Evolution: Reconstructing Argumentative Patterns in Evolutionary ECHR Jurisprudence. Building Consensus on European Consensus. Cambridge University Press, 2019.

Harris, D. J., O'Boyle, M., Bates, E., & Buckley, C.: Law of the European convention on human rights. Oxford University Press. USA 2014.

Heiskanen, Heta: Towards Greener Human Rights Protection: Rewriting the Environmental Case Law of the European Court of Human Rights. Tampere University Press 2018. (Heiskanen 2018a)

Heiskanen, Heta: Afraid of Fragmentation? : Keep Calm and Apply the European Convention on Human Rights on Environmental Matters. Nordic Environmental Law Journal 2018:2. (Heiskanen 2018b)

Hirvonen, Aulis: Mitkä metodit? Opas oikeustieteen metodologiaan. Yleisen oikeustieteen julkaisuja 17, 2011.

Hollo, Erkki: Ympäristö ihmisen oikeudessa. Ympäristöjuridiikka 4/2008.

Hollo, Erkki: Johdatus ympäristöoikeuteen. Helsinki 2009.

Hollo, E., Kuokkanen, T., & Utter, R.: Ilmasto-oikeus. Helsinki 2011.

Husa, J., Mutanen, A., & Pohjolainen, T.: Kirjoitetaan juridiikkaa: ohjeita oikeustieteellisten kirjallisten töiden laatijoille. 2. uud.p. Helsinki 2008.

Knox, John: Human Rights Principles and Climate Change. In The Oxford Handbook of International Climate Change Law (1st ed.). Oxford University Press 2016.

Knox, John: Linking human rights and climate change at the United Nations. The Harvard Environmental Law Review: HELR, 33(2) 2009.

Kolehmainen, Antti: Tutkimusongelma ja metodi lainopillisessa työssä. Teoksessa Miettinen, Tarmo (toim.): Oikeustieteellinen opinnäyte – Artikkeleita oikeustieteellisten opinnäytteiden vaatimuksista, metodista ja arvostelusta. Edilex kirjat 2016.

Kokko, Kai: Ympäristöoikeuden perusteet: yleiset opit, sääntely ja ratkaisun teoria. Helsinki 2017.

Kokko, Kai: Ympäristöperusoikeuden evoluutio kirjallisuuden ja erityisesti korkeimman hallinto-oikeuden vuosikirjaratkaisujen valossa. Teoksessa Aarto, Markus - Vartiainen, Markku (toim.): Oikeus kansainvälisessä maailmassa. Ilkka Saraviidan juhlakirja. Helsinki 2008.

Łącki, Paweł: Consensus as a Basis for Dynamic Interpretation of the ECHR—A Critical Assessment. *Human rights law review*, 21(1) 2021.

Leijten, Ingrid: Human rights v. Insufficient climate action: The Urgenda case. *Netherlands Quarterly of Human Rights*, 37(2) 2019.

Liston, Gerry: Enhancing the efficacy of climate change litigation: how to resolve the ‘fair share question’ in the context of international human rights law. *Cambridge International Law Journal*, 9 (2) 2020.

Milanovic, Marko: Extraterritorial Application of Human Rights Treaties: Law, Principles, and Policy. *Extraterritorial Application of Human Rights Treaties*. Oxford: Oxford University Press, 2011.

Mircea, Dutu: Right to a proper climate in the system of the right to an environment and the equation of fundamental human rights. *Union of Jurists of Romania. Law Review*, 4(2) 2014.

Müllerová, Hana: Environment Playing Short-Handed: Margin of Appreciation in Environmental Jurisprudence of the European Court of Human Rights: Environment Playing Short-Handed. *Review of European, comparative & international environmental law* 24, no. 1 2015.

Ojanen, Tuomas: Ympäristöperusoikeus 25 vuotta: perustuslain 20 §:n soveltaminen korkeimmassa hallinto-oikeudessa 1995-2020. Teoksessa Kuusiniemi, Kari – Suviranta, Outi – Viljanen, Veli-Pekka (toim.): Juhlajulkaisu Pekka Vihervuori 1950 – 25/8 – 2020. Helsinki 2020.

Pedersen, Ole W.: The Ties That Bind: The Environment, the European Convention on Human Rights and the Rule of Law. *European public law* 16 (4) 2010.

Peel, J. & Osofsky, H.: A Rights Turn in Climate Change Litigation? *Transnational environmental law* 7 (1). Cambridge University Press 2018.

Pellonpää, M., Gullans, M., Pölönen, P., & Tapanila, A.: Euroopan ihmisoikeussopimus. 5. uud. p. Helsinki 2012.

Pitkänen, Maija: Euroopan ihmisoikeussopimuksen valtion positiiviset toimintavelvoitteet ja suhteellisuusperiaatteen huomioiminen. *Lakimies* 1/2013. Helsinki 2013.

Raskulla, Siina: Ympäristöperusoikeus politiikkainstrumenttina ja kansalaisoikeutena – dikotomian yhteensovittaminen. *Politiikka: Valtiotieteellisen yhdistyksen julkaisu* 58. Helsinki 2016.

Ropponen, Otto: The Margin of Appreciation in the Jurisprudence of the ECHR: A Study on the Doctrine and its Interplay with the European Consensus Inquiry and the Principle of Proportionality. Turku 2016.

Selvenius-Hurme, Liisa: Ilmastopolitiikka oikeudenkäynnin kohteena – onko valtion ilmastotoimien riittävyys mahdollista saattaa tuomioistuinten arvioitavaksi hallintoriitana? *Oikeus*, 48(1). Helsinki 2019.

Similä, Jukka: Ympäristösäätely ja arvioinnin näkökulmat. *Oikeus*, 31(2). Helsinki 2002.

Starmer, Keir: Positive Obligations under the Convention. Teoksessa Jowell, J., & Cooper, J. *Understanding human rights principles*. Hart 2001.

Tuori, Kaarlo: Kriittinen oikeuspositivismi. Helsinki 2000.

Viljanen, Jukka: The European Court of Human Rights as a Developer of the General Doctrines of Human Rights Law. A Study of the Limitations Clauses of the European Convention on Human Rights. Tampere 2003.

Viljanen, J., Heiskanen, H. & Raskulla, S.: Ihmisoikeuksien yleiset opit ja suomalainen ympäristöoikeudellinen argumentaatio. Ympäristöjuridiikka 1/2016. Helsinki 2016.

Viljanen, J., Heiskanen, H., Raskulla, S., Koivurova, T. & Heinämäki, L.: Miten ympäristöperusoikeus toteutuu. Ympäristöministeriö, Tampereen yliopisto ja Pohjoisen ympäristö- ja vähemmistöoikeuden instituutti. Tampere 2014.

Xenos, Dimitris: The positive obligations of the state under the European Convention of Human Rights. New York: Routledge 2012.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisut

Al-Skeini ja muut v. Yhdistynyt kuningaskunta, 55721/07, 7.7.2011.

Banković ja muut v. Belgia and 16 muuta valtiota, 52207/99, 12.12.2001.

Bljakaj v. Kroatia 18.9.2014, 74448/12.

Brincat ja muut v. Malta 24.7.2014, 60908/11, 62110/11, 62129/11, 62312/11 ja 62338/11.

Budayeva ja muut v. Venäjä 20.3.2008, 15339/02, 21166/02, 20058/02, 11673/02 ja 15343/02.

Guerra ja muut v. Italia, 19.2.1998, 14967/89.

Huoltoasema Matti Eurén oy ja muut v. Suomi, 19.1.2010, 26654/08.

Issa ja muut v. Turkki, 31821/96, 16.11.2004.

Opuz v. Turkki, 9.6.2009, 33401/02.

Osman v. Yhdistynyt kuningaskunta, 28.10.1998, 23452/94.

Soering v. Yhdistynyt kuningaskunta, 7.7.1989, 14038/88.

Tatar v. Romania, 27.1.2009, 67021/01.

Öneryildiz v. Turkki, 30.11.2004, 48939/99.

Keskeneräiset tapaukset

Duarte Agostinho ja muut v. Portugali ja 32 muuta valtiota, 39371/20.

Muiden valtioiden kansalliset tuomioistuinratkaisut

The District Court of the Hague, Urgenda C/09/456689, 13-1396, 24.5.2015.

Kansallisen lainsäädäntö

Suomen perustuslaki 731/1999

Ilmastolaki 609/2015

Virallislähteet

Hallituksen esitys 309/1993 vp.

Oikeuskanslerinviraston päätös OKV/10/50/2019.

Perustuslakivaliokunnan lausunto 69/2018 vp.

Kansainväliset sopimukset sekä julistukset

Euroopan ihmisoikeussopimus.

Euroopan unionin perusoikeuskirja 2012/C 326/02.

Pariisiin ilmastopimus.

Rion julistus.

Århusin sopimus.

Muu aineisto

Boyd, David R.: Human rights obligations relating to the enjoyment of a safe, clean, healthy and sustainable environment. A/74/161. United Nations, General Assembly 15.7.2019

IPCC: Global Warming of 1.5°C. An IPCC Special Report on the impacts of global warming of 1.5°C above pre-industrial levels and related global greenhouse gas emission pathways, in the context of strengthening the global response to the threat of climate change, sustainable development, and efforts to eradicate poverty. [Masson-Delmotte, V., P. Zhai, H.-O. Pörtner, D. Roberts, J. Skea, P.R. Shukla, A. Pirani, W. Moufouma-Okia, C. Péan, R. Pidcock, S. Connors, J.B.R. Matthews, Y. Chen, X. Zhou, M.I. Gomis, E. Lonnoy, T. Maycock, M. Tignor, and T. Waterfield (toim.)]. 2018.

Knox, J. H.: Report of the Independent Expert on the issue of human rights obligations relating to the enjoyment of a safe, clean, healthy and sustainable environment, John H. Knox.

A/HRC/25/53. United Nations, General Assembly 30.12.2013.

Kuusiniemi, Kari: Presidentin puhe. XVI hallintotuomioistuinpäivä. 6.2.2019. Saatavilla:

<https://www.kho.fi/fi/index/ajankohtaista/presidenttikarikuusiniemenpuheitajatervehdyksia/xvihallintotuomioistuinpaiva.html>.

Spano, Robert: Should the European Court of Human Rights become Europe's environmental and climate change court? Robert Spanon puhe. Conference on Human Rights for the Planet.

5.10.2020. Saatavilla:

https://www.echr.coe.int/Documents/Speech_20201005_Spano_Conference_Planet_ENG.pdf.

Verkkolähteet

Clark P., Liston G. & Kalpouzos I.: Climate change and the European Court of Human Rights:

The Portuguese Youth Case. EJIL:Talk!. 6.10.2020. Saatavilla osoitteessa:

<https://www.ejiltalk.org/climate-change-and-the-european-court-of-human-rights-the-portuguese-youth-case/>.

Global Legal Action Network: ECtHR Application. Youth4ClimateJustice 2020. Saatavilla osoitteessa: <https://youth4climatejustice.org/wp-content/uploads/2020/11/GLAN-ECtHR-Application.pdf>.

Global Legal Action Network: Home. Youth4ClimateJustice 2021. Saatavilla osoitteessa: <https://youth4climatejustice.org/>.

Global Legal Action Network: The Case. Youth4ClimateJustice 2020. Saatavilla osoitteessa: <https://youth4climatejustice.org/the-case.html>.

Heri, Corina: The ECtHR's Pending Climate Change Case: What's Ill-Treatment Got To Do With It? EJIL:Talk!. 22.12.2020. Saatavilla osoitteessa: <https://www.ejiltalk.org/the-ecthrs-pending-climate-change-case-whats-ill-treatment-got-to-do-with-it/>.

Public Law Strategic Support Project: Public Law Project. Guide to Strategic Litigation. Public Law Strategic Support Project 1.8.2016. Saatavilla osoitteessa: https://publiclawproject.org.uk/wp-content/uploads/data/resources/153/40108-Guide-to-Strategic-Litigation-linked-final_1_8_2016.pdf.

Sormunen, Milka: Positiiviset toimintavelvoitteet – valtion velvollisuus turvata perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen aktiivisin toimin. Perustuslakiblogi 24.1.2020. Saatavilla osoitteessa: <https://perustuslakiblogi.wordpress.com/2020/01/24/milka-sormunen-positiiviset-toimintavelvoitteet-valtion-velvollisuus-turvata-perus-ja-ihmisoikeuksien-toteutuminen-aktiivisin-toimin/>.

Urgenda: Climate Case Explained. Saatavilla osoitteessa: <https://www.urgenda.nl/en/themas/climate-case/climate-case-explained/>.

Ympäristöministeriö: Tiivistelmä kansalaiskyselyn tuloksista. Tampereen yliopisto. 2019. Saatavilla osoitteessa:

https://ym.fi/documents/1410903/38439968/Tiivistelma_ilmastolaki_TUNI_20.12.2019-D61A63C2_14B8_45AB_B3E7_E13650B100A2-160669.pdf/838ca9c2-1852-68bd-e12a-aac8ce923737/Tiivistelma_ilmastolaki_TUNI_20.12.2019-D61A63C2_14B8_45AB_B3E7_E13650B100A2-160669.pdf?t=1603260990809.

LYHENTEET

EIS – Euroopan ihmisoikeussopimus

EIT – Euroopan ihmisoikeustuomioistuin

KHO – Korkein hallinto-oikeus

UNEP – YK:n ympäristöohjelma

UNFCCC - YK:n ilmastonsuojelun puitesopimus

1 JOHDANTO

1.1 Tutkimusaiheen taustaa

Ilmastonmuutos on maapallomme suurimpia tämänhetkisiä uhkia diversiteettikadon lisäksi, jonka vaikutukset ulottuvat maailman jokaiseen kolkkaan. Ilmaston lämpenemisen merkittävin tekijä 1900-luvun puolivälistä asti on ollut ihmisen toiminnan aiheuttamat kasvihuonekaasupäästöt ilmakehään. Ilmaston keskilämpötilan nousu on jo nyt aiheuttanut muutoksia ihmisten ja luonnon toiminnassa. Se on muun muassa lisännyt kuivuutta ja tulvien määrää sekä muiden äärimmäisten sääolojen ilmenemistä. Nämä muutokset ovat jo luoneet etenkin kaikista haavoittuvimmassa asemassa oleville ihmisille uudenlaisia riskejä. Suurimmat ilmastonmuutoksen seuraukset näkyvät usein köyhimmässä valtioissa. Niiden asemaa heikentää edelleen muun muassa kestämaton taloudellinen tai muu ilmastoon liittymätön tilanne. Lisäksi esimerkiksi pienet saaret tai eteläiset megakaupungit kohtaavat ilmaston lämpenemisen suurimmat uhat. Ilmastonmuutos vaikuttaa esimerkiksi ruokaturvan ja terveyden heikentymiseen sekä köyhyyden, eriarvoisuuden ja pakolaisuuden lisääntymiseen.¹ Ilmastonmuutoksen seurauksilla on usein välitön tai välillinen vaikutus ihmisoikeuksien toteutumiseen. Ilmastonmuutos on näin ollen ihmisoikeuskysymys. Valtioilla onkin merkittävä vastuu toimillaan edistää ilmastonmuutoksen hillitsemistä sekä perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista.

Ilmastonmuutos seurauksineen uhkaa esimerkiksi oikeutta elämään, ihmisen perustarpeisiin (kuten veteen ja ruokaan), itsemääräämisoikeuteen ja riittävään elintasoon. Seuraksiin varautuminen jakautuu epätasaisesti globaalilla tasolla, jossa vauraat valtiot ovat vahvoilla. Onkin erityisen tärkeää tarkastella ilmastonmuutosta myös ihmisoikeusnäkökulmasta. Tämä tarkastelukulma onkin yleistynyt ilmastodiskurssissa, josta esimerkkinä toimii Pariisin ilmastopöytäkirja. Sen sopimustekstissä ihmisoikeudet ja niiden toteutuminen linkitetään ilmastonmuutokseen.² Valtioilla on velvollisuus turvata perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Ilmastonmuutoksen seurauksena valtioiden velvollisuus ihmisoikeuksien aktiivisena turvaajana erilaisilta uhilta on laajentunut. Valtioiden onkin tehtävä välittömiä toimia, joilla ilmastonmuutoksen ihmisoikeusvaikutuksilta voidaan

---

¹ IPCC 2019, s. 53.

² Boyd 2019, s. 10, 15.

suojausta.³ Ei siis ole riittävää, että valtio ainoastaan noudattaa velvollisuuttaan olla puuttumatta yksilön oikeuksiin. Näiden valtion negatiivisten toimintavelvoitteiden lisäksi valtioilla on velvollisuus toimia aktiivisesti yksilön perus- ja ihmisoikeuksien turvaamiseksi.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen (EIT) oikeuskäytännössä on muodostunut valtion negatiivisten toimintavelvoitteiden lisäksi myös positiivisia velvoitteita, joiden mukaan valtiolle voi muodostua velvollisuus turvata aktiivisesti Euroopan ihmisoikeussopimuksessa (EIS) säädettyjen ihmisoikeuksien toteutuminen, vaikkei sopimuksen sanamuodoista tällaista olisi välittömästi johdettavissa. Pelkästään valtion puuttumattomuus ei aina riitä ihmisoikeuksien täysimittaiseen toteutumiseen. EIT onkin jatkuvasti laajentanut valtion positiivisia velvoitteita perustuen tehokkuusperiaatteeseensa, joka pohjautuu oikeuksien todelliseen ja tehokkaaseen toteutumiseen vaatien valtiolta aktiivisia toimia niiden turvaamiseksi.⁴

Ilmastonäkökulmaa EIT:n osalta pohditaan tutkielmassa aiemman ympäristöön liittyvän oikeuskäytännön pohjalta sekä tuomioistuimen ensimmäisen ilmastovalituksen perusteella. EIS ei suoranaisesti turvaa oikeutta terveelliseen ympäristöön mutta sen oikeuskäytännössä tämä oikeus on välillisesti tunnistettu. Ilmastonmuutosta tarkasteltaessa ihmisoikeusnäkökulmasta kiinnostavaa onkin pohtia, voisiko se aiheuttaa valtiolle positiivisia toimintavelvoitteita. Tällaisesta yhteydestä juontuvien ihmisoikeusvelvoitteiden määrittely voi olla haastavaa mutta se on tarpeellista, sillä ilmastonmuutoksen seuraukset ovat yhä merkittävämmässä roolissa yhteiskunnassamme. Tapauksia, joissa valtion on todettu toimineen riittämättömästi ilmastovelvoitteidensa toteuttamiseksi, on jo olemassa⁵.

Suomen perustuslain (731/1999) (jäljempänä PL) 20 §:n eli niin sanotun ympäristöperusoikeuden mukaan ”julkisen vallan on pyrittävä turvaamaan jokaiselle oikeus terveelliseen ympäristöön”. Suomelle muodostuu näin ollen myös perustuslaillinen vastuu osallistua ilmastonmuutoksen hillitsemiseen. Suomi on valtiona ollut mukana edistämässä ilmastonmuutoksen hillintää niin kansainvälisellä, EU:n, kuin kansallisellakin

---

³ Boyd 2019, s. 17.

⁴ Pitkänen 2013, s. 55.

⁵ Kts. Urgenda -tapaus: Hollannin korkein oikeus totesi valtiota vastaan asetetun kansalaisten tekemän valituksen hyväksi, että Hollannin valtio on toiminut riittämättömällä tavalla ilmastonmuutoksen hillitsemiseksi ja sen on tehtävä ripeitä merkittäviä päästövähennystoimia vuoden 2020 loppuun mennessä.

tasolla. Sille muodostuneet ilmastovelvoitteet juontuvat kansainvälisestä ilmastosääntelystä ja Suomi on jo toiminut saavuttaakseen asetetut päästövähennystavoitteet. Suomella on erilaisia keinoja käytössään, joilla se pyrkii tavoitteisiinsa, mutta tulisiko valtion ottaa entistä aktiivisempi rooli ilmastotoimissa? Voisiko Suomelle muodostua positiivisia toimintavelvoitteita suhteessa ilmastomuutokseen ja miten velvoitteita täytettäisiin aktiivisin toimin?

Valtion ilmastovastuu Suomen näkökulmasta on ajankohtainen aihe yhteiskunnassa ja vastuun sekä velvollisuuksien muodostumista on tärkeä tarkastella myös ihmisoikeuksien näkökulmasta. Vuonna 2020 portugalilaiset nuoret tekivät Euroopan ihmisoikeustuomioistuimeen (EIT) ilmastovalituksen Suomea ja 32 muuta Euroopan ihmisoikeus-sopimuksen (EIS) jäsenvaltiota vastaan. Valituksessa vedotaan muun muassa sopimuksen toisen artiklan, oikeuden elämään, toteutumiseen ja siihen, etteivät kyseiset valtiot ole tehneet tarpeeksi ilmastomuutoksen hillitsemiseksi. Valituksen tarkoituksena on saada oikeudellisesti sitova ratkaisu EIT:stä, joka velvoittaisi valtioita aktiivisempiin ilmastotoimiin.⁶ Vielä on epävarmaa, tuleeko EIT katsomaan valituksen päteväksi vai toteaako se valituksen olevan epäkelvoinen ratkaistavaksi. Nuorten tekemän ilmastovalituksen yhtenä nyanssina on myös herättää keskustelua kansallisten tuomioistuinten keinojen riittävydestä ilmastomuutoksen kaltaisissa tapauksissa. Myös Suomessa on keskusteltu esimerkiksi tuomioistuimen ja lainsäätäjän rooleista sekä siitä, minkälaiset ovat kansalaisten muutoksenhakumahdollisuudet ilmastoon liittyvissä valtioon kohdistuvissa kysymyksissä⁷.

Kansallisella tasolla ilmastomuutokseen liittyvää strategista litigaatiota on tehty ympäri maailmaa. Tunnetuimpana tapauksena lienee Alankomaiden Urgenda -tapaus, jossa valtio velvoitettiin tekemään päästövähennyksiä, sillä niiden laiminlyönti loukkaa ihmisoikeuksien toteutumista. Strategisen litigaation tarkoituksena on, tiettyjen oikeustapausten avulla, saada aikaan yhteiskunnallista muutosta koskien esimerkiksi ilmastomuutosta. Suomessa ilmastovalituksia ei vielä ole ollut ja tutkielmassa tarkastellaankin tämän syytä ja pohditaan mahdollisuuksia valituksille tulevaisuudessa.

---

⁶ Youth4ClimateJustice 2020. Saatavilla osoitteessa: <https://youth4climatejustice.org/the-case.html>.

⁷ Rautiainen 2020 (Perustuslakiblogi). Saatavilla osoitteessa: <https://perustuslakiblogi.wordpress.com/2020/09/04/pauli-rautiainen-portugalilaiset-lapset-ja-nuoret-haastoivat-suomen-euroopan-ihmisoikeustuomioistuimeen-ilmastomuutoksen-vastaisten-toimien-laiminlyonneista/amp/>.

1.2 Tutkimustehtävä ja rajaukset

Tässä pro gradu -tutkielmassa tarkastellaan, voiko ilmastonmuutos asettaa valtiolle positiivisia toimintavelvoitteita kohdentuen erityisesti Suomeen ja siihen, voisiko ilmastonmuutos aiheuttaa Suomelle toimintavelvoitteen toimia aktiivisesti ilmastonmuutoksen hillitsemiseksi ja näin ollen ihmisoikeuksien turvaamiseksi. Muun muassa Alankomaissa, Urgenda -tapauksesta johtuen, julkisen vallan riittämättömien toimien vuoksi näin on käynyt⁸. Ilmastonmuutosta ja positiivisia toimintavelvoitteita lähestytään erityisesti Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännön kautta. Suomessa ajattelu julkisen vallan velvollisuudesta turvata terveellinen ympäristö kulminoituu perustuslain ympäristöperusoikeuteen, jonka sisältö kumpuaa kansainvälisestä ympäristön ja ihmisoikeuksien välisen suhteen diskurssista sekä tästä syntyneisiin kansainvälisiin sopimuksiin⁹.

Tutkielman tutkimuskysymykset ja apukysymys ovat seuraavat:

Tutkimuskysymykset

1. Miten positiiviset toimintavelvoitteet voivat muodostua suhteessa ilmastonmuutokseen?
2. Miten valtion ilmastovastuu määrittyy Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännön perusteella?

Apukysymykset:

1. Miten ilmastovastuu määrittyy Suomessa
2. Mitkä ovat ilmastovalituksen mahdollisuudet kansallisesti ja erityisesti Suomessa?

Terveelliseen ympäristöön liittyvät positiiviset toimintavelvoitteet ovat EIT:n oikeuskäytännössä koskeneet alun perin 8 artiklaa (oikeus nauttia yksityis- ja perhe-elämän

---

⁸ Burgers & Staal 2019. Kts. myös Urgenda-tapaus: <https://www.urgenda.nl/en/themes/climate-case/>.

⁹ Viljanen ym. 2014, s. 15.

kunnioitusta) ja tästä laajentuneet koskemaan muun muassa 2 artiklaa (oikeus elämään). EIT:n ympäristöasioita ja positiivisia toimintavelvoitteita koskevassa ratkaisukäytännössä yleistä ovat tapaukset, joissa valtio on ollut tietoinen ihmisen terveyteen ja terveelliseen ympäristöön liittyvistä riskeistä mutta ei ole tehnyt vaadittavia toimenpiteitä puuttuakseen havaittuihin ongelmiin. Positiivisia toimenpiteitä, joita valtio olisi voinut ottaa olisivat olleet esimerkiksi uuden lainsäädännön laatiminen tai hallinnolliset toimet tilanteen ratkaisemiseksi ja valvonnan kiristämiseksi.¹⁰ Tämän vuoksi aiheen tarkastelu onkin erityisen tärkeää, koska usein julkinen valta saattaa toimia vain minimivaatimusten mukaisesti, vaikka mahdollisuuksia olisi enempäänkin.

Käsiteltäessä ympäristön suhdetta perus- ja ihmisoikeuksiin tutkielmassa käydään läpi keskeisiä tekijöitä, jotka ovat johtaneet suhteen vahvistumiseen. Näin ollen tutkielmasta rajautuu pois muut kuin ympäristön kannalta yleisellä tasolla olennaiset kehityspolut. Kuitenkin aiheen tarkemman rajauksen ollessa ilmastonmuutoksessa käydään ilmaston ja ihmisoikeuksien kannalta merkittävää kehitystä läpi.

Valtion positiivisten toimintavelvoitteiden osalta tutkielmassa ei tarkastella EIT:n lisäksi muita alueellisia tuomioistuimia, kuten EU:n tuomioistuimia. Tämä tarkoittaa luonnollisesti myös sitä, että käsiteltävän oikeuskäytännön osalta keskitytään ensisijaisesti Euroopan tuomioistuimeen ja sen ratkaisuihin. Tutkielman aiheen koskiessa ympäristöä ja tarkemmin ilmastonmuutosta ratkaisukäytännön osalta tarkastellaan näihin teemoihin liittyviä tapauksia sekä positiivisten toimintavelvoitteiden luonnetta selkeämmin avaavia tuomioistuimen tapauksia. Perusteluna rajaukselle on myös se, että valtion positiiviset toimintavelvoitteet ovat käsite, joka on syntynyt nimenomaan EIT:n oikeuskäytännössä.

Kansallisella tasolla tutkielman painopisteenä on Suomi. Tarkastelu painottuu kansallisen ilmastovastuun määrittämiseen Suomelle olennaisten elementtien kautta. Ympäristöperusoikeus on keskeinen elementti. Lisäksi tutkielmassa luodaan yhteys EIT:n positiivisten toimintavelvoitteiden ja kansallisen ympäristöperusoikeuden välille. Kansallisen tason vastuun määrittämisen tukena käytetään muun muassa Urgenda -tapausta, joka avaa strategisen litigaation käsitettä koskien ilmastonmuutosta. Kotimainen oikeuskäytäntö rajautuu ikään kuin itsestään ulkopuolelle, sillä Suomessa ilmastonmuutokseen välittömästi koskevaa relevanttia oikeuskäytäntöä ei ole syntynyt vielä.

---

¹⁰ Viljanen ym. 2016, s. 101.

1.3 Tutkimusmetodi ja aineisto

Tutkielma on oikeustieteellinen ja keskeisimpänä tutkimusmetodina toimii oikeusdogmatiikka eli lainoppi. Tutkimuskohteena on voimassa oleva oikeus ja lainopin keskeisinä tarkoituksina on oikeussäännön sisällön selvittäminen sekä lakien systematisointi eli jäsentäminen.¹¹ Lainoppi pyrkii antamaan vastauksia siihen kysymykseen, miten eri tilanteissa pitäisi toimia voimassa olevan oikeuden mukaisesti. Lisäksi sen avulla pyritään hahmottamaan oikeudellisten järjestelyjen kokonaiskuvaa ja niiden keskinäissuhteita.¹² Tutkielman tarkoituksena on tulkita Euroopan ihmisoikeussopimusta ja EIT:n ratkaisukäytäntöä liittyen valtion positiivisiin toimintavelvoitteisiin suhteessa ympäristöön, erityisesti ilmastoon, sekä miten EIT:n tulkintakäytäntö näyttäytyy Suomen oikeuskäytännössä ympäristöasioissa. Ympäristöperusoikeus yhdistää osaltaan Suomen oikeusjärjestyksen tähän keskusteluun. Korkeimman hallinto-oikeuden (KHO) ratkaisussa on viitattu jonkin verran positiivisiin toimintavelvoitteisiin. Lisäksi, jotta tutkielma tarjoaisi paremman käsityksen toimintavelvoitteiden ja ilmastonmuutoksen välisestä suhteesta, tarkastelussa on myös alankomaalainen Urgenda-tapaus, joka avaa tutkielman teemaa oivallisesti.

Tutkielmassa käytetään myös oikeuspoliittista metodia. Oikeuspoliittisessa, tai de lege ferenda -tutkimuksessa tarkastellaan yhteiskunnallista tavoitteenasettelua sekä suunnittelua oikeudellisesta näkökulmasta¹³. Monesti, kuten tässäkin tutkielmassa, de lege ferenda -tutkimus yhdistyy tavanomaiseen lainoppiin, jolloin uutta lainsäädäntöä koskeva ratkaisuehdotus syntyy ikään kuin tulkintaan ja systematisointiin pyrkivän lainopin sivutuotteena¹⁴. Tutkielman tavoitteena ei ole antaa suoria tulkintasuosituksia, vaan de lege ferenda -hengen mukaisesti pikemminkin herättää keskustelua ja pohdintaa ilmastotoimista oikeudellisesta ja ihmisoikeustutkimuksellisesta näkökulmasta.

Tutkielman keskeisimpinä lähdeaineistoina käytetään kansainvälisiä ihmisoikeus- ja ympäristösopimuksia sekä EIT:n ratkaisukäytäntöä. Kansallisen tason tarkastelussa tärkeässä asemassa ovat myös muun muassa Suomen lainsäädäntö, erityisesti perustuslain 20 §, hallituksen esitykset, valiokuntien kannanotot ja kansallisten tuomioistuinten,

---

¹¹ Aarnio 1989, s. 57.

¹² Husa ym. 2005, s. 13.

¹³ Husa ym. 2005, s. 13.

¹⁴ Kolehmainen 2016, s. 108.

etenkin korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisukäytäntö. Tutkielmassa hyödynnetään runsaasti myös sekä ulko- että kotimaista oikeuskirjallisuutta.

1.4 Tutkielman rakenne

Tutkielman seuraavissa käsittelyluvuissa pyritään etenemään kokonaisuuden loogisesti läpikäyvällä sekä kiinnostavalla tavalla lukija huomioiden. Toisessa luvussa käsitellään ympäristön muotoutumista ihmisoikeudeksi sekä sitä, miten ympäristö näyttäytyy kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa. Luvun tarkoituksena on hahmottaa tutkielman aiheen kehystä sekä ympäristön, erityisesti ilmaston, ja ihmisoikeuksien välistä suhdetta. Luvussa luodaan katsaus suhteen kehittymiselle ja historiaan.

Luvussa kolme tutkielma kiinnittää huomion EIT:n positiivisten toimintavelvoitteiden doktriiniin erityisesti ympäristön näkökulmasta. Luvussa tarkastellaan positiivisiin toimintavelvoitteisiin läheisesti yhteydessä olevaa Budayevan kriteeristöä, joka on myös tuomioistuimen ympäristötapausten kannalta merkittävä aspekti. Luvun lopussa tehdään myös katsaus siihen, miten EIT:n ympäristötapausten tulkinta on kehittynyt ja kehittyy.

Neljäs luku keskittyy tarkastelemaan sitä, miten ilmastovastuu määrittyy EIT:ssä. Asiaa tarkastellaan yksittäisen valtion ilmastovastuun muodostumisen näkökulmasta sekä jaetun vastuun ja ekstraterritoriaalisten velvollisuuksien näkökulmasta. Luvussa esitellään tutkielman aiheen kannalta merkittävä EIT:n ensimmäinen ilmastovalitus. Tapauksen osalta tutkielmassa tarkastellaan valituksen mukaan loukkauksen kohteena olevia ihmisoikeuksia sekä sitä, miten asia etenee tuomioistuimessa. Suomi on myös kytketty tapaukseen tiiviisti, sillä se on yksi 33 valtiosta, joita kohtaa valitus on tehty.

Viidennessä luvussa katse käännetään tarkemmin Suomea kohti. Luvussa tarkastellaan ympäristöperusoikeuden roolia ilmastovastuun määrittäjänä kansallisella tasolla. Lisäksi ympäristöperusoikeuden ja valtion positiivisten toimintavelvoitteiden välinen yhteys tuodaan esiin. Luvussa käsitellään myös kansallisella tasolla strategista litigaatiota muun muassa Urgenda -tapauksen kautta sekä pohditaan ilmastovalituksen mahdollisuutta Suomessa.

Johtopäätökset-luvussa kootaan tutkielman keskeiset havainnot yhteen ja pohditaan valtion vastuun tilaa ilmastokysymyksissä EIT:n sekä kotimaisen ratkaisukäytännön perusteella. Tarkastelussa hyödynnetään myös oikeuspoliittista metodologiaa pohtimalla yhteiskunnallista tavoitteenasettelua sekä suunnittelua oikeudellisesta näkökulmasta. Tämän lisäksi luvussa esitellään potentiaalisia jatkotutkimuksen kannalta olennaisia ja kiinnostavia kysymyksiä. Aiheen laajempi tarkastelu myös tulevaisuudessa onkin erityisen merkittävää ilmastonmuutoksen ollessa koko yhteiskuntaa uhkaava ilmiö.

2 YMPÄRISTÖ PERUS- JA IHMISOIKEUSKONTEKSTISSA

2.1 Ympäristön tunnustaminen ihmisoikeudeksi

Huoli ympäristöstä sekä näkemys terveellisestä ympäristöstä ihmisoikeutena nousi kansainvälisesti esille noin 1960-70-lukujen vaihteessa, jolloin myös perustuslaillinen demokratia oli globaalisti kehittyvä ilmiö. Ihmisoikeuksien laaja tunnustaminen toisen maailmansodan jälkeen edesauttoi tätä kehityskulkua. Perus- ja ihmisoikeusajattelu alkoi laajentua ja aikaa kutsutaankin ”oikeuksien vallankumoukseksi” (the Rights Revolution). Uusia oikeuksia tunnustettiin ja nykyiset oikeudet syventyivät entisestään. Oikeudet turvattiin perustuslailla, tuomioistuimien riippumattomuus korostui sekä valtio alkoi ottaa osaa yhä enemmän oikeuksien puolustamiseen.¹⁵

Kaarlo Tuorin kuvaama ihmisoikeuksien sedimentoitumisprosessi osaksi oikeuskulttuuria ja oikeuden syvärakennetta tiivistyi entisestään.¹⁶ Perustuslaillisten demokratioiden kehittymisen sekä oikeuksien vallankumouksen lisäksi erilaiset globaalit huomion saaneet ympäristökriisit 1900-luvun loppupuoliskolla ovat olleet osana kehitystä, jonka tuloksena terveellinen ympäristö on tunnustettu ihmisoikeudeksi. Ihmisen aiheuttamien toimien ympäristöä ja luontoa kuormittava vaikutus alettiin tiedostaa aiempaa vahvemmin.¹⁷

Minkä takia ympäristöä ja sen suojelua tulisi kohdella ihmisoikeusasiana? Vuonna 1972 Tukholman kansainvälisessä ympäristökongressissa ympäristö tunnustettiin ihmisoikeudeksi ensimmäistä kertaa virallisesti. Huolimatta siitä, että aikaa Tukholman kongressista on kulunut jo noin 50 vuotta, keskustelua terveellisestä ympäristöstä ihmisoikeutena käydään edelleen. Kyseisen ihmisoikeuden kannattajat ovat sitä mieltä, että kansallisessa perustuslaissa säädetty oikeus terveelliseen ympäristöön muun muassa edistää vahvempaa ympäristölainsäädäntöä ja suojaa tehokkaammin ryhmiä, jotka ovat

---

¹⁵ Boyd 2012, s. 3, 7.

¹⁶ Sedimentoitumisella viitataan Kaarlo Tuorin ajatukseen oikeuden kerrostuneisuudesta. Perus- ja ihmisoikeuksien sedimentoitumisprosessi on alkanut 1700-luvulla ja Toisen maailmansodan jälkeisessä ajassa sedimentaatio on jatkunut ja kytkenyt ihmisoikeudet entistä tiiviimmin osaksi oikeuskulttuuria ja oikeuden syvärakennetta. Kts. Kaarlo Tuorin Kriittinen oikeuspositivismi (2000).

¹⁷ Boyd 2012, s. 10.

heikoimmassa asemassa liittyen ympäristövahinkojen aiheuttamiin seurauksiin. Vastustajat puolestaan näkevät oikeuden pikemminkin demokratiaa heikentävänä ja tehottomana.¹⁸

Etenkin ihmisten toiminnan seurauksena tapahtuvilla ympäristön muutoksilla on merkittävä vaikutus ihmisoikeuksien toteutumiseen. Ne vaikuttavat muun muassa ihmisten oikeuteen elämään, terveyteen, yksityiselämään ja omaisuuteen. Vahva ympäristölainsäädäntö voi taata korkeamman ympäristön laadun standardin: valtioiden vastuu ympäristön suojelusta on tunnustettu, mikä edistää oikeusvaltioperiaatetta valtioiden ollessa tilivelvollisia riittämättömistä toimista tai välinpitämättömyydestä¹⁹. Ympäristö on nähty ihmisoikeutena alueellisissa ja kansallisissa sopimuksissa jo ennen kuin se tunnustettiin osassa kansainvälisen tason ihmisoikeussopimuksista. Ihmisoikeuksien ja ympäristön suhdetta on tiivistänyt muun muassa tuomioistuinten käytäntö, jossa ihmisoikeussäännöstöä, kuten oikeutta elämään ja terveyteen, on sovellettu ympäristöön liittyvissä asioissa, mikä on ollut osa oikeuksien vallankumousta.²⁰ Ympäristön ja ihmisoikeuksien välinen suhde on kehittynyt kansainvälisessä sääntelykehikossa ja niiden keskinäisriippuvuus on vahvistunut myös esimerkiksi YK:n nostamassa retoriikassa. Kehitystä on tapahtunut ympäristöasioiden noustua pinnalle myös ihmisoikeusdiskurssissa, mutta ympäristön ja ihmisoikeuksien välisen suhteen tulisi olla vielä entistä syvempi globaalien ympäristöuhkien torjumisen tehostamisessa.

2.2 Ympäristön ja ihmisoikeuksien suhde kansainvälisessä sopimusverkostossa

Terveellinen ympäristö ihmisoikeutena ei löydy ensimmäisistä ihmisoikeussopimuksista, sillä ne pohjautuivat usein, esimerkiksi ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus, traagisiin historiallisiin tapahtumiin, kuten toiseen maailmansotaan.²¹ Aika oli tuolloin eri ja huoli ympäristöstä ei ollut vielä saavuttanut suuren yleisön huomiota. Tämä uusi ihmisoikeus näyttää olevan luotu tarpeesta, joka syntyi yksittäisistä globaalien

---

¹⁸ Boyd 2012, s. 13-14.

¹⁹ Boyle 2012, s. 613.

²⁰ Knox 2018, s. 4.

²¹ Boyd 2012, s. 12.

huomion saaneista ympäristötapauksista. Niiden pohjalta koettiin välttämättömäksi tunnustaa ihmisen oikeus terveelliseen ympäristöön.

Kuten mainittua YK:n Tukholman kansainvälisessä ympäristökonferenssissa vuonna 1972 ympäristö tunnustettiin ihmisoikeudeksi ensimmäistä kertaa virallisesti. Julistuksen tarkoituksena oli suojella ympäristöä silloisille ja tuleville sukupolville. 1970-luvulla erityisesti oli huoli vesien ja ilman saastumisesta, joten julistuksen tarkoituksena oli lähinnä ennaltaehkäistä näitä ympäristöongelmia. Julistuksen jäätyä oikeudellisesti velvoittamattomaksi sen vaikutus oli ainoastaan poliittinen.²² Kuitenkin laajemmin oikeudellisesta näkökulmasta tämän julistuksen ja ympäristöoikeuden alkukehityksen myötä perinteisestä ihmiskeskeisestä oikeussuhdeajattelusta jouduttiin osittain luopumaan oikeudellisissa kontekstissa. Tämä tarkoitti sitä, että ihmisen toimia ja erityisesti niiden vaikutuksia tuli voida rajoittaa, vaikka toisen ihmisen välitön etu ei sitä vaatinutkaan.²³

Keskeinen julistus ympäristönsuojelun kannalta tehtiin vuonna 1992 YK:n ympäristöohjelma UNEP:in järjestämässä Rion kansainvälisessä ympäristö- ja kehityskonferenssissa. Rion julistus, joka toimi jatkona Tukholman vuoden 1972 ympäristökonferenssille, oikeuden kehitykseen ja ympäristönsuojelun välille luotiin yhteys. Julistuksen ensimmäisessä periaatteessa tuodaan esille ihmisen oikeus elämään terveellisessä ympäristössä. Lisäksi julistuksessa painotetaan muun muassa kansalaisten mahdollisuuksia osallistua päätöksentekoon, saada tietoa sekä ryhtyä muutoksenhakutoimiin.²⁴ Tuonempana käsiteltävä Århusin sopimuksen syntyminen lienee saanut pontta Rion julistuksen periaatteista liittyen erityisesti prosessuaalisiin ympäristöllisiin oikeuksiin.

Kansainvälisissä ilmastopimoksissa ihmisoikeuksien yhdistäminen ilmastonmuutokseen on uusi ilmiö. Kansainvälisellä tasolla merkittävimpiä ilmastolinjauksia tehtiin vuoden 1994 YK:n ilmastonmuutosta koskevassa puitesopimuksessa, vuoden 2005 Kioton pöytäkirjoissa sekä vuoden 2015 Pariisin ilmastopimoksessa. Ensimmäisen kerran kansainvälisessä ilmastopimusverkostossa vasta Pariisin ilmastopimoksessa mainitaan ilmastonmuutoksen yhteys ihmisoikeuksien toteutumiseen²⁵.

---

²² Boyd 2012, s. 13.

²³ Hollo 2008, s. 10.

²⁴ Rion julistus 1992.

²⁵ Pariisin ilmastopimus.

Tätä ennen ihmisoikeusnäkökulma on huomioitu ilmastonmuutokseen liittyen alkuperäiskansa inuiittien oikeustapauksessa Amerikoiden välisessä ihmisoikeuskomissiossa vuonna 2006 sekä Malediivien aloitteesta ottaa ihmisoikeuskysymys osaksi ilmastonmuutoskeskustelua²⁶. Kansainvälisten ilmastopöimusten tasolla yhteyttä ei ollut kuitenkaan aiemmin tunnustettu. Pariisin ilmastopöimuksessa tunnustetaan, että ilmastonmuutos on koko ihmiskuntaa koskettava huolenaihe ja että sopimusosapuolten tulee ilmastomuutosta hillitsevissä toimissaan ottaa huomioon ihmisoikeusvelvoitteet ja edistää ihmisoikeuksien toteutumista²⁷.

Euroopan ihmisoikeussopimuksessa ei suoranaisesti turvata oikeutta terveelliseen ympäristöön. Myöskään EIT:ta ei alun perin suunniteltu siten, että sillä olisi mandaatti tapauksissa, joissa ympäristö liittyy ihmisoikeuksien toteutumiseen. Tuomioistuin on kuitenkin vuosikymmenien saatossa ratkaisukäytännössään hyödyntänyt EIS:n luonnetta elävänä instrumenttina kehittääkseen omaa kapasiteettiaan ratkaistakseen ympäristöön liittyviä ihmisoikeuskysymyksiä.²⁸

Tapauksissa, kuten Guerra ja muut v. Italia, Lopez Ostra v. Espanja tai Budayeva ja muut v. Venäjä osoittavat, kuinka esimerkiksi Euroopan ihmisoikeussopimuksessa turvattua oikeutta elämään tai yksityiselämään voidaan hyödyntää valtioita kohtaan pakottamalla ne kehittämään ympäristölainsäädäntöään esimerkiksi ympäristöriskien ja ympäristötiedon osalta. Sopimuksen kaksi edellä mainittua oikeutta sisältävät myös valtioiden positiivisen velvoitteen tehdä kohtuullisia toimenpiteitä näiden oikeuksien toteutumiseksi.²⁹ Näin ollen, vaikka EIS ei suoranaisesti turvaa ympäristöön liittyviä ihmisoikeuksia, on sillä välillisesti mandaatti suojella ihmisoikeuksien toteutumista ympäristöön liittyvissä tapauksissa.

Euroopan ihmisoikeussopimus asettaa ihmisoikeuksien vähimmäissuojan tason, jolloin valtiolle muodostuu vastuu asettaa korkeamman suojan taso kansallisessa lainsäädännössä. Kansallisella tasolla onkin useassa maassa säädetty esimerkiksi ympäristöperusoikeus, joka suojaa myös perustuslain tasolla oikeuden terveelliseen ympäristöön. Euroopan ihmisoikeussopimusta ja EIT:n tulkintakäytäntöä ei ole kuitenkaan esimerkiksi Suomessa hyödynnetty kansallisten tuomioistuinten ympäristöperusoikeuteen liittyvän

---

²⁶ Bell 2013, s. 160.

²⁷ Pariisin ilmastopöimus.

²⁸ Heiskanen 2018 b, s. 7.

²⁹ Boyle 2012, s. 615.

argumentaation tukena. Kansallinen oikeuskäytäntö ei juurikaan heijasta EIT:n ympäristöä koskevaa laajaa tulkintakäytäntöä. Osittain syynä tälle vuoropuhelun puutteelle ympäristöasioissa on se, ettei suomalaisista ympäristötapauksista aktiivisesti valiteta Euroopan ihmisoikeustuomioistuimelle. EIT:n vuoden 2009 Opuz v. Turkki -ratkaisussa syntynyt ns. Opuz-doktriini edellyttää, että EIT:n tulkintalinjaukset on otettava huomioon niin kansallisen lainsäädännön kehittämistyössä kuin konkreettisissa lainsoveltamistilanteissa siitä huolimatta, vaikka EIT on tehnyt linjaukset muita valtioita koskevissa ratkaisuissa.³⁰ Euroopan ihmisoikeussopimuksesta puhuttaessa on keskeistä käsitellä sopimusta Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännön pohjalta, sillä, kuten mainittua, etenkin ympäristöasioissa sopimus tai sen lisäpöytäkirjat eivät suoraan turvaa ympäristöllisiä oikeuksia.

Prosessuaalisten ympäristöön liittyvien oikeuksien näkökulmasta vuoden 1998 Århusin sopimus lienee merkittävimpiä kansainvälisiä sopimuksia. Sopimus liittyy keskeisellä tavalla yhteen ympäristön sekä demokraattisen yhteiskunnan keskeisiä elementtejä. Se on läheisesti yhteydessä Suomen kansalliseen ympäristöperusoikeuteen, jossa säädetään muun muassa prosessuaalisista oikeuksista liittyen ympäristöön. Edistääkseen nykyiseen ja tuleviin sukupolviin kuuluvien oikeutta elää heidän terveytensä ja hyvinvointinsa kannalta riittävän laadukkaassa ympäristössä Århusin sopimuksen sopimuspuolet takaavat yleisölle oikeuden saada tietoa, osallistua päätöksentekoon ja käyttää muutoksenhaku- ja vireillepano-oikeutta ympäristöasioissa³¹. Sopimuksessa turvataan siis yksilön tiedonsaantioikeus, muutoksenhakuoikeus sekä oikeus osallistua päätöksentekoon. Sopimus osoittaa, että edellä mainittujen perusoikeuksien toteutuminen on välttämätöntä, mikäli oikeus terveelliseen ympäristöön voi toteutua täysimittaisena.

Alan Boyle muistuttaa, että Århusin sopimus on kolmesta syystä ennen kaikkea ihmisoikeussopimus. Sopimus luo yhteyden ihmisoikeuteen oikeudenmukaisesta oikeudenkäynnistä, jonka tarkoituksena on turvata osaltaan myös oikeus elämään, terveyteen ja yksityiselämään. Lisäksi sopimuksessa turvataan nimenomaan yksilöiden oikeuksia.³² Artikla 15 mukaan sopimuspuolten kokous päättää yksimielisesti sopimuksen määräysten noudattamisen arvioimiseksi sellaisten vaihtoehtoisten kuulemiseen perustuvien järjestelyjen käyttöönottamisesta, joissa ei ole vastapuolia ja joihin ei liity

---

³⁰ Viljanen ym. 2016, s. 96-97.

³¹ Århusin sopimus.

³² Boyle 2012, s. 622-623.

oikeudenkäyntiä. Täten voidaan mahdollistaa yksilöiden osallistuminen ja yleisöön kuuluvien esittämät näkemykset tähän yleissopimukseen liittyvistä asioista³³.

Lisäksi Århusin sopimus on ihmisoikeussopimus siitä syystä, että siinä turvatut tiedonsaanti-, osallistumis- ja muutoksenhakuoikeudet ovat otettu osaksi eurooppalaista ihmisoikeuslainsäädäntöä EIT:n hyödyntäessään niitä ratkaisukäytännössään³⁴. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on hyödyntänyt Århusin sopimusta mutta on perustanut argumentaation omien sopimusmääräystensä ympärille. Ympäristöön ja tiedonsaantiin liittyvissä tapauksissa EIT:n linja on muistuttanut Århusin sopimuksen oikeuksien turvaamisstandardeja. EIS ja Århusin sopimus eivät juurikaan poikkea toisistaan niiden tarjoaman vähimmäissuojan osalta.³⁵

2.3 Ilmasto ja ihmisoikeudet

Tutkielmassa keskitytään ympäristökysymyksistä erityisesti ilmastonmuutokseen. Ilmakehän hiilidioksidipitoisuus on noussut 50 % sitten teollisen vallankumouksen eikä ihminen ole kokenut vastaavaa pitoisuutta, sillä viimeksi samanlainen lukema oli noin 3 miljoonaa vuotta sitten.³⁶ Ilmastonmuutoksella tiedetään olevan valtaisia ympäristöllisiä vaikutuksia koko planeettaamme, mutta tutkielman aiheen mukaisesti tarkastelu kohdistuu sen aiheuttamiin ihmisoikeusvaikutuksiin. Ilmastonmuutos seurauksineen voi uhata eri tavoilla eri puolilla maapalloa muun muassa ihmisten oikeutta elämään, terveyteen, veteen, ruokaan ja hygieniaan, sekä esimerkiksi riittävään elintasoon.

Oikeus elämään tai oikeus nauttia yksityis- ja perhe-elämän suojaa voivat vaarantua esimerkiksi lisääntyvän kuivuuden aiheuttamien laajojen maastopalojen seurauksena. Tutkielmassa käsiteltävän EIT:n ensimmäisen ilmastovalituksen taustalla on juuri tällaiset ilmiöt. Ihmisoikeusvaikutukset, joita ilmastonmuutoksesta ja siihen liittyvistä ilmiöistä voi seurata kohdistuu usein ihmisiin, jotka ovat jo valmiiksi heikossa asemassa yhteiskunnassaan. Esimerkiksi köyhyys, sukupuoli, ikä, vammaisuus, maantieteellinen

---

³³ Århusin sopimus, artikla 15.

³⁴ Boyle 2012, s. 623.

³⁵ Viljanen ym. 2016, s. 103.

³⁶ Boyd 2019, s. 4.

sijainti sekä esimerkiksi etninen tausta ovat asioita, jotka ovat yhdistetty ihmisiin, joihin ilmastonmuutoksen nähdään vaikuttavan eniten.³⁷

Ilmastonmuutoksen ennustetaan nopeuttavan yhteiskunnan fragmentoitumista. Esimerkiksi tarkastellessa oikeutta elämään ilmastonmuutos nähdään merkittävänä uhkana nykyisille ja etenkin tuleville sukupolville. Ilmastonmuutokseen yhdistettävät kuolemat johtuvat usein äärimmäisistä sääilmiöistä, kuten kuivuudesta tai tulvista, joiden arvioidaan yleistyvän rajusti ilmaston lämmitessä. Jo nykyisellään globaalisti noin 150 000 kuolemaa vuosittain yhdistetään ilmastonmuutokseen ja sen seurauksiin.³⁸

Ihmisoikeusvaikutuksia ilmastonmuutoksen seurauksista on havaittu konkreettisesti esimerkiksi Malediiveilla, jossa merenpinnan nousu uhkaa pientä saarivaltiota jo nyt. Malediiveilla ilmastonmuutoksen aiheuttama uhka on tiedostettu jo vuosikymmeniä sen uhatessa koko yhteisön olemassaoloa. Malediivit ovatkin pyrkineet aktiivisesti vaikuttamaan ilmastositomusten sisältöön. Malediivien aloite on synnyttänyt pienten saarivaltioiden yhdistymisen, ja ne ovat ajaneet yhteistä agendaa kansainvälisissä ilmastositomusneuvotteluissa.³⁹

Samalla tavoin arktisella alueella elävät inuiitit ovat ilmastonmuutoksen keskeisiä uhreja. He ovatkin tehneet vetoimuksen Amerikkojen välisessä ihmisoikeuskomissiossa syyttäen Yhdysvaltoja valtiona ihmisoikeusvelvoitteiden loukkaamisesta, sillä se ei ole toiminut riittäväällä tavalla kasvihuonekaasupäästöjen vähentämiseksi. Arktisten alueiden ilmaston lämpeneminen on uhannut jo pidemmän aikaa inuiittien oikeutta elämään, omaisuuteen ja terveyteen. Komissio ei ottanut vetoimusta tarkempaan käsittelyyn perustellen päätöstään ainoastaan sillä, ettei komissiolle toimitettujen tietojen valossa voida ratkaista, onko kyseessä ihmisoikeusloukkaus.⁴⁰ Ilmastonmuutos asettaa useita jo valmiiksi haavoittuvassa asemassa olevassa yhteisöjä erityisen uhan kohteeksi. Näissä yhteiskunnissa ilmastonmuutoksen vaikutukset ilmenevät erityisen voimakkaasti jo mahdollisesti valmiiksi hauraaseen yhteiskuntaan.

Valtioilla on merkittävä rooli ilmastonmuutoksen torjumisessa ja näin ollen myös kansallisen tason sääntely on keskeisessä roolissa. Kansallinen ympäristöperusoikeus on olennainen pohja kansallisen ympäristölainsäädännön kehittämisessä. Lisäksi se

---

³⁷ Boyd 2019, s. 14.

³⁸ Boyd 2019, s. 10.

³⁹ Knox 2009, s. 479.

⁴⁰ Knox 2009, s. 477-480.

yhdistää ympäristönäkökulman perusoikeuksiin. Tämän yhteyden luominen niin kansainvälisellä, alueellisella kuin kansallisellakin tasolla on kokonaisvaltaisen ympäristön ja ihmisoikeuksien välisen suhteen luomisessa oleellista.

2.4 Ympäristöperusoikeus kansallisen tason perusoikeutena

Kuten mainittua perustuslaeissa säädetyillä ympäristöperusoikeuksilla on todettu olevan positiivisia vaikutuksia valtioiden ympäristölainsäädännön luonteeseen ja tuomioistuintoiminnan kehittymiselle. Ympäristöperusoikeus on otettu osaksi yli sadan valtion perustuslakeja.⁴¹ Suomessa ympäristöperusoikeudesta säädettiin vuoden 1995 perustuslakiuudistuksen yhteydessä. Lain esitöissä todettiin, että vastuu luonnosta ja sen monimuotoisuudesta, ympäristöstä ja kulttuuriperinnöstä kuuluvat kaikille. Vastuu kohdistuisi sekä julkiseen valtaan että yksityisiin luonnollisiin henkilöihin ja oikeushenkilöihin. Vastuu terveellisen ympäristön turvaamisesta kuuluu pykälän toisen momentin mukaisesti julkiselle vallalle.⁴² Suomen ympäristöperusoikeutta käsitellään syvemmin tutkielman myöhemmässä vaiheessa osana kansallista valtion ympäristövastuun, ja etenkin, ilmastovastuun muodostumista.

Ympäristöperusoikeus on oiva esimerkki perus- ja ihmisoikeuksien välisestä vuoropuhelusta. Merkittävää on ollut, että ympäristöperusoikeuden sisältö on liitetty kansainvälisiin ihmisoikeusvelvoitteisiin ja kansainvälisten sopimusten tulkintaan.⁴³ 1990-luku, jolloin myös Suomen perustuslakiin sisällytettiin pykälä ympäristöperusoikeudesta, on ollut ympäristöoikeudellisen kehityksen kannalta antoisa. Rion julistuksesta inspiraatiota saanut Århusin sopimus toimii myös ympäristöperusoikeuden pohjana. Ympäristöperusoikeuden sisältö vaihtelee valtioittain, mutta tämän perusoikeuden ideana lienee kaikkialla ihmisen elinympäristöön liittyvien oikeuksien edistäminen. Keskeistä tälle perustuslaintasoiselle oikeudelle on kansainvälisessä keskustelussa keskeiseksi koetun ihmisoikeuden liittäminen osaksi kansallista perusoikeusjärjestelmää.

Oikeuden terveelliseen ympäristöön perustuslainmukaistamisella on nähty olevan useita positiivisia ominaisuuksia liittyen kansalliseen ympäristölainsäädäntöön.

---

⁴¹ Viljanen ym. 2016, s. 86-87.

⁴² HE 309/1993 vp, s. 66.

⁴³ Viljanen ym. 2014, s. 14.

Ympäristöperusoikeuden nähdään olevan keskeinen ominaisuus kansallisessa perusoikeusjärjestelmässä vahvempien ympäristölakien kehittymisessä. Useassa valtiossa ympäristölainsäädäntö on vahvistunut ympäristöperusoikeuden säätämisen myötä. Tätä positiivista kehitystä on kuitenkin selittänyt ympäristöperusoikeuden lisäksi myös muut seikat, kuten julkinen paine sekä kansainvälisten organisaatioiden tuki.⁴⁴

Tämän ohella ympäristöperusoikeus on täyttänyt normiauukkoja kansallisessa lainsäädännössä sekä osassa valtioista tuomioistuimet ovat todenneet oikeuden tarjoavan tietyn perustason, jota on mahdollista vahvistaa muun lainsäädännön avulla, mutta ei heikentää. Tuomioistuimet ovat lisäksi ilmaisseet, että kestävän kehityksen aikakaudella lainsäädännöllä on ainoastaan yksi suunta: ympäristölainsäädännön kehittäminen entistä vahvemmaksi. Ympäristöperusoikeus on myös lisännyt yleisön mahdollisuuksia osallistua ympäristöpäätöksentekoon. Tämän kehityksen osalta merkittävää on ollut ympäristöperusoikeuden prosessuaaliset oikeudet, kuten tiedonsaanti-, osallistumis- ja muutoksenhakuoikeudet.⁴⁵

Tutkielman myöhemmässä vaiheessa tarkastellaan lähemmin nimenomaan Suomen kansallista ympäristöperusoikeutta ympäristö- ja ilmastovastuun muodostajana sekä ympäristöön liittyvien oikeuksien perustuslaintasoisena turvaajana.

---

⁴⁴ Boyd 2012, s. 235-236.

⁴⁵ Boyd 2012, s. 235, 239.

3 YMPÄRISTÖ JA VALTION POSITIIVISET TOIMINTAVELVOITTEET

3.1 Valtion positiiviset toimintavelvoitteet

3.1.1 Yleistä valtion positiivisista toimintavelvoitteista

Euroopan ihmisoikeussopimus (EIS) luo lähtökohtaisesti yksilöille oikeuksia ja määrittää olosuhteita, joiden puitteissa valtiolla on mahdollisuus rajoittaa näitä oikeuksia. Se siis velvoittaa valtioita niin sanotuin negatiivisin toimintavelvoittein, eli oikeuden toteutumiseksi riittää, että valtio ei puutu yksilöille suojattuihin oikeuksiin. Joitakin sopimuksessa asetettuja oikeuksia ei kuitenkaan ole mahdollista rajoittaa missään olosuhteissa, kuten oikeutta elämään (2 artikla).⁴⁶

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin (EIT) on oikeuskäytännössään todennut, että negatiivisten velvoitteiden lisäksi valtioille voi muodostua positiivisia toimintavelvoitteita, jotka merkitsevät valtion velvollisuutta turvata aktiivisin toimin EIS:ssä asetettujen oikeuksien toteutuminen. Sopimuksessa on joitakin kohtia, missä myös positiivinen velvoite on kirjattuna suoraan säännökseen, mutta tällaiset artiklat ovat sopimuksessa kuitenkin poikkeuksellisia ja EIS luo pääasiassa negatiivisia toimintavelvoitteita valtioille.⁴⁷ Harris, O’Boyle ja Warbrick ovat esitelleet kolme keskeistä positiivisten toimintavelvoitteiden muotoa:

- 1) viranomaisten velvollisuus ryhtyä toimenpiteisiin, jotta yksilöiden oikeudet toteutuvat tehokkaasti
- 2) viranomaisten velvollisuus ryhtyä toimenpiteisiin, jotta toiset yksilöt eivät puutu toisten yksilöiden oikeuksiin
- 3) viranomaisten velvollisuus ryhtyä toimenpiteisiin, jotta yksittäiset henkilöt ryhtyvät toimenpiteisiin, joilla turvataan yksilöiden oikeuksien toteutuminen.⁴⁸

---

⁴⁶ Starmer 2001, s. 139.

⁴⁷ Pitkänen 2013, s. 55, 57.

⁴⁸ Harris, O’Boyle & Warbrick 2014, s. 504-505.

Harrisin, O'Boyleen ja Warbrickin hahmotelma positiivisten velvoitteiden muodosta kuvaa valtiolle muodostuvaa ensisijaista velvollisuutta toimia aktiivisesti ihmisoikeuksia edistäen. EIT:n voidaankin nähdä tulkitsevan, että pelkkä valtion puuttumattomuus ei aina riitä turvaamaan oikeuksien toteutumista.

Kuten todettua, positiiviset toimintavelvoitteet ovat syntyneet EIT:n ratkaisukäytännössä. Voidaan huomata, että ajan saatossa EIT on kehittänyt tulkintaa positiivisten toimintavelvoitteiden muodostumisesta. Myös näiden velvoitteiden kenttä on laajentunut ja monipuolistunut. Ensimmäistä kertaa EIT:n ratkaisussa tulkittiin valtiolle muodostuvan positiivisia toimintavelvoitteita vuonna 1968, jolloin kyseessä oli oikeutta opetukseen koskeva tapaus. Keskeinen oikeus positiivisten toimintavelvoitteiden tulkinnassa on ollut oikeus nauttia yksityisyyteen ja perhe-elämään, kotiin ja kirjeenvaihtoon kohdistuvaa kunnioitusta (8 artikla). Kuten mainittua positiivisten toimintavelvoitteiden piiri on kuitenkin laajentunut ajan myötä. EIT:n ratkaisukäytännön perusteella myös muut sopimuksen artiklat, kuten 2 artikla (oikeus elämään) sisältävät positiivisia toimintavelvoitteita, vaikkei niitä suoraan artiklan sanamuodosta olisikaan tulkittavissa.⁴⁹

Ihmisoikeussopimus luotiin eri ajassa ja tilassa suhteessa nyky maailmaan. Sen tulkitsemisen on ollut välttämätöntä kehittyä ajan kuluessa. Ihmisoikeussopimusta kuvailaan usein elävänä instrumenttina, joka on yhteydessä yhteiskunnan tilaan. Myös sopimuksen tulkinta on kiinnittynyt tähän ajatukseen. Positiivisten toimintavelvoitteiden kentän laajentuminen esimerkiksi artikla 2:een näyttäytyy edistykselliseltä ja suotuisalta kehityssuunnalta ihmisoikeuksien turvaamisen näkökulmasta.

Ihmisoikeuksien tehokkaan toteutumisen suojaksi EIT on käyttänyt niin sanottua tehokkuusperiaatetta ihmisoikeussopimuksen tulkinnassa. Tätä tulkintatyökalua tulisi tuomioistuimen käytännön mukaan hyödyntää tilanteissa, joissa sananmukainen tulkinta tai liian kapea lähestymistapa ei edistä ihmisoikeuksien aktiivista toteutumista. Tehokkuusperiaate tästä näkökulmasta on läheisessä yhteydessä positiivisiin toimintavelvoitteisiin, jotka edellyttävät valtioilta laajempaa ja aktiivisempaa toimintaa ihmisoikeuksien toteutumisen edistämiseksi. Tehokkuusperiaatteella voidaan toisaalta tarkoittaa sitä, että turvataan käytännöllisten eikä teoreettisten tai kuvitteellisten oikeuksien toteutuminen.⁵⁰

---

⁴⁹ Pitkänen 2013, s. 60.

⁵⁰ Viljanen 2003, s. 81-82.

Tehokkuusperiaate mahdollistaa ihmisoikeuksien monipuolisemman ja laajemman tulkinnan.

3.1.2 Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen suhteellisuusperiaatteesta

Negatiivisten toimintavelvoitteiden tulkinnassa EIT hyödyntää suhteellisuusperiaatetta. Sen avulla EIT punnitsee, onko valtion puuttuminen EIS:ssä turvattuun oikeuteen välttämätöntä demokraattisessa yhteiskunnassa ja täyttääkö tehty rajoitus jonkin oikeuden rajoituslausekkeessa määritellyn hyväksytyyn rajoitustoimen⁵¹. Suhteellisuusperiaatetta hyödynnetään myös positiivisten toimintavelvoitteiden kohdalla, mutta näkökulma muuttuu hieman. Positiivisia velvoitteita punnitessa, tarkastelu kohdistuu siihen, onko velvoitteet, joita valtioon kohdistetaan, kohtuullisia ja järkeviä. Suhteellisuuden tarkastelu positiivisten toimintavelvoitteiden kohdalla on myös olennaista sen takia, etteivät ne voi toteutua täysimittaisina, mikäli valtiolle aiheutuu niistä kohtuuton taakka.⁵² Miellenkiintoista onkin pohtia, mikä on kohtuuttoman suuri taakka, joka valtiolle voi aiheutua. Kuten EIT:n vuoden 1989 tapauksessa *Soering v. Yhdistynyt kuningaskunta* (14038/88) todetaan, että tuleekin tätä asiaa ratkaistessaan punnita valtion yleisiä intressejä yksityisten ihmisten intressejä vastaan sekä huomioida mahdollisuudet, jotka positiivisen toimintavelvoitteen toteuttamiselle ovat todellisuudessa⁵³.

Suhteellisuusperiaate on huomioitava laajasti punnittaessa positiivisen toimintavelvoitteen olemassaoloa, kyseisen velvollisuuden sisältöä ja sitä, onko valtio noudattanut positiivista toimintavelvoitetta. Tulkinnassa puhutaan kohtuullisesta tasapainosta (fair balance), jonka mukaisesti positiivisten velvoitteiden toteuttamisen tulisi olla valtion mahdollisuuksien rajoissa. Velvoitteen täytyy olla valtiolle kohtuullinen ja risteävät intressit tasapainossa.⁵⁴

EIT:n ratkaisukäytännössä on jo pitkään korostettu oikean tasapainon löytämistä yhteiskunnan yleisen edun ja yksilön edun välillä. Ratkaisussa *Osman v. Yhdistynyt*

---

⁵¹ Pellonpää ym. 2012 s. 299.

⁵² Pitkänen 2013, s. 55-56.

⁵³ EIT *Soering v. Yhdistynyt kuningaskunta*, 7.7.1989, 14038/88, kohta 89.

⁵⁴ Pitkänen 2013, s. 65.

kuningaskunta, EIT totesi, että valtiolle muodostunutta positiivista toimintavelvoitetta on tulkittava siten, ettei se aiheuta valtiolle mahdotonta tai suhteetonta taakkaa.⁵⁵ Suhteellisuudesta on kehitetty positiivisten toimintavelvoitteiden osalta pääasiassa artikla 8 ympärille. Suhteellisuuden punnitsemisen tarkoituksena on ollut luoda kestävä ratkaisu positiivisten toimintavelvoitteiden olemassaolosta sekä sisällöstä. Artikla 8:ssa turvatuksen yksityisyydensuojan osalta suhteellisuustestin käyttäminen on muodostunut jo rutiininomaiseksi osaksi tuomioistuimen punnintaa koskien positiivisia toimintavelvoitteita.⁵⁶

Suhteellisuuden arviointia toki käytetään myös muiden artiklojen kohdalla ja esimerkiksi ympäristötapausten kannalta toisen merkittävän artikla 2:n kohdalla punnintaa on tehty. Oikeuden elämään osalta ja sen perustavanlaatuisuuden vuoksi, EIT on tulkintakäytännössään johtanut valtioille paljon erilaisia positiivisia velvoitteita – niin aineellisia kuin prosessuaalisiakin.⁵⁷ Kuten Pitkänen osoittaa *Ramsahai v. Alankomaat* -tapaukseen nojaten artiklan 2 liittyvän suhteellisuuden arviointi erityisesti prosessuaalisten velvoitteiden osalta ei ole saavuttanut vakiintunutta tulkintaa. Artiklaan kuuluvia positiivisia toimintavelvoitteita ollaan viemässä yhä pidemmälle laajentaen prosessuaalisia oikeuksia. Suhteellisuusperiaatteen huomioiminen on Pitkäsen mukaan tärkeää huomioida tuomioistuimen tehdessä esimerkiksi kohtuusarviointia.⁵⁸

Tärkeää positiivisten velvoitteiden tulkinnassa on, ettei tulkinta karkaa valtion todellisista mahdollisuuksista toteuttaa sille asetettuja velvoitteita aktiivisesti. Suhteellisuusperiaate näyttäytyy positiivisten velvoitteiden kohdalla varovaisemmin tulkittavana, sillä EIS:ssa ei niistä suoraan sen säännöksissä mainita vaan ne johdetaan negatiivisista toimintavelvoitteista. Kun taas negatiivisten velvoitteiden kohdalla kysymys yksilön oikeuksien puuttumisen hyväksyttävyydestä kiinnittää tarkastelun automaattisesti suhteellisuusperiaatteen näkökulmaan⁵⁹.

Viljasen mukaan suhteellisuustestin spektrin laajuus vaikuttaa siihen, että erilaisia tapauksia on vaikea mahduttaa samaan kehykseen. Suhteellisuustestiä voidaan käyttää laajasti, mutta sillä on vain pieni deduktiivinen arvo. Testin ollessa moniulotteinen ja kontekstiriippuvainen, se estää erilaisten suhteellisuustestien asettamisen tarkkoihin

---

⁵⁵ EIT *Osman v. Yhdistynyt kuningaskunta*, 28.10.1998, 23452/94, kohta 116.

⁵⁶ Pitkänen 2013, s. 66-67.

⁵⁷ Pitkänen 2013, s. 68.

⁵⁸ Pitkänen 2013, s. 72.

⁵⁹ Pitkänen 2013, s. 64.

kategorioidiin. Tämä yhtälö johtaa siihen, että suhteellisuustestin avulla saadaan kontekstista riippuen erilaisia ratkaisuja, jonka vuoksi ennustaminen on hankalaa.⁶⁰ Tämä hankaloittanee suhteellisuuden punnintaa myös ympäristötapauksiin liittyen. Vaikka ennakoiminen on hankalaa, näyttäytyy EIT:n linja suhteellisuustestauksesta kuitenkin yhdenmukaisena elävän asiakirjan doktriinin valossa. Tulkinta on tapauskohtaista ja kontekstiriippuvaista.

3.1.3 Harkintamarginaalioppi

Suhteellisuusperiaatteeseen liittyy läheisesti myös EIT doktriini valtion harkintamarginaalista (margin of appreciation), jonka mukaisesti tuomioistuin rajoittaa omasta aloitteestaan sen harkintavaltaa ja jättää jäsenvaltiolle tietyn autonomian itse täyttää velvoitteensa, jotka EIS:ssa asetetaan. Joissain tilanteissa harkintavallan jättäminen valtiolle voi olla ihmisoikeuksien toteutumisen kannalta parempi vaihtoehto, kun tapauksen yksityiskohdat koskevat kansallisia omintakeisuuksia. Ensimmäisen kerran harkintamarginaalia käytettiin tapausarjassa vuonna 1956 liittyen artiklaan 15, joka antaa jäsenvaltiolle sodan tai muun kansallisen hätätilan aikana oikeuden poiketa sopimuksessa asetusta velvoitteista (paitsi tietyin poikkeuksin artikla 2), kuitenkin tarkasti määritellen toimet ja niiden välttämättömyys. Tuomioistuin on saanut myös kritiikkiä liittyen harkintamarginaalin soveltamiseen, sillä sen on nähty heikentävän tuomioistuimen roolia ihmisoikeuksien aktiivisena kehittäjänä.⁶¹

Tuomioistuinten otettua harkintamarginaalioppi alkuperäistä käyttöä laajempaan soveltamiseen, doktriinin käytöstä onkin tullut prosessuaalinen työkalu, joka perustuu subsidiariteettiperiaatteeseen. Tämä tarkoittaa sitä, että edellä kuvatun kaltaisesti doktriinia käytetään useimmiten esimerkiksi perusoikeuksiin liittyvissä tilanteissa, joissa valtio voi löytää parhaan tapauskohtaisen harkinnan ja sen myötä lopputuloksen. Kansainvälisten instituutioiden olisikin hyvä ensisijaisesti luottaa kansallisiin oikeusjärjestelmiin perusoikeuksien suojelemisessa ja puuttua tilanteeseen ainoastaan tapauksissa, joissa valtio ei kykene tarjoamaan riittävää suojaa oikeuksien toteutumiselle. Tämä pätee erityisesti tapauksissa, joissa muodostuu positiivisia toimintavelvoitteita. Valtio voi toimia hyvin eri

---

⁶⁰ Viljanen 2003, s. 339-340.

⁶¹ Ropponen 2016, s. 221-222.

tavoilla täyttääkseen positiiviset velvoitteensa, kun taas negatiivisten velvoitteiden osalta valtio voi täyttää velvoitteet ainoastaan olemalla puuttumatta oikeuksien toteutumiseen.⁶²

On kuitenkin tärkeää huomata, että harkintamarginaalioppi ei takaa valtioille rajoittamatonta määrää vaihtoehtoja toteuttaa riittäviä toimia suojellakseen ihmisoikeuksien toteutumista. Harkintaa rajoittaa positiivisten toimintavelvoitteiden asettamat rajat. Tietynlaisissa tapauksissa valtio voi esimerkiksi määrittää itse, miten se sääntelee yksityisiä toimijoita, kunhan sääntelytoimet takaavat perusoikeuksien suojan. Mikäli valtio ei kuitenkaan sääntele yksityisiä toimijoita, vaikka tilanne sitä vaatisikin oikeuksien suojan toteutumiseksi, rikkoo valtio sille muodostuneita positiivisia toimintavelvoitteita.⁶³

Tutkielman tarkempaan aihepiiriin liittyen, harkintamarginaaliin on viitattu Suomen osalta muun muassa ympäristötapauksissa. Esimerkkinä Huoltoasema Matti Eurén oy ja muut v. Suomi -tapauksessa EIT katsoi, että Suomi oli toiminut harkintavallan puitteissa todetessaan, että vaarallisten aineiden säilyttämiseen liittyvien muuttuneiden ympäristösäännösten seurauksena kielletty huoltoaseman jatkotoimilupa ei rikkonut ihmisoikeus-sopimuksen omaisuuden suojaa⁶⁴. Valtion vastuu näyttää korostuvan doktriinia sovellettaessa EIT:n ratkaisukäytännössä. Harkintamarginaalin luonne vaikuttaa olevan jäsenvaltioiden suvereenisuutta ja demokraattista legitimitettä korostava doktriini.

EIT on suosinut ympäristötapauksissa laajan harkintamarginaalin soveltamista. Tämän onkin nähty johtavan matalampaan todennäköisyyteen siitä, että tuomioistuin katsoisi vastaajavaltion loukanneen EIS:ssä turvattuja oikeuksia. Mitä laajempi harkintavalta valtiolla on, sitä kapeampi mahdollisuus tuomioistuimella on tarkastella valtion toimenpiteitä ja näyttäisikin siltä, että tuomioistuin hyväksyy minimaalisetkin korjaukset ympäristöä koskeviin ongelmiin.⁶⁵

EIT:n ympäristötapauksissa ympäristö näyttäytyy hakijan (yksilön/yksilöiden) puolella, kun taas usein valtion näkökulmana on yleinen etu. Tuomioistuin näyttäisi myöskin liitettävän tapauksen ympäristölliset arvot muihin yksilön arvoihin tai oikeuksiin. Se, että ympäristöarvoja ei käsitellä erillisenä asiana, johtaa siihen, että ympäristönsuojelu voi

---

⁶² Palombo 2017, s. 223-224.

⁶³ Palombo 2017, s. 224.

⁶⁴ EIT Huoltoasema Matti Eurén oy ja muut v. Suomi, 19.1.2010, 26654/08, kohta 39.

⁶⁵ Müllerova 2015, s. 91.

olla tuomioistuimen toimesta ainoastaan epäsuoraa.⁶⁶ Ympäristötapausten osalta EIT onkin todennut vuoden 2003 tapauksessa *Hatton ja muut v. Yhdistynyt kuningaskunta*, että valtioiden tulisi ottaa ympäristölliset arvot huomioon toimiessaan harkintamargi-naaliopin valossa, mutta näille arvoille ei tulisi antaa erityistä painoarvoa suhteessa muihin arvoihin⁶⁷. Syynä EIT:n linjalle lienee se, ettei esimerkiksi oikeutta terveelliseen ympäristöön ole suoraa turvattu yleissopimuksessa. Ottaen kuitenkin huomioon sopimuksen dynaaminen luonne, olisi ajan henkeen nähden oleellisissa tapauksissa, joissa ympäristöön liittyvät arvot ja oikeudet ovat keskeisessä asemassa, punnittava valtiolle myönnetyn harkintavallan määrää.

3.1.4 Kohtuullinen tieto ja keinot -testi

Tutkielman aiheen kannalta on mielenkiintoista tarkastella aluksi yleisemmin ja jäljempänä tarkemmin liittyen ympäristö- ja ilmastokysymyksiin EIT:n hyödyntämää kohtuullisen tiedon ja keinojen -testiä (reasonable knowledge and means). Valtion vastuuseen liittyen EIT on luonut testin arvioimaan tapauksia, joissa on kyse valtion velvollisuudesta suojata yksilön oikeus elämään⁶⁸. EIT:n käytännön mukaan valtiolle voi syntyä positiivinen toimintavelvoite turvata artiklan 2 oikeus elämään, mikäli kansallisilla viranomaisilla on ollut tieto tai olisi pitänyt olla tieto oikeutta elämään uhkaavan riskin olemassaolosta. Lisäksi toinen edellytys toimintavelvoitteen syntymiselle on, että viranomaiset eivät ryhtyneet sellaisiin toimiin, joita niiltä olisi voitu kohtuullisesti edellyttää.⁶⁹

Kuten EIT:n *Bljakaj v. Kroatia* -tapauksessa käy ilmi, riskin tai uhan ei tarvitse olla konkreettinen. Kyseessä oli tapaus, jossa annettujen tietojen perusteella poliisiviranomaisten olisi tullut tuomioistuimen mukaan toimia aktiivisesti ehkäistäkseen henkeen kohdistunut uhka. EIT arvioi tapausta testin avulla ja totesi, että poliisi ei ollut ryhtynyt riittäviin toimiin, joita siltä olisi kohtuullisesti voitu edellyttää.⁷⁰ *Bljakaj v. Kroatia* -tapauksessa oli kyse toisen henkilön aiheuttamasta henkeen kohdistuvasta uhasta.

---

⁶⁶ Müllerova 2015, s. 91.

⁶⁷ EIT *Hatton ja muut v. Yhdistynyt kuningaskunta*, 8.7.2003, 36022/97, kohta 122.

⁶⁸ Sormunen 2020.

⁶⁹ Sormunen 2020.

⁷⁰ EIT *Bljakaj v. Kroatia* 18.9.2014, 74448/12, kohdat 104-106.

Ilmastonmuutoksen uhka on luonteeltaan erilainen kuin kyseisessä tapauksessa ollut henkeen kohdistuva uhka. Tutkielman kannalta on kuitenkin kiintoisaa pohtia, voisiko tätä testiä hyödyntää ilmastovalituksissa, jolloin valtiolle voisi muodostua positiivinen toimintavelvoite riittämättömistä ilmastotoimista nykytiedon valossa. Kehittyneessä yhteiskunnassa, kuten Suomessa, riittävä tieto ei liene kynnyskysymys tällaisessa punninnassa, vaan ongelmakohtaksi muodostuneekin kysymys keinoista, joita valtiolta voisi kohtuullisesti edellyttää ilmastonmuutoksen hillitsemiseksi.

Myös tutkielman myöhemmässä vaiheessa lähemmin tarkasteltavan Urgenda -tapauksen ratkaisussa on tehty punnintaa siitä, onko valtiolla velvollisuus toimia aktiivisesti ilmastonmuutoksen hillitsemiseksi ja sen myötä ihmisoikeuksien turvaamiseksi perustuen tietoon ilmastonmuutoksen haittojen vaikutuksista, joka valtiolla on ollut⁷¹. Tällaista punnintaa tulisi tehdä myös jatkossa ilmastotapausten osalta. Ilmastonmuutoksen aiheuttamat riskit tulee olla valtioiden tiedossa ja kuten todettua, tiedonpuute voi ainaakaan toimia perusteena positiivisten toimintavelvoitteiden laiminlyömiselle. Ihmisoikeusloukkaus tulisi todeta silloin, kun valtio ei kykene esittämään hyväksyttävää perustetta sille, miksei se turvaa ihmisoikeuksien toteutumista, esimerkiksi vähentämällä kasvihuonepäästöjä siten kuin sen tieteellisen tiedon perusteella pitäisi toimia. Tämän punninnan tekeminen lienee kuitenkin tuomioistuimille haasteellista, kun huomioon otetaan myös kysymys siitä, mikä on kohtuullinen keino, jota valtiolta voidaan odottaa. Punninnan tukena voidaan käyttää seuraavassa luvussa esiteltävää Budayevan kriteeristöä, jonka avulla valtion vastuuta määritetään.

3.2 Budayevan kriteeristö

Positiivisten toimintavelvoitteiden ratkaisulinja ympäristöasioissa on rakentunut alun pitäen EIT:ssä tuomioistuimen tekemien tiettyjen tapausten tulkintojen pohjalta. Eräänä keskeisimmistä ympäristötapauksista tuomioistuimen historiassa voidaan pitää vuonna 2008 ratkaisun saanutta Budayeva v. Venäjä -tapausta. Kyseessä oli tapaus, jossa vastaajat asuivat Venäjällä alueella, joka oli kärsinyt mutavyöryistä jo pitkään. Ensimmäinen dokumentoitu mutavyöry oli todistettu vuonna 1937. Mutavyöryjä oli noin vuosittain välillä osuen kylään, jossa vastaajat asuivat. Sekä kylän asukkaat että viranomaiset

---

⁷¹ The District Court of the Hague, Urgenda C/09/456689, 13-1396, 24.5.2015, kohta 5.2.2.

olivat tietoisia mutavyöryistä ja niiden aiheuttamista tuhoista kylässä ja ympäröivällä alueella. Kylän suojaksi olikin 1900-luvun puolella rakennettu suojapato, joka esti mutavyöryjä aiheuttamasta vahinkoa kylälle tai sen asukkaille. Muuria myös korjattiin sen hajottua.⁷²

Vuonna 1999 suojamuuri tuhoutui jälleen mutavyöryn seurauksena. Tämän seurauksena padon korjaamiseen taloudellista tukea myöntävään viranomaistahoon oltiin useasti eri toimijoiden toimesta yhteydessä ja viranomaistaholle ilmoitettiin mahdollisesta vaarasta. Viranomaiset eivät kuitenkaan reagoineet tukeakseen suojapadon korjaamista todennäköisten seuraavien vaarallisten mutavyöryjen suojaksi.⁷³ Korjaamattoman suojapadon seurauksena seuraavat, noin viikon sisällä tapahtuneet mutavyöryt aiheuttivat vastaajien kotikylässä suurta tuhoa, jossa kuoli ja katosi useita henkilöitä.⁷⁴

EIT:n käsittelyssä keskeiseksi kysymykseksi nousivat valtion positiiviset toimintavelvoitteet ja se, olisiko viranomaisten tullut reagoida ennaltaehkäisten mutavyöryjen aiheuttamat materiaaliset tuhot ja kuolinuhrit. Tuomioistuimien ottikin tapauksessa käyttöön oikeudellisen testin positiivisten toimintavelvoitteiden määrittämistä ja rikkomisen arviointia varten.

Testiä on myöhemmin kutsuttu Budayevan kriteeristöksi. Kyseinen kriteeristö sisältää seuraavat osatestit, joiden avulla arviointia tehdään:

- 1) arvio viranomaisten toimien tai laiminlyöntien laillisuudesta,
- 2) arvio kansallisesta päätöksentekomenettelystä, johon kuuluu riittävät selvitykset ja tutkimukset
- 3) arvio ongelman monimutkaisuudesta ja siihen liittyvien intressien huomioimisesta. Lisäksi erityisesti luonnon katastrofien, kuten tulvien, myrskyjen ja kuivuuden aiheuttamien haittojen kohdalla keskeiseksi nousee myös niiden ennakoitavuus ja toistuvuus

---

⁷² EIT Budayeva v. Venäjä 20.3.2008, 15339/02, 21166/02, 20058/02, 11673/02 ja 15343/02, kohdat 13-25.

⁷³ EIT Budayeva v. Venäjä 20.3.2008, 15339/02, 21166/02, 20058/02, 11673/02 ja 15343/02, kohdat 13-25.

⁷⁴ EIT Budayeva v. Venäjä 20.3.2008, 15339/02, 21166/02, 20058/02, 11673/02 ja 15343/02, kohdat 26-38.

4) arvio riskin alkuperästä

5) mahdollisuutta riskin hillitsemiseen⁷⁵.

Kriteeristön punninnassa hyödynnetään myös niin sanottua ”järkevät ja sopivat toimenpiteet” standardia, joiden mukaan esimerkiksi tiedonsaanti, joiden avulla yksilöillä on mahdollisuus arvioida esimerkiksi heidän terveyteensä vaikuttavia riskejä. EIT:n tulkinnan mukaan viranomaisella on vastuu toteuttaa tämän standardin mukaisia toimenpiteitä huolimatta siitä, että esimerkiksi yrityksillä on ohjemääräyksiä, jotka edellyttävät niitä huolehtimaan työpaikan ilman terveydestä. Vastuu siis säilyy edelleen myös viranomaisilla. Järkeviin ja sopiviin toimenpiteisiin kuuluu viranomaisen suorittamat valvontatoimet. Tämä osoittaa sen, että huolimatta siitä, onko toiminta siirtynyt yksityiselle taholle tai ei, valtiolla on aina vastuu ja velvollisuus toimia, jolloin myös positiiviset toimintavelvoitteet pätevät tällaisissa tilanteissa.⁷⁶

EIT totesi Budayeva-tapauksessa edellä tehtyihin testeihin perustuvan tulkintansa pohjalta, että Venäjän viranomaiset eivät olleet toteuttaneet positiivisia toimintavelvoitteita ja näin ollen Venäjän todettiin loukanneen EIS:n 2 artiklan (oikeus elämään) asettamia velvoitteita. Tuomioistuin totesi, että 2 artiklaa oli loukattu niin aineellisessa kuin prosessuaalisessa mielessä Venäjän toimesta.⁷⁷ Vastaajat toivat esiin sen, ettei viranomaiset olleet toimineet positiivisten toimintavelvoitteiden edellyttämällä tavalla vähentääkseen mutavyöryjen aiheuttamia riskejä heidän terveydelleen ja hengelleen. Vastaajat viittasivat järkevien ja sopivien toimenpiteiden puutteeseen viranomaisen taholta, jonka seurauksena valtio oli loukannut 2 artiklaa. Myös tuomioistuin totesi, ettei 2 artikla koske ainoastaan kuolemaan johtavaa voimankäyttöä viranomaisten taholta, vaan artiklan ensimmäinen kohta asettaa valtiolle positiivisia velvoitteita tehdä toimenpiteitä, jotka suojaavat ihmisten oikeutta elämään.⁷⁸

Tuomioistuimen ratkaisun perusteella Venäjän viranomaisten epäonnistuminen maankäytön suunnittelussa sekä hätäapukäytännöissä johti mutavyöryyn aiheuttamiin kuolemiin, jotka olisi ollut vältettävissä ennakoivalla ja proaktiivisella viranomaistoiminnalla.

---

⁷⁵ EIT Budayeva v. Venäjä 20.3.2008, 15339/02, 21166/02, 20058/02, 11673/02 ja 15343/02, kohdat 136-137 ja Viljanen ym. 2014, s. 101.

⁷⁶ Viljanen ym. 2014, s. 102.

⁷⁷ EIT Budayeva v. Venäjä 20.3.2008, 15339/02, 21166/02, 20058/02, 11673/02 ja 15343/02, ratkaisukohta.

⁷⁸ EIT Budayeva v. Venäjä 20.3.2008, 15339/02, 21166/02, 20058/02, 11673/02 ja 15343/02, kohta 116 ja 128.

Valtion viranomaisilla oli kriteeristön täyttävä tieto riskistä sekä mahdollisuudet riskin hillitsemiseen korjaamalla suojaustoimet, mutta näihin toimiin ei ollut ryhdytty.

Budayeva v. Venäjä -tapauksen rinnastaminen ilmastonmuutokseen positiivisten toimintavelvoitteiden osalta on mielenkiintoinen kysymys. Olisiko mahdollista hyödyntää esimerkiksi samanlaista kriteeristöä ja osatestejä tarkasteltaessa valtioiden toimia liittyen ilmastonmuutoksen hillitsemiseen. Budayeva-tapauksessa kyseessä oli luonnonkatastrofi, joka oli ennakoitavissa muun muassa aiempien mutavyöryjen vuoksi. Tieto riskin alkuperästä oli tiedossa. Lisäksi mahdollisuus riskin hillitsemiseen ja ennaltaehkäisemiseen oli olemassa. Viranomaisiin olikin aikaisemmin pyrkinyt hillitsemään riskiä rakentamalla padon, joka oli myöhemmin tuhoutunut.

Ilmastonmuutoksessa on paljon samanlaisia piirteitä. Esimerkiksi ilmastonmuutoksen aiheuttama raju kuivuus ja sen johdosta syntyvät maastopalot ovat ennakoitavissa olemassa olevan tiedon perusteella. Lisäksi mahdollisuus ilmastonmuutoksen aiheuttaman riskin hillitsemiseen on olemassa. Eräänä ongelmakohtana esiin nousee ongelman monimutkaisuus ja esimerkiksi yksittäisen ympäristökatastrofin todistaminen ilmastonmuutoksen aiheuttamaksi. Myös ilmastonmuutoksen ekstraterritoriaalista luonnetta voidaan pitää haasteena siinä mielessä, että yhtä valtiota on vaikea saada vastuuseen ilmastonmuutoksen aiheuttamista ihmisoikeusloukkauksista.

3.3 Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ympäristötulkinnan kehitys

EIT:n ympäristötulkinta on kehittynyt noin viimeisen 30 vuoden ajan. Ympäristöön liittyvien tapausten kirjo on kasvanut ja niihin liittyvät tuomioistuimen tulkinnat monipuolistuneet. Vaikkei EIS suoraan turvaa terveellistä ympäristöä, on EIT kyennyt kehittämään tulkintakehystä ympäristötapaauksissa. EIT on hyödyntänyt ratkaisukäytännössään muun muassa artikloita 2 ja 8 liittyen tapauksiin, jossa on ratkaistu ympäristöön liittyviä ihmisoikeusloukkauksia.⁷⁹ Tähän ihmisoikeussopimuksen monipuoliseen käyttöön liittyy elävän asiakirjan doktriini, jonka mukaisesti sopimusta on tulkittava suhteessa sosiaaliseen kontekstiin ja aikaan. Muuttunut yhteiskunta ja uudenlaiset haasteet asettavat vaatimuksen sopimuksen dynaamisesta tulkinnasta.

---

⁷⁹ Heiskanen 2018a, s. 15-16.

Kuten todettua, oikeus terveelliseen ympäristöön on tunnustettu monessa yhteydessä. EIS:ssä turvattu oikeus terveelliseen ympäristöön voisi taata yksilölle paremman mahdollisuuden identifioida juuri kyseessä olevan oikeuden loukkaus, eikä tällöin tarvitsisi löytää yhteyttä ihmisoikeuksien ja ympäristöön liittyvän kysymyksen välillä toista kautta. Tällä hetkellä yksilön on hyvin vaikea perustaa tapaustaan EIT:ssä pelkästään ympäristöllisiin ongelmiin, vaan se yhdistetään usein muihin yksilön intresseihin.⁸⁰ Tuomioistuimen presidentti Robert Spano on myös todennut EIS:n poikkeavan ympäristö-oikeuksien turvaamisessa monesta muusta alueellisesta ihmisoikeusinstrumentista. Yleissopimus onkin tässä mielessä antroposentrinen, jolloin se keskittyy turvaamaan yksilön oikeuksia, eikä esimerkiksi biodiversiteettiä tai muita ympäristöarvoja.⁸¹

Myös valtiot tiedostavat, että uuden instrumentin, esimerkiksi protokollan tai pöytäkirjan, joka turvaisi uuden oikeuden, kehittäminen osaksi EIS:ta on pitkäaikainen ja työläs prosessi sekä harvinaista. Ympäristötapausten tulkinnan näkökulmasta uuden instrumentin puuttuminen ei ole näyttäytynyt legitimizeettikysymyksenä, eikä nykyisen yleissopimuksen ”vihertynyt” tulkinta ole kohdannut perustavanlaatuisia kritiikkiä. Artiklojen 2 ja 8 lisäksi muita sopimuksen artikloja onkin hyödynnetty ympäristötapauksissa.⁸²

Positiivisten toimintavelvoitteiden osalta tuomioistuimen ympäristötulkinta on kehittynyt melko laajaksi. Positiiviset velvoitteet ympäristötapauksissa sisältävät esimerkiksi velvoitteet tehokkaan tutkinnan, riittävän ympäristövaikutusten arvioinnin sekä riittävän lainsäädäntökehyksen ja kansallisten valvontamekanismien toteuttamisesta. Velvoitteita voi syntyä valtion itsensä lisäksi myös tapauksissa, joissa yksityistä sektoria ei ole kyetty sääntelemään asianmukaisesti. Tähän liittyy myös yksityistämiseen liittyvät ongelmat. Lisäksi EIT:n ympäristötapauksissa on toistuvasti noussut esiin prosessuaalisiin oikeuksiin liittyvät puutteet. Nämä oikeudet sisältävät positiivisia toimintavelvoitteita, joita ei ole kyetty toteuttamaan, kuten riittävä tiedonsaanti, mekanismit yleisön varoittamiseen koskien ympäristöriskejä (mm. Budayeva ja muut v. Venäjä).⁸³

Ihmisoikeusinstrumenttien hyödyntäminen tiettyjen ympäristönsuojelun tasojen saavuttamiseksi on yleistynyt. Kuten muissakin ihmisoikeustoimielimissä, EIT:n oikeuskäytännössä ympäristötulkinta on kehittynyt vuosien saatossa. Kehityskulku voidaan nähdä

---

⁸⁰ Heiskanen 2018a, s. 73.

⁸¹ Spanon puhe 5.10.2020, saatavilla: https://www.echr.coe.int/Documents/Speech_20201005_Spano_Conference_Planet_ENG.pdf.

⁸² Heiskanen 2018a, s. 17.

⁸³ Heiskanen 2018a, s. 19.

luonnollisena jatkumona tuomioistuimen tulkintakehityksessä ottaen huomioon EIS:n dynaaminen luonne. Tuomioistuimen tavoitteena turvata tehokkaasti yhteiskunnan tilaa peilaavassa yleissopimuksessa turvatut oikeudet. Tästä syystä ympäristöllisten oikeuksien turvaaminen ei ole lainkaan ristiriitaista. Lisäksi tuomioistuimen taipumus puuttua, kun valtiot laiminlyövät kansallista lainsäädäntöä, on luonut merkittävän lisän ympäristöllisten oikeuksien turvaamisessa kansallisella tasolla. Mahdollisille hakijoille on syntynyt ylimääräinen oikeussuojakeino ympäristöön ja ihmisoikeuksiin liittyvissä tapauksissa. Tuomioistuimen ratkaisulla toivoisi olevan yleisesti painetta luova kumulatiivinen vaikutus valtioihin ja niiden suhtautumiseen ympäristönsuojeluun. Normatiivisella tasolla ympäristönsuojelua koskevat periaatteet sopivat luontevasti ihmisoikeusinstrumenttien kanssa yhteen. Periaatteiden välille ei synny merkittäviä ristiriitoja.⁸⁴ Ilmastomuutos ja sen vaikutukset ovat ohjanneet vahvasti kehitystä siihen suuntaan, jossa ympäristö on yhä keskeisemmin osa ihmisoikeusdiskurssia.

Mielenkiintoinen kehitysaskel EIS:n ympäristöön liittyvien oikeuksien turvaamisessa lienee myös mahdollinen EU:n liittyminen sopimuksen jäseneksi. Tällä hetkellä kaikki EU:n jäsenvaltiot ovat yleissopimuksen jäseniä, mutta itse EU ei ole. Liittyminen voisi lisätä EU:n kohdistuvaa valvontaa koskien sen tekemiä ympäristöpoliittisia ratkaisuja. Toisaalta liittyminen voisi tehdä tuomioistuimen ympäristökäytännöstä vähemmän merkityksellistä EU:n jäsenvaltioille, sillä EU:n ympäristösääntelyn voitaisiin yleisesti sanoa vastaavan tuomioistuimen ympäristöä koskevaa oikeuskäytäntöä.⁸⁵

Ympäristötulkinnan kehityksen kannalta on olennaista huomioida EIT:n tapauksien punninnassa usein vaikuttamassa oleva eurooppalainen konsensus. Tuomioistuin itse julistaa dynaamisen tulkintakäytäntönsä perustuvan eurooppalaiseen konsensukseen. Dynaaminen tulkinta perustuu jäsenvaltioiden vallitsevaan yhteiskunnalliseen tilaan ja yhteiseen käsitykseen siitä. Tulkinta muuttuu ajassa. Konsensus, johon EIT:n punninta osaltaan perustuu, on eurooppalaisten demokraattisten yhteiskuntien vallitseva näkemys käsillä olevasta asiasta. Samalla se määrittää myös oikeuksien suojelemisen tason.⁸⁶ Konsensuksen nähdään syntyvän jäsenvaltioiden jaetuista demokraattisista arvoista. Konsensus yhdistetään myös valtioille myönnettyyn harkintamarginaaliin.⁸⁷

---

⁸⁴ Pedersen 2010, s. 36.

⁸⁵ Pedersen 2010, s. 36-37.

⁸⁶ Djeflal 2019, s. 29-33.

⁸⁷ Łącki 2021, s. 188.

Ihmisoikeuksien ”vihertynyt” tulkintakehitys kuvastaa yhteistä eurooppalaista konsensusta, joka on vähitellen muodostunut niin kansallisella kuin EIT:n tasollakin. Konsensus ei ole vielä täydellistä, eikä luultavasti tule koskaan olemaankaan. Kuitenkin vahvistunut yhteinen ymmärrys ympäristön ja ihmisoikeuksien välisestä suhteesta on heijastunut myös EIT:n dynaamiseksi tulkinnaksi ympäristöön liittyvissä tapauksissa.

Ilmastonmuutoksen osalta on myös olemassa jo melko laaja konsensus. Onkin todennäköistä, että ilmastonmuutoksen ihmisoikeusvaikutukset tullaan huomioimaan myös EIT:n oikeuskäytännössä vahvasti tulevaisuudessa. Globaalin luonteensa vuoksi ilmastonmuutos asettaa haasteita muun muassa todistustaakan ja vastuun määrittämisen osalta, mutta mikäli vastuu voidaan määrittää, tukee konsensus ilmastonmuutoksen vaikutuksista tuomioistuimen punnintaa.

4 VALTION ILMASTOVASTUUN MÄÄRITTÄMINEN EUROOPAN IHMISOIKEUSTUOMIOISTUIMESSA

4.1 Yksittäisen valtion ilmastovastuun muodostuminen

Vaikka EIT:n puitteet luotiin ensisijaisesti yksittäisten vaatimusten käsittelyyn alueellisin perustein, teoriassa sen ei tulisi estää EIT:ta suojelemasta ympäristöön liittyviltä globaaleilta ihmisoikeusloukkauksilta. Tällaiset loukkaukset ovat nouseva nykyajan ihmisoikeusongelma. Huolimatta ilmastonmuutoksen globaalista luonteesta, yksittäisen valtion vastuu voidaan määrittää positiivisten toimintavelvoitteiden kautta.⁸⁸ Vaikka EIT:lla on vasta nyt käsillään ensimmäinen varsinainen ilmastovalitus, voidaan sen aiemmasta tulkintakäytännöstä löytää keinoja, miten valtion ilmastovastuu määrittyy Euroopan tuomioistuimessa. Elävän asiakirjan doktriinia on korostettu muuttuvassa yhteiskunnassa ja EIS:ta tulisikin tulkita dynaamisesti dokumenttina, joka ei elä vakuumissa jättäen huomiotta muuttuvat ihmisoikeusongelmat.

EIS:n oletamus valtion vastuun muodostumisesta perustuu sen alueelliseen vastuuseen. Toisin sanoen, valtio on vastuussa teoistaan ja muiden teoista sen alueensa sisäpuolella. Globaalissa mittakaavassa valtiot ja yksityiset toimijat ovat suurimmassa vastuussa ilmastonmuutoksesta ja sen seurauksista. Tämä asettaakin huomattavia hankaluuksia ilmastovastuun määrittämiselle yhdelle valtiolle.⁸⁹ Kuitenkin Haagin käräjäoikeus totesi Urgenda -tapauksessaan, että vaikka ilmastonmuutoksen on aiheuttanut useat eri toimijat globaalisti, valtiolla on valtaa kontrolloida alueensa sisäisiä kollektiivisiä päästöjä. Käräjäoikeus katsoi, että Alankomaat olivat hyväksyneet vastuunsa allekirjoittaessaan kansainvälisiä ilmastopimuksia.⁹⁰

Urgenda -tapauksessa hakijat perustelivat valitustaan perustuen valtion perustuslailliseen ympäristöperusoikeuden kaltaiseen viranomaisten vastuuseen suojella ympäristöä (Alankomaiden perustuslaki, artikla 21) sekä kansainvälisistä ilmastopimuksista pohjautuvaan vastuuseen ilmastonmuutoksen hillitsemisestä. Näiden toimien noudattamatta

---

⁸⁸ Heiskanen 2018a, s. 134.

⁸⁹ Heiskanen 2018a, s. 139.

⁹⁰ The District Court of Hague, Urgenda C/09/456689, 13-1396, 14.5.2015, kohta 4.66.

jättäminen taistelee tavoitteita vastaan, joita valtio itse tavoittelee. Valituksen tavoitteena on estää Alankomaita aiheuttamasta vahinkoa nykyisille ja tuleville sukupolville alueellaan. Lisäksi hakijat viittasivat EIS:n artikloista 2 j 8 muodostuviin positiivisiin toimintavelvoitteisiin tehdä suojaavia toimenpiteitä.⁹¹ Hyödyntäen samaa logiikkaa, EIT:ssä on mahdollista muodostaa menestyksekkäs ilmastovalitus, joka asettuu loogisesti alueellisen vastuun kehikkoon.⁹²

EIT:ssä ovat usein vastakkain yksityisen intressi ja oikeudet sekä valtion tai valtioiden yleinen intressi. Tuomioistuin on kyennyt yhdistämään ympäristönsuojelun yleiseksi intressiksi. Myös ilmastonmuutoksen tulkitseminen osaksi yleistä intressiä voisi mahdollistaa tuomioistuinta arvioimaan, onko valtio onnistunut toimimaan löytääkseen reilun tasapainon yksityisen ja julkisen intressien välillä. Vaikka tällaista yhteyttä ilmastonmuutoksen ja yleisen intressin välillä ei olekaan vielä luotu, tuomioistuin on kuitenkin useasti oikeuskäytännössään tunnustanut, että ympäristöllä on merkittävä ja kasvava rooli nyky-yhteiskunnissa. Eurooppalaisen kansallisen lainsäädännön kehitys viittaa siihen, että ilmastonmuutos on osa yleistä intressiä.⁹³ Ilmastonmuutoksen liittäminen osaksi yleistä intressiä näyttäytyisi luonnollisena jatkumona myös EIT tulkintakäytännössä.

Ilmastonmuutokseen liittyvä ihmisoikeuslitigaatio vaatii laajan määrän todisteita, jotta voidaan arvioida yksittäisten valtioiden tietoisuutta kyseessä olevaan asiaan nähden. Todistustaakka siitä, oliko valtiolla tarpeeksi tai olisiko pitänyt olla tarpeeksi tietoa ihmisoikeusloukkauksen estämiseksi, kaatuu ensisijaisesti hakijan vastuulle. Tämä saattaa koitua hakijalle kohtuuttomaksi tehtäväksi. EIT onkin katsonut, että valtio on usein paremmassa asemassa todistaakseen, ettei se ole laiminlyönyt velvollisuuksiensa noudattamista. Täten onkin mahdollista, että todistustaakka siirtyy valtiolle, riippuen tapauksen olosuhteista. Todistustaakan siirtäminen on EIT:n oikeuskäytännön perusteella riippuvainen muun muassa tapauksen vakavuudesta sekä todistusaineiston monipuolisuudesta ja saatavuudesta.⁹⁴

Myöhemmin käsiteltävässä portugalilaisnuorten ilmastovalituksessa lienee myös kyse todistustaakan siirtämisestä vastaajavaltioiden vastuulle, sillä tuomioistuin on pyytänyt

---

⁹¹ The District Court of Hague, Urgenda C/09/456689, 13-1396, 14.5.2015, kohta 4.66.

⁹² Heiskanen 2018a, s. 140.

⁹³ Heiskanen 2018a, s. 140-141.

⁹⁴ Heiskanen 2018a, s. 144-145.

valtioilta vastausta nuorten esittämiin väitteisiin. Yleisestikin potentiaalisissa ilmastonmuutokseen liittyvissä tapauksissa todistustaakan siirtäminen valtion tai valtioiden vastuulle lienee monesti perusteltua viitaten edellä mainittuihin siirtämisperusteisiin. Monimutkaisen ilmastonmuutoksen ja yksittäisen valtion toimien välisen suhteen todistaminen monipuolisin tieteellisin todistusaineistoin saattaa osoittautua hankalaksi yksittäisille ihmisille.

4.2 Ilmastovastuu ja positiiviset toimintavelvoitteet

Valtion ilmastovastuun muodostumista voi edesauttaa positiivisten toimintavelvoitteiden tunnistaminen liittyen valtion ilmastotoimiin. Ilmastonmuutoksen vaikutusten uhka elämälle on ennustettu muun muassa YK:n raporteissa. Tälläkin perusteella tilanteissa, joissa valtio epäonnistuu tekemästä välttämättömiä toimia ilmastonmuutoksen hillitsemiseksi, voisi valtiolle muodostua positiivisia velvoitteita.⁹⁵

Positiivisten toimintavelvoitteiden doktriinia on käytetty yhä useammin EIT:n ratkaisukäytännössä ja sen voidaankin nähdä toimivan perustana määrittämässä ilmastotoimien riittävyyttä sekä toimia ilmastonmuutokseen liittyvien ihmisoikeuksien suojaamiseksi.⁹⁶ Öneriyildiz v. Turkki -ratkaisussa tuomioistuin totesi, että positiiviset toimintavelvoitteet velvoittavat valtiota tekemään asianmukaisia toimia turvatakseen artiklan 2 oikeudet. Aktiivisina toimina ratkaisussa mainittiin muun muassa lainsäädännön ja hallinnon raamien asettaminen asianmukaiseksi.⁹⁷

Muun muassa oikeus ympäristötiedonsaantiin, turva-alueiden muodostaminen, tehokkaan riskiarvioinnin implementointi sekä yhtenäisen valvontajärjestelmän muodostaminen ovat EIT:n ympäristötapauksissa määriteltyjä positiivisten toimintavelvoitteiden alaisia toimenpiteitä, joiden pohjalta myös ilmastonmuutokseen liittyviä vaatimuksia voisi syntyä.⁹⁸ Suurin osa ympäristöön liittyvistä positiivisista toimintavelvoitteista liittyy prosessuaalisiin suojatoimenpiteisiin. Seuraavassa jaotellaan joitakin positiivisia

---

⁹⁵ Heiskanen 2018a, s. 145.

⁹⁶ Heiskanen 2018a, s. 146.

⁹⁷ EIT Öneriyildiz v. Turkki, 30.11.2004, 48939/99, kohta 89-90.

⁹⁸ Heiskanen 2018a, s. 146. Kts. myös EIT Guerra ja muut v. Italia, 19.2.1998, 14967/89, kohta 57-60 sekä EIT Brincat ja muut v. Malta, 24.7.2014, 60908/11, 62110/11, 62129/11, 62312/11 ja 62338/11, kohta 114.

toimintavelvoitteita, joita voitaisiin hyödyntää mahdollisissa ilmastonmuutokseen liittyvissä tapauksissa.

Tiedonsaanti- ja osallistumisoikeuksia koskevat positiiviset velvoitteet

EIT:n oikeuskäytännössä on viitattu yleisön oikeuteen saada tietoa liittyen ympäristöriskeihin, jotka saattaisivat olla vaarana terveydelle. Valtiot ovat velvollisia keräämään ympäristöön liittyvää tietoa ja takaamaan tehokas tiedonsaanti kansalaisilleen. Tiedonsaantioikeus pohjautuu Århusin sopimukseen. Riittävä tiedonsaanti ilmastonmuutoksen yleisistä ja yksityiskohtaisemmista näkökohdista on yksilön varautumismahdollisuuksien kannalta välttämätöntä. Riittävä tiedonsaanti takaa myös yksilöille mahdollisuuden arvioida poliittisten toimenpiteiden riittävyttä suhteessa ilmastonmuutoksen vakavuuteen.⁹⁹

EIT:n ratkaisuissa on noussut esiin tapauksia, joissa esimerkiksi tuomioistuin on katsonut artikla 8 loukkauksen tapahtuneen puutteellisen ympäristöriskiin liittyvän tiedonsaannin vuoksi. Tiedonsaantioikeutetta koskee myös valtion velvollisuus toimittaa tehokkaasti tietoa ympäristövaikutustenarvioinnista. Tiedonsaantioikeuteen liittyen ympäristövaikutustenarviointi tai yleisesti ympäristöön liittyvän tiedon saanti sisältää myös ilmastonmuutoksen vaikutukset ja niitä koskevat riskit.¹⁰⁰ Tiedonsaantioikeus toimii ennaltaehkäisevänä toimenpiteenä, jolloin voidaan arvioida mahdollisia riskejä ja niiden aiheuttamaa uhkaa muun muassa elämälle tai terveydelle.

Myös osallistumisoikeus asettaa valtiolle positiivisia toimintavelvoitteita. EIT:n oikeuskäytännössä syntyneen tulkinnan mukaan, valtion on turvattava yksilön mahdollisuus osallistua ympäristöä koskevaan päätöksentekoon. Reilun tasapainon (fair balance) saavuttamiseksi yleisen ja yksityisen intressien välille, yksilöillä on oltava riittävä mahdollisuus osallistua päätöksentekoon. Inklusiivinen lähestymistapa näyttäisi olevan looginen jatkumo tuomioistuimen tulkinnoissa liittyen ilmatoriskien hallintaan tilanteissa, joissa on kyse enemmänkin ei-globaalista skaalasta.¹⁰¹ Tuomioistuimen onkin siis pohjattava ratkaisunsa yksittäisen valtion tai valtioiden vastuun muodostumiseen.

---

⁹⁹ Heiskanen 2018a, s. 146.

¹⁰⁰ Braig & Panov 2020, s. 274-275.

¹⁰¹ Braig & Panov 2020, s. 275-276.

Oikeussuojakeinot positiivisina toimintavelvoitteina

EIT:n oikeuskäytäntöön pohjaten yksilöllä tulee olla ensinnäkin mahdollisuus ryhtyä oikeudellisiin toimiin valtiota ja sen laiminlyöntiä vastaan ympäristöön liittyvässä asiassa, mikäli yksilön intressiä ei ole riittävällä laajuudella otettu huomioon. Lisäksi, kuten Taskin v. Turkki -tapauksessa todettiin, jo ennen potentiaalisia saastuttamistoimia, yleisöllä tulee olla mahdollisuus avata asiaan liittyen oikeudellinen käsittely, mikäli yleisö kokee, ettei sen etua ole otettu tarvittavalla tavalla huomioon toimen suunnitteluvaiheessa. Tapaus liittyi Turkissa sijainneeseen kultakaivokseen ja viranomaisten myöntämään lupaan käyttää saastuttavaa syanidimenetelmää hakijan asuinalueen läheisyydessä.¹⁰²

Budayevan tapauksen mukaisesti on taattava tehokas tutkinta valtion vastuusta liittyen väitettyyn ympäristön pilaamiseen, jonka tuomioistuin tai hallintoviranomainen ratkaisee.¹⁰³ Lisäksi, tarpeettomia viivästyksiä oikeusprosesseissa ei pitäisi syntyä, sekä yksilöiden, joiden tulisi olla mukana päätöksentekoprosessissa, mutta heidän etuihinsa ei ole annettu riittävää painoarvoa, on oltava oikeus hakea muutosta tuomioistuimessa.¹⁰⁴

Ilmastonmuutoksen yhteydessä kattavat muutoksenhaku- ja vireillepano-oikeudet voisivat esimerkiksi antaa yleisölle mahdollisuuden aloittaa oikeudenkäynti, ellei sen etuja ole otettu riittävästi huomioon potentiaalisesti saastuttavan suunnitteluprosessissa. Myös tässä voidaan siis soveltaa aiempaa ympäristötapausten oikeuskäytäntöä (Taskin v. Turkki sekä Budayeva ja muut v. Venäjä). Oikeudenkäynnit olisi sallittava ennen kuin tehdään teollista toimintaa, joka vaikuttaa merkittävästi ilmastonmuutoksen etenemiseen.¹⁰⁵

Asianmukaisen lainsäädäntökehyksen luominen positiivisena toimintavelvoitteena

EIT:n vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan valtioiden on luotava asianmukainen ympäristölainsäädäntökehys. Lainsäädännön on erityisesti säänneltävä vaarallisia toimintoja ja taattava päätöksentekoprosessi, joka perustuu tutkimuksiin ja arvioihin ympäristö- ja terveystarpeiden mahdollisesta olemassaolosta. Esimerkiksi valtioilla on oltava

---

¹⁰² EIT Taskin v. Turkki, 10.11.2004, 46117/99.

¹⁰³ EIT Budayeva ja muut v. Venäjä 20.3.2008, 15339/02, 21166/02, 20058/02, 11673/02 ja 15343/02, kohdat 267 ja 295–96.

¹⁰⁴ Braig & Panov 2020, s. 277.

¹⁰⁵ Braig & Panov 2020, s. 277.

riittävät menettelyt teollisuuslaitosten hyväksymiseksi, toiminnaksi ja valvomiseksi. Lisäksi valtiot ovat velvollisia panemaan kaikki voimassa olevat ympäristömääräykset täytäntöön ja panemaan ne täytäntöön asianmukaisella tavalla.¹⁰⁶

Tuomioistuin totesi tapauksessa *Tătar v. Romania*, että valtion positiivinen velvollisuus toteuttaa kaikki kohtuulliset ja riittävät toimenpiteet hakijoiden 8 artiklan 1 kohdasta johtuvien oikeuksien suojelemiseksi tarkoittaa ennen kaikkea valtion ensisijaista velvollisuutta luoda lainsäädännöllinen ja hallinnollinen kehys. Sen tarkoituksena on estää ympäristöä ja ihmisten terveyttä vahingoittamasta tehokkaasti.¹⁰⁷ Ilmastonmuutoksen kontekstiin sovitettuna on todennäköistä, että EIT johtaisi oikeuskäytäntönsä valossa siihen tulokseen, että valtioilla on positiivinen velvoite panna täytäntöön riittävät säännökset arvioida ja hillitä ilmastonmuutosta.¹⁰⁸

Velvollisuus valvoa ja kontrolloida

EIT:n vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan fyysinen yksilön koskemattomuus voi heikentyä paitsi riittävien ympäristönsuojelulakien puutteesta myös silloin, kun voimassa olevia vaatimuksia ei sovelleta riittävällä tavalla. Valtiot voivat oppia uhkaavista tilanteista ajoissa, ja niiden on tarvittaessa tiedotettava asiasta yleisölle vain, jos sillä on toimiva järjestelmä ympäristövaarojen hallitsemiseksi ja seuraamiseksi kaikilla vastuutasoilla. Tämän vuoksi valtion epäonnistuminen tehottoman ympäristölainsäädännön vahvistamisessa voi myös johtaa artikla 8 turvattujen oikeuksien loukkaukseen.¹⁰⁹

EIT:n *Brincat ja muut v. Malta* -tapauksessa on kuvattu oivallisesti valtion tilannetietoisuuden punnintaa tuomioistuimen toimesta. Tapauksessa tuomioistuin tarkasteli sitä, tiesikö Maltan viranomaiset, tai olisiko niiden tullut tietää, asbestin aiheuttamista terveysriskeistä. Tarkastelussa pohdittiin asiaa myös olemassa olevan tutkimustiedon valossa sekä siitä näkökulmasta, että Malta oli Maailman terveysjärjestö WHO:n jäsen, jonka piirissä asbestiin liittyviä asioita oli käsitelty. Tuomioistuin totesi, että valtion olisi tullut olla tietoinen terveysriskeistä.¹¹⁰

---

¹⁰⁶ Braig & Panov 2020, s. 277.

¹⁰⁷ EIT *Tătar v. Romania* 27.1.2009, 67021/01, kohta 88.

¹⁰⁸ Braig & Panov 2020, s. 278.

¹⁰⁹ Braig & Panov 2020, s. 278.

¹¹⁰ Heiskanen 2018a, s. 143. Kts. myös EIT *Brincat ja muut v. Malta*, 24.7.2014, 60908/11, 62110/11, 62129/11, 62312/11 ja 62338/11, kohta 37-40 ja 105-106.

Ilmastonmuutoksen yhteydessä tämä voi tarkoittaa, että EIS:ta rikotaan, jos valtio ei hallitse erittäin saastuttavia teollisuudenaloja varmistaakseen kasvihuonekaasupäästöjen riittävän vähenemisen. EIT:n tapauksessa Kolyadenko v. Venäjä, tuomioistuin totesi, että EIS:ta rikotaan, jos valtio ei seuraa tarkkaan tulvariskejä. Tuomioistuimen peruste-luja voidaan tässä tapauksessa soveltaa analogisesti myös ilmastonmuutoksen aiheutta-miin merenpinnan nousun skenaarioihin, jotka saattavat aiheuttaa huomattavan vaaran rannikon asukkaiden elämälle ja omaisuudelle, ellei tehokasta seuranta ole järjestetty ja saatavilla.¹¹¹ EIT:n tekemä punninta siitä, kuinka tietoinen potentiaalisista riskeistä valtio on ollut, on samankaltainen kuin Urgenda-tapauksessa, jossa kansallinen tuomio-istuin puntaroi valtion tietoisuutta ilmastonmuutoksen aiheuttamista vaikutuksista.¹¹²

Velvollisuus luoda asianmukaiset suojatoimenpiteet

EIS asettaa velvollisuuden huolehtia riittävästä varotoimenpiteistä ympäristölle ja ihmi-sille mahdollisesti vaarallisissa tilanteissa ja olosuhteissa. Valtio laiminlyö tätä velvoi-tetta, mikäli se esimerkiksi ei asenna varoitusjärjestelmää tai se ylläpitää huonosti suo-jaavaa infrastruktuuria ennakoitavasta vaarasta huolimatta. Valtion on erityisesti toteu-tettava asianmukaiset suojatoimet estääkseen yleissopimuksen rikkomisen, jos kansalli-set viranomaiset ovat saaneet valituksia suunnitellusta saastuttavasta toiminnasta, tai jos tällainen toiminta on laitonta. Tarvittaessa on toteutettava asianmukaiset suojatoimenpi-teet sekä etukäteen että jälkikäteen. Tämä positiivinen velvoite sisältää myös ympäris-tölle aiheutuvat riskit, jotka eivät vaikuta suoraan ihmisten terveyteen ja hyvinvoin-tiin.¹¹³

Tällä perusteella voidaan tulkita, että aina kun ilmastonmuutoksesta aiheutuu ennakoitavissa oleva vaara, on todennäköistä, että EIT soveltaisi tätä samaa kynnystä ja vaatisi valtiota noudattamaan riittäviä varotoimia. Samoin kuten EIT:n tapauksen Öneriyildiz v. Turkki ratkaisussa (jossa tuomioistuin totesi Euroopan ihmisoikeussopimuksen 2 artik-lan rikkomisen), Haagin käräjäoikeus totesi Urgenda -tapauksessa ilmastopolitiikkaan liittyen, että jos vaarallisen, henkeä ja ympäristöä, uhkaavan ilmastonmuutoksen riski

---

¹¹¹ Braig & Panov 2020, s. 278-279.

¹¹² Heiskanen 2018a, s. 143.

¹¹³ Braig & Panov 2020, s. 280.

on suuri, valtiolla on velvollisuus suojella kansalaisiaan toteuttamalla asianmukaisia ja tehokkaita toimenpiteitä.¹¹⁴

Positiivisten toimintavelvoitteiden haasteita ilmastovastuun muodostamisessa

Yksi haasteista liittyy ympäristönsuojelun aiheuttaman tietyn jäännösriskin hyväksyttävyyteen yhteiskunnassa. Tuomioistuin katsoo, että EIS:n 8 artiklan 2 kohdan mukainen suoja täydessä laajuudessaan voidaan oikeuttaa, mikäli yleinen etu, esimerkiksi maan yleisen taloudellisen edun muodossa, on vaakalaudalla. Erityisesti ympäristönsuojelun osalta tämä marginaali on laaja. Tästä huolimatta EIT:n oikeuskäytännössä on olemassa selkeästi vahvistettuja rajoituksia: taloudellisille vaatimuksille ja jopa tietyille perusoikeuksille, kuten omistusoikeudelle, ei pidä antaa etusijaa suhteessa ympäristönsuojeluun. EIT on myös todennut, että ympäristönäkökulma voi muodostaa yleisen edun. Kun tuomioistuin ei tarjoa oikeudellista määritelmää yleiselle edulle, on vaikea arvioida, onko EIT valmis, ja milloin, tunnustamaan ilmastonmuutoksen hillitsemisen yleiseksi eduksi.¹¹⁵

Toiseksi haasteeksi saattaa muodostua se, että ilmastonmuutoksen kontekstissa on epäilemättä vaikeaa todistaa, että ilmastonmuutos on aiheuttanut juuri tietyn ympäristövahingon, vaikka onkin olemassa tieteellistä näyttöä siitä, että ilmastonmuutos lisää ääriolosuhteita. Tällainen tieteellinen näyttö on ilmastonmuutosjärjestelmän yksi kulmakiivistä. EIT:ssä todistustaakka on ensisijaisesti hakijalla. Hakijalle muodostuu vastuu selvittää, että tiesivätkö viranomaiset tai olisiko näiden pitänyt olla tietoisia muun muassa henkeen liittyvistä riskeistä, kuten ilmastonmuutoksesta. Tuomioistuimen oikeuskäytännön mukaan valtioilla on velvollisuus säännellä ympäristölle ja ihmisten terveydelle aiheutuvia riskejä. Lisäksi valtioilla on positiivisia toimintavelvoitteita ympäristön saralla, mikäli kausaalisuhte ympäristön pilaantumisen ja yleissopimuksen rikkomisen välillä on riittävän perusteltu. Hakijan vastuulla on todistaa, että ympäristövahingolle altistuminen johtaa konkreettiseen uhkaan hakijan ihmisoikeuksien toteutumiseksi.¹¹⁶ Portugalilaisnuorten tapauksessa tuomioistuimen nostamat kysymykset tuovat esiin juuri nämä kysymykset. Onko hakija potentiaalinen vai tosiasiallinen uhri.

---

¹¹⁴ EIT *Öneryildiz v. Turkki*, 30.11.2004, 48939/99, kohdat 89–90 ja 100–102. Kts. myös *The District Court of Hague, Urgenda C/09/456689*, 13-1396, 14.5.2015.

¹¹⁵ Braig & Panov 2020, s. 283.

¹¹⁶ Braig & Panov 2020, s. 286-287.

4.3 Valtioiden jaettu ilmastovastuu

Jaetun ilmastovastuun muodostaminen toimii vaihtoehtona ilmastovastuun muodostamisesta yksittäiselle valtiolle. Erityisesti seuraavassa luvussa esiteltävä portugalilaisnuorten ilmasto-ohjelma perustuu nimenomaan useamman valtion jaetun vastuun käsitteeseen. EIT on rajannut jaetun vastuun määrittämistä oikeuskäytännössään luonnollisesti EIS:n jäsenvaltioihin, sillä alueellisena tuomioistuimena se ei voi määrittää valtioiden vastuuta globaalilla tasolla¹¹⁷. Ilmastomuutoksen kontekstissa ilmastovastuun määrittämisen mandaatti rajautuukin vain EIS:n jäsenvaltioille, vaikka ilmiö onkin koko maapalloon vaikuttava.

EIT:ssä on käytössä kaksi eri mallia, joilla oikeuskäytännössä on määritetty jaettua vastuuta. Yhteishanke-menettelytapa (joint venture approach) ja eriytettyjen virheiden doktriini (differentiated faults doctrine) toimivat hieman eri tavoilla ja niiden potentiaalisessa soveltamisessa ilmastomuutokseen on eroja.

Yhteishanke-menettelytavan mukaisesti useammalla valtiolla on yhteisiä toimenpiteitä ja päämääriä tietyn asian suhteen. Yhteishanke-menettelytapa otettiin käyttöön jo vuoden 1975 tapauksessa Hess v. Yhdistynyt kuningaskunta, jossa toisen maailmansodan liittoutuneita syytettiin vangitun henkilön kaltoinkohtelusta. Liittoutuneilla valtioilla todettiin olleen yhteinen päätöksentekovelvollisuus sekä tosiasiallinen kontrolli vangista. Valtioiden todettiin harjoittaneen yhteistoimintaa. Ilmastomuutoksen kontekstissa yhteinen toiminta ja päämäärä ei liene läsnä, sillä kyseessä on ilmiö, joka on kehittynyt vuosien saatossa ilman kunnollista yhteistä kontrollia. Kuitenkin tätä menettelyä voitaisiin mahdollisesti käyttää luomaan jaettu vastuu tilanteissa, jossa useampi valtio on yhteistoiminnassa keskenään jakanut esimerkiksi merkittävästi saastuttavan energiaprojektin uhaten täten paikallisten ihmisten ihmisoikeuksien toteutumista ja edistäen ilmastomuutosta.¹¹⁸ Menettelytavan käyttäminen onnistuneesti jaetun ilmastovastuun määrittämisessä lienee kuitenkin melko matala.

Eriytettyjen virheiden doktriini puolestaan lienee potentiaalisempi suhteessa ilmastomuutokseen liittyviin tapauksiin. Doktriinia ei kuitenkaan ole vielä käytetty ympäristötapauksissa. Rantsev v. Kypros ja Venäjä -tapaus osoittaa, miten doktriinia on

---

¹¹⁷ Heiskanen 2018a, s. 156.

¹¹⁸ Heiskanen 2018a, s. 156.

hyödynnetty määritelmässä vastaajavaltioille eri asteisia vastuun tasoja. Rantseva oli ihmiskaupan uhri, joka kuljetettiin Venäjältä Kyprokselle, jossa hän kuoli. Kyproksen todettiin epäonnistuneen Rantsevan suojelemisessa ihmiskaupalta sekä laiminlyöneen riittävän rikostutkinnan tapauksen osalta. Venäjällä puolestaan olisi ollut positiivinen velvoite selvittää, miten Rantsevan ihmiskauppa toteutui yli valtion rajojen.¹¹⁹ Valtioille voi muodostua samaan asiaan liittyen eri taseisia tai eri yksityiskohtiin liittyviä velvollisuuksia. Tämän doktriinin hyödyntäminen vaikuttaa potentiaalisemmalta liittyen myös ilmastonmuutokseen, sillä valtiot toimivat eri tavoilla ja valtion ilmastovastuu saattaa muodostua eri tavoin tai eri syistä.

Mitä tulee ilmaston lämpenemisen hillitsemiseen Pariisin ilmastopimuksen mukaiseen 1,5 asteeseen, ihmisoikeuslitigaatiolla on merkittävä rooli siihen vastaamiseksi. Jotta tällainen litigaatiomuoto liittyen ilmastonmuutosta olisi tehokas, tulisi ensiksi ratkaista kysymys yksittäisen valtion oikeudenmukaista osuudesta (fair share) suhteessa ilmastonmuutoksen aiheuttamiin mahdollisiin ihmisoikeuksien loukkauksiin. Tämä on ollut keskeinen oikeudellinen haaste.¹²⁰ Miten voidaan määrittää, että juuri tietyn valtion ilmastotoimet, ja niiden riittämättömyys, on ollut vaikuttamassa ihmisoikeuksien loukkaukseen? Kysymys on erityisen hankala esimerkiksi seuraavassa luvussa käsiteltävän portugalilaisnuorten ilmastoaktiviteetin kaltaisissa tilanteissa, joissa vastaajina on yhteensä 33 valtiota.

Jaettua vastuuta ohjaavien periaatteiden mukaan, jotta valtion voidaan todeta loukkanneen ihmisoikeusvelvoitteitaan estää ilmastonmuutoksesta aiheutuvaa vahinkoa, on näytettävä toteen, että valtio on loukannut kyseistä velvoitetta erillään kenenkään muun valtion tekemästä samaan velvoitteeseen kohdistuvasta loukkauksesta. Tämän toteaminen on kuitenkin haastavaa ja yksittäisen valtion osuuden määrittäminen on nähty eräänä ongelmakohtana myös kansallisten ilmasto-oikeudenkäyntien epäonnistumisissa.¹²¹

Osa ratkaisusta kysymykseen valtion oikeudenmukaisesta osuudesta löytyy useiden valtioiden kansallisessa lainsäädännössä sovelletuista periaatteista, joilla vastataan usean väärinkäyttäjän osallistumisesta johtuvaan epäselvyyteen. Niiden avulla voidaan perustella väite, että oikeudenmukaista osuutta koskevaan kysymykseen sisältyvä epäselvyys

---

¹¹⁹ Heiskanen 2018a, s. 157.

¹²⁰ Liston 2020, s. 243.

¹²¹ Liston 2020, s. 243, 262-263. Kts. myös Guiding Principles on Shared Responsibility in International Law, saatavilla osoitteessa: <https://academic.oup.com/ejil/article/31/1/15/5882075>.

on ratkaistava uhrien hyväksi. EIT:n oikeuskäytännön perusteella voidaan päätellä, että näitä periaatteita voisi soveltaa oikeudenmukaisen osuuden kysymykseen osana EIS:n positiivisia toimintavelvoitteita estää ilmastonmuutoksesta aiheutuvat vahingot. EIT:n olisi kuitenkin ensiksi tehtävä tämä selväksi, ennen kuin kansalliset tuomioistuimet tulkitsevat yleissopimusta tällä tavoin.¹²² Portugalilaisnuorten tapaus on tässäkin mielessä erittäin merkittävä ja olisikin olennaista, että tuomioistuin ottaisi asian ratkaistavakseen. Tämä ohjaisi kansallisten tuomioistuinten toimintaa vastaavanlaisissa tapauksissa, mikä puolestaan edistäisi vastuun asettamista ja ilmastonmuutoksen hillitsemistä.

Jaetun vastuun määrittäminen saattaa toisinaan vaatia myös ekstraterritoriaalisen vastuun määrittämistä. Ekstraterritoriaalisen vastuun doktriini edellyttää, että viranomaisien toimet aiheuttavat poikkeuksellisia seurauksia, toimet tapahtuvat joko valtion rajojen sisä- tai ulkopuolella sekä toimilla on haitallinen vaikutus valtion rajojen ulkopuolella.¹²³ Vaikka EIT:n oikeuskäytäntö on kehittynyt ja rikas ekstraterritoriaalisen vastuun määrittämisen suhteen, ympäristöön liittyvissä tapauksissa doktriinia ei ole vielä hyödynnetty. Doktriini on myös ongelmallinen siinä suhteessa, että doktriinin soveltaminen perustuu usein kompromisseihin johtuen tuomioistuimen halusta välttää oikeudellisesti ja poliittisesti haastavien tapausten perustamista ensisijaisesti ekstraterritoriaalisen vastuun pohjalle.¹²⁴

Vuoden 2001 *Banković* ja muut v. Belgia ja 16 muuta valtiota -tapauksessa, tuomioistuin tulkitsi ekstraterritoriaalisen vastuun muodostumista hyvin tiukasti. Tapaus liittyi Kosovon sodan aikana NATO:n suorittaman pommituksen seurauksena kuolleisiin ja haavoittuneisiin henkilöihin, jotka jäivät pommitetun radioaseman raunioihin. Tuomioistuin ei hyväksynyt valitusta, sillä se katsoi, etteivät NATO:n toimet kuuluneet EIS:n jäsenenä olevien jäsenvaltioiden lainkäyttövaltaan. Tulkinta osoitti, että poikkeuksia maantieteellisiin lainkäyttörajoihin voidaan hyväksyä vain rajallisesti.¹²⁵ Tapaus on ollut käänteentekevä, sillä tulkintaa on laajennettu sen jälkeen.

Niin sanotun post-*Banković* -kehityksen osoittaa esimerkiksi tapaus *Al-Skeini* ja muut v. Yhdistynyt kuningaskunta, jossa oli kyse siviilien kuolemista Ison-Britannian miehitysjoukkojen aikana Irakissa. Toimien katsottiin kuuluneen vastaajavaltion

---

¹²² Liston 2020, s. 263.

¹²³ Heiskanen 2018a, s. 157.

¹²⁴ Milanovic 2011, s. 4.

¹²⁵ EIT *Banković* ja muut v. Belgia and 16 muuta valtiota, 52207/99, 12.12.2001, kohdat 74-82.

lainkäyttövallan alaisuuteen, vaikka EIT korosti tapauksessa kuitenkin edelleen valtion vastuun poikkeuksellisuutta sen ulkopuolella tapahtuneista väitetyistä loukkauksista. Tästä huolimatta tulkinta on laajentunut ja EIT on muun muassa vahvistanut, ettei sopimuksessa tarkoitettu valtion lainkäyttövalta rajoitu ainoastaan sopimusosapuolten valtiorajoihin. Valtion voidaan joissain poikkeuksellisissa tapauksissa katsoa käyttävän lainkäyttövaltaansa myös toimiessaan rajojensa ulkopuolella.¹²⁶

Seuraavassa luvussa esiteltävän portugalilaisten nuorten ilmastovalituksen hakemuksessa viitattiin myös jaettuun ja ekstraterritoriaaliseen vastuuseen (overseas). Hakemuksen mukaan hakijat ovat Portugalia lukuun ottamatta muiden vastaajavaltioiden ekstraterritoriaalisen toimivallan alaisuudessa. Hakijat toteavat, että ekstraterritoriaalista toimivaltaa on harjoitettu muun muassa silloin, kun valtion toimen tai laiminlyönnin aiheuttama rajojen ulkopuolinen seuraus on ollut ennustettavissa, tai relevantit seuraukset ovat havaittavissa sekä rajojen sisä- että ulkopuolella. Lisäksi hakijat vetosivat siihen, että valituksen kohteena olevilla valtioilla on kontrolli muun muassa rajojen ulkopuolelle polttamista varten viedyistä fossiilisista polttoaineista tai rajojen sisäpuolella toimivista yrityksistä, joilla on päästöjä aiheuttavia ekstraterritoriaalisia toimintoja.¹²⁷

4.4 Portugalilaisnuorten ilmastovalitus Euroopan ihmisoikeustuomioistuimessa

4.4.1 Duarte Agostinho ja muut vastaan Portugali ja 32 muuta valtiota

Tutkielman aiheen kannalta merkittäväksi uudeksi käänneeksi on noussut EIT:een syyskuussa 2020 saapunut kuuden portugalilaisnuoren ilmastovalitus 33 Euroopan neuvoston jäsenvaltiota vastaan. Kyseessä on ensimmäinen suoraan ilmastonmuutokseen liittyvä tapaus EIT:n historiassa. Portugalilaisten nuorten valituksen taustalla on ilmastonmuutoksen aiheuttamien seurausten lisääntynyt uhka muun muassa heidän terveydelleen ja hengelleen. Portugalissa on koettu laajoja kuivuuden aiheuttamia metsäpaloja, jotka

---

¹²⁶ EIT Al-Skeini ja muut v. Yhdistynyt kuningaskunta, 55721/07, 7.7.2011. Kts. myös EIT Issa ja muut v. Turkki, 31821/96, 16.11.2004.

¹²⁷ Hakemus Duarte Agostinho et autres c. Portugal et 32 autres états, 39371/20, kohdat 16, 18 ja 20.

ovat tuhonneet maassa suuria alueita. Kuivuus on lisääntynyt yleistyneiden lämpöaaltojen myötä, joka on puolestaan edesauttanut metsäpalojen määrän kasvua.¹²⁸

Tapaus on ensimmäinen ilmastonmuutokseen liittyvän strategisen litigaation ponnistus EIT:n tasolla. Strategisen litigaation tarkoituksena on tuoda tuomioistuimen käsittelyyn tarkoin valikoituja tapauksia, joilla pyritään saavuttamaan jonkinasteinen muutos yhteiskunnassa tuomioistuimen ratkaisun avulla¹²⁹. Strategista litigaatiota, erityisesti kansallisella tasolla, käsitellään enemmän tutkielman luvussa viisi.

Valituksen mukaan nuoret kärsivät nyt ja tulevaisuudessa valtioiden riittämättömien ilmastotoimien vuoksi ja toimien laiminlyönti uhkaa heidän 2 (oikeus elämään) ja 8 (oikeus nauttia yksityis- ja perhe-elämän kunnioitusta) artikloissa turvattuja oikeuksiaan. Tämän lisäksi valituksessa nostettiin esille myös se, että juuri nuoret tulevat kärsimään ilmastonmuutoksen vaikutuksista koko elämänsä, jolloin kyseessä on valituksen mukaan ikään perustuvaa syrjintää ja 14 artiklassa (syrjinnän kielto) turvattujen oikeuksien loukkaus yhdessä edellä mainittujen artiklojen kanssa.¹³⁰ Valituksessa viitataan valtioiden positiivisten toimintavelvoitteiden laiminlyömiseen tarkoittaen, etteivät ne ole toimineet aktiivisesti hillitäkseen ilmastonmuutosta, jolloin ne myös edistäisivät EIS:ssa turvattujen ihmisoikeuksien toteutumista.

Hakemuksessa valittajat vetosivat EIT:n tapaukseen *Öneryildiz v. Turkki*, jonka mukaan EIS:n 2 artikla asettaa valtioille positiivisia toimintavelvoitteita sisältävän velvoitteen asettaa oikeudellinen ja hallinnollinen kehys, joka on suunniteltu tarjoamaan tehokas suoja oikeuteen elämään koskevia uhkia vastaan.¹³¹ *Tatar v. Romania* -tapaukseen viitaten 8 artikla edellyttää valtiolta kohtuullisia ja riittäviä toimenpiteitä suojatakseen artiklassa turvattua oikeutta yksityiselämään, kotiin sekä yleisemmin terveelliseen ja turvalliseen ympäristöön. Tätä positiivista toimintavelvoitetta voidaan soveltaa todellisen ja huomattavan uhan kohdistuessa henkilön terveyteen ja hyvinvointiin.¹³² Valittajien hakemuksessa on viitattu positiivisten toimintavelvoitteiden osalta myös *Budayeva v.*

---

¹²⁸ Hakemus Duarte Agostinho et autres c. Portugal et 32 autres états, 39371/20, kohdat 2, 9-18.

¹²⁹ Guide to Strategic Litigation, s. 5-6. Saatavilla osoitteessa: https://publiclawproject.org.uk/wp-content/uploads/data/resources/153/40108-Guide-to-Strategic-Litigation-linked-final_1_8_2016.pdf.

¹³⁰ Hakemus Duarte Agostinho et autres c. Portugal et 32 autres états, 39371/20, kohdat 2, 24-25 ja 31-32. Saatavilla: <https://youth4climatejustice.org/wp-content/uploads/2020/11/GLAN-ECtHR-Application.pdf>.

¹³¹ EIT *Öneryildiz v. Turkki*, 30.11.2004, 48939/99, kohta 89.

¹³² EIT *Tatar v. Romania*, 27.1.2009, 67021/01, kohta 107.

Venäjä -tapaukseen, jossa tuomioistuin totesi vaarallisiin toimintoihin (mutavyöry) liittyen, että 2 artiklan positiiviset toimintavelvoitteet limittyvät paljolti myös 8 artiklan velvoitteisiin.¹³³ Hakijat valittivat siitä, että nämä 33 vastaajavaltiota eivät ole noudattaneet EIS:n 2 ja 8 artiklan mukaisia positiivisia toimintavelvoitteitaan, kun otetaan huomioon vuoden 2015 Pariisin ilmastopöytäkirjan mukaiset päästövähennyssitoumukset, joihin nämä valtiot ovat sitoutuneet.

Hakemuksessa nostetaan esille se, että neljä hakijaa ovat lapsia. Hakijat vetoavat siihen, että EIS:n edellä mainittuja artikloja on tulkittava Yhdistyneiden Kansakuntien lapsen oikeuksien yleissopimuksen 3 artiklan 1 kohdan valossa, joka edellyttää, että kaikki heihin vaikuttavat päätökset perustuvat lapsen etujen ensisijaiseen huomioon ottamiseen. Ne perustuvat myös sukupolvien välisen oikeudenmukaisuuden periaatteeseen, joka sisältyy useisiin kansainvälisiin asiakirjoihin, mukaan lukien vuoden 1992 Rion julistukseen ympäristöstä ja kehityksestä, Pariisin ilmastopöytäkirjan johdanto-osaan sekä YK:n vuoden 1992 puitesopimukseen ilmastonmuutoksesta, jonka mukaan oikeus kehitykseen on toteutettava tavalla, joka vastaa oikeudenmukaisesti nykyisten ja tulevien sukupolvien kehitys- ja ympäristötarpeita. Hakijat näkevät, ettei ole objektiivista ja kohtuullista perustetta ilmastonmuutoksen taakan asettamiselle nuoremmille sukupolville johtuen riittämättömistä toimenpiteistä lämpenemisen vähentämiseksi.¹³⁴

Nuoret tekivät ilmastoaloituksen suoraan EIT:een perustellen asiaa ensinnäkin siten, ettei heidän olisi ollut käytännössä mahdollista käydä menettelyjä läpi kunkin vastaajavaltion kansallisissa tuomioistuimissa. Toiseksi, hakemuksen mukaan Euroopan kansalliset tuomioistuimet eivät ole toistaiseksi tarjonneet riittäviä muutoksenhakukeinoja puutteellisen ilmastopolitiikan suhteen – lähinnä sen vuoksi, ettei EIT:n harkintamarginaalidoktriinia ole sovellettu kansallisissa tuomioistuimissa oikealla tavalla. On myös hyvä huomioda, että, toisin kuin Urgenda-tapauksessa, hakijat eivät vaadi käskyä tuomioistuimelta, että vastaajavaltioiden tulisi vähentää kasvihuonekaasupäästöjään tietyn verran. Hakijat vaativat, että tuomioistuin toteaa vastaajien loukanneen EIS:ssa turvattuja ihmisoikeuksia ja niiden toteutumista.¹³⁵ Näiden perusteiden lisäksi hakijoiden valituksesta heijastuu ehdoton kiireellisyys saada asiaan riittäviä oikeussuojakeinoja

---

¹³³ Hakemus Duarte Agostinho et autres c. Portugal et 32 autres états, 39371/20, kohdat 25.

¹³⁴ EIT Duarte Agostinho et autres c. Portugal et 32 autres états, 39371/20, communicated case.

¹³⁵ Clark ym. 6.10.2020. Saatavilla osoitteessa : <https://www.ejiltalk.org/climate-change-and-the-european-court-of-human-rights-the-portuguese-youth-case/>.

Euroopan laajuisesti, mikä osaltaan perustellee sitä, että asia vietiin suoraan EIT:n käsiteltäväksi.

4.4.2 Tapauksen käsittely tuomioistuimessa

EIT otti tapauksen lokakuussa 2020 nopeutettuun käsittelyyn painottaen hakijoiden kokemusta asian kiireellisyydestä. Tuomioistuin odottaa seuraavaksi valtioilta vastineita nuorten tekemään valitukseen. Tämän jälkeen tuomioistuin tekee päätöksen, hyväksykö se hakemuksen käsiteltäväksi (admissibility). Valtioiden tulee tuomioistuimen mukaan jättää vastauksensa viimeistään vuoden 2021 toukokuun lopulla. Tuomioistuin vaatii valtioilta vastauksia seuraaviin kysymyksiin.

1. Kuuluvatko hakijat yleissopimuksen (EIS) 1 artiklassa tarkoitettuun vastaajavaltioiden lainkäyttöalueeseen, sellaisena kuin tuomioistuin sitä tulkitsee, ottaen huomioon muun muassa sitoumukset, jotka on tehty vuoden 2015 Pariisin ilmasopimuksen ratifioinnin tai allekirjoittamisen seurauksena, jotta maapallon lämpeneminen voidaan pysäyttää selvästi alle 2°C:n verrattuna esiteolliseen aikaan ja jatkaa toimia lämpötilan nousun rajoittamiseksi 1,5°C:seen?
2. Jos vastaus on myönteinen, voiko hakijoita pitää todellisina tai potentiaalisina uhreina yleissopimuksen 34 artiklassa tarkoitettussa merkityksessä, sellaisena kuin tuomioistuin sitä tulkitsee, sellaisen yleissopimuksen oikeuden loukkaamisesta, johon vedotaan? Tässä tapauksessa hakijat vetoavat heihin kohdistuviin 33 vastaajavaltion kasvihuonekaasupäästöjen aiheuttamiin ihmisoikeuksien loukkauksiin.
3. Jos vastaus toiseen kysymykseen on myöntävä, onko tässä tapauksessa rikottu yleissopimuksen 2, 3 ja 8 artiklaa yksinään ja yhdessä sen 14 artiklan sekä yleissopimuksen 1 pöytäkirjan 1 artiklan kanssa?¹³⁶

Kiinnostava yksityiskohta on se, että tuomioistuin on vaatinut valtioiden vastauksissa myös kommenttia liittyen EIS:n 3 artiklaan (kidutuksen kielto) sekä 1. pöytäkirjan 1 artiklaan (omaisuuden suoja). *Jura novit curia* -periaatteen (tuomioistuin tuntee lain)

---

¹³⁶ EIT Duarte Agostinho et autres c. Portugal et 32 autres états, 39371/20 communicated case.

mukaisesti, tuomioistuin on oma-aloitteisesti nostanut edellä mainitut artiklat käsitte-
lyyn tapauksen faktojen perusteella. Huomioitavaa on se, ettei 3 artiklassa turvattuihin
oikeuksiin ole yleisesti vedottu ilmastovalituksissa. 3 artiklan osalta keskeistä on se, että
onko kaltoinkohtelu ylittänyt tietyn vakavuusasteen, jolloin oikeuden loukkaus olisi ta-
pahtunut. Punninta kaltoinkohtelusta on suhteellista ja kontekstiriippuvaista. Artiklasta
muodostuu valtiolle positiivisia velvoitteita suojella yksilöä joutumasta kaltoinkohdel-
luksi. EIT:n oikeuskäytäntö on osoittanut, että kaltoinkohtelu voi olla joko fyysistä tai
henkistä ja tuomioistuin onkin todennut 3 artiklan loukkauksia liittyen pysyvään ahdis-
tukseen ja epätietoisuuteen tulevaisuudesta. Portugalilaisnuorten tapauksessa henkiseen
pahoinvointiin onkin viitattu, vaikkei hakemuksessa nostettu esiin 3 artiklan loukkausta.

137

Suomen ulkoministeriön ihmisoikeustuomioistuin- ja sopimusasioiden yksiköstä saadun
vastauksen mukaan Suomen vastinetta ei ole mahdollista saada nähtäville, sillä vireillä
olevana yksilövalitusasiana asiaan liittyvät asiakirjat ja hallituksen antamat vastineet
ovat viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain (julkisuuslaki 621/1999) 24 §:n
1 momentin 2 ja 19 kohdan mukaan salassa pidettäviä asiakirjoja.

Helmikuussa 2021 tuomioistuin hylkäsi vastaajavaltioiden yhteisen pyrkimyksen ku-
mota tapauksen nopeutettu käsittely. Valtiot esittivät lisäksi pyynnön, että valitus jätet-
täisiin tutkimatta. Tuomioistuin hylkäsi myös tämän pyynnön. Valtiot osoittivat halut-
tomuuttaan esitellä kansallisia ilmastopoliittisia toimiaan syvemmin. Tuomioistuin
myönsi valtioille näiden pyynnöstä lisäaikaa vastineiden toimittamiselle. Alun perin
vastineet oli määrä toimittaa tuomioistuimeen helmikuun 2021 lopussa, mutta pyynnön
hyväksymisen myötä toimitusaikaa pidennettiin toukokuun 2021 lopulle.¹³⁸ Kuten to-
dettua, sen jälkeen, kun EIT on käsitellyt vastineet, se voi ratkaista ottaako se valituksen
tutkittavakseen.

---

¹³⁷ Heri 22.12.2020, saatavilla: [https://www.ejiltalk.org/the-ecthrs-pending-climate-change-case-whats-
ill-treatment-got-to-do-with-it/](https://www.ejiltalk.org/the-ecthrs-pending-climate-change-case-whats-
ill-treatment-got-to-do-with-it/).

¹³⁸ Global Legal Action Network 2021.

5 VALTION ILMASTOVASTUUN MUODOSTUMINEN SUOMESSA

5.1 Ympäristöperusoikeus kotimaisen ilmastovastuun perustana

Kansallisella tasolla ympäristövastuun perusta määritellään Suomen perustuslaissa (731/1999). Vuonna 1995 voimaantulleen hallitusmuodon perusoikeussäännösten kokonaisuudistuksen myötä Suomen perustuslain 20 §:ksi säädettiin ympäristövastuusta, eli niin sanotusta ympäristöperusoikeudesta.¹³⁹ Hallituksen esityksen (HE 309/1993 vp) mukaan oikeus ympäristöön oli muotoutunut kansainvälisesti turvatuksi ihmisoikeudeksi jo useiden vuosikymmenten ajan.¹⁴⁰

YK:n tasolla keskustelun on katsottu alkaneen varsinaisesti Tukholman ympäristökouksesta, joka vuonna 1972 hyväksyi julistuksen oikeudesta ympäristöön. Hallituksen esityksen kannalta uusimpana vaiheena kehityksessä nähtiin vuonna 1992 Rio de Janeirossa pidetyn YK:n ympäristö- ja kehityskonferenssin hyväksymä julistus, joka perustuu ympäristön kestäväen kehityksen periaatteille. Julistus asettaa ihmisen keskeiseen asemaan pyrittäessä kestäväen kehitykseen.¹⁴¹ Ympäristöperusoikeus yhdistää perusoikeuksien ja kansainvälisten ihmisoikeuksien vuoropuhelun vankemmin yhteen sekä tunnistaa ympäristön ja ihmisoikeuksien välisen suhteen.

PL 20 §:ssä säädetään kaikille kuuluvasta vastuusta luonnosta ja sen monimuotoisuudesta, ympäristöstä ja kulttuuriperinnöstä (1 momentti) sekä julkisen vallan velvollisuudesta pyrkiä turvaamaan jokaiselle oikeus terveelliseen ympäristöön. Lisäksi laissa säädetään julkisen vallan velvollisuudesta turvata jokaiselle mahdollisuus vaikuttaa elinympäristöään koskevaan päätöksentekoon (2 momentti). Ympäristöperusoikeuden 1 momentti poikkeaa pääosaan muusta perusoikeussäännöstä, sillä säännöstä luonnehditaan julistuksenomaiseksi tarkoittaen, ettei se ei esimerkiksi voisi sellaisenaan toimia yksilön rikosoikeudellisen vastuun perustana vaan toteutuisi muun lainsäädännön tuella ja välityksellä.¹⁴² Lisäksi 1 momentti on kirjoitettu kaikkien vastuun ilmaisevaan muotoon sen sijasta, että se kohdistuisi yksilön oikeuksiin tai julkisen vallan velvollisuuksiin.

---

¹³⁹ Suomen perustuslaki 731/1999.

¹⁴⁰ HE 309/1993 vp, s. 20.

¹⁴¹ HE 309/1993 vp, s. 20.

¹⁴² HE 309/1993 vp, s. 66.

Kirjoitusasun taustasyynä on se, ettei ympäristöarvoja ole mielekästä palauttaa yksittäisten ihmisten oikeuksiksi, vaan kysymyksessä on kaikille ihmisille jakamattomasti kuuluvista oikeuksista. Tähän sisältyy myös tulevat sukupolvet ja heidän oikeutensa. Velvollisuuksien osalta vastuu muodostuu julkiselle vallalle, yksityisille luonnollisille henkilöille sekä oikeushenkilöille.¹⁴³ Perustuslakivaliokunta on todennut, että ympäristöperusoikeussäännöksessä säädetty ympäristövastuu konkretisoituu voimassa olevassa ympäristölainsäädännössä¹⁴⁴.

PL 20.2 § säädetään julkisen vallan velvoitteesta pyrkiä turvaamaan jokaiselle oikeus terveelliseen ympäristöön sekä yksilön elinympäristöä koskevan päätöksenteon vaikutusmahdollisuuksista. Vaatimus terveellisyydestä on tarkoitettu vaikuttamaan pääasiallisesti lainsäätäjän ja muiden norminantajien toimintaan. Vaikutusmahdollisuuksien osalta lain esitöissä puolestaan mainitaan, että säännös merkitsee perustuslaillista toimeksiantoa ympäristölainsäädännön kehittämiseen siten, että mahdollisuuksia vaikuttaa omaan elinympäristöönsä liittyvään päätöksentekoon laajennetaan. Säännös sisältää siis prosessuaalisia oikeuksia, jotka ovat tiedonsaantioikeus, muutoksenhakuoikeus sekä osallistumisoikeus. Käytännössä säännöksestä on seurannut esimerkiksi valitusoikeuden laajentaminen luonnon- ja ympäristönsuojelua edistäviin rekisteröityihin yhteisöihin.¹⁴⁵

Ympäristöperusoikeus kytkeytyy läheisesti muihin kansallisiin perusoikeuksiin. Osallistumisoikeuksia koskeva perustuslain 2 §:n 2 momentti antaa keskeistä suojaa, jonka mukaan yksilöllä on oikeus osallistua ja vaikuttaa elinympäristönsä kehittämiseen. Lisäksi osallistumisoikeuksiin liittyy olennaisesti sananvapautta ja julkisuutta turvaava PL 12 §. Tiedonsaanti ja mahdollisuus käyttää sanavapautta on keskeistä muun muassa sen vuoksi, että ympäristöasioista ollaan tietoisia, suojelutoimenpiteitä osataan mitoittaa oikein sekä yleisöllä on mahdollisuus vaikuttaa elinympäristöään koskevaan päätöksentekoon oikean tiedon pohjalta.¹⁴⁶

Edellä mainitut oikeudet perustuvat kansainvälisellä tasolla vuoden 1998 Århusin sopimukseen. Århusin sopimuksen 4 artikla pyrkii varmistamaan, että yleisöllä on mahdollisuus saada riittävästi tietoa ympäristöään koskevasta päätöksestä, jollei tiedon epäämälliselle ole erityistä ja hyväksyttävää syytä. Oikeuksiin sisältyy myös oikeus mielipiteen

---

¹⁴³ Ojanen 2020, s. 287.

¹⁴⁴ PeVL 69/2018 vp.

¹⁴⁵ HE 309/1993 vp, s. 66. Ks myös Ojanen 2020, s. 289-290.

¹⁴⁶ Viljanen ym. 2014, s. 21.

ilmaisulle ympäristöpäätöksentekoa koskevassa menettelyssä. Århusin sopimuksen 6 artiklaan sisältyvän julkisuuslausuman mukaan tiedonsaantioikeus kuuluu kaikille, eikä sitä ole rajattu asianosais- tai muun aseman perusteella. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ympäristöä koskevasta oikeustapauskäytännöstä on myös nähtävissä yhteys tiedonsaantiin ja sananvapauteen, jotka ovat turvattu Euroopan ihmisoikeussopimuksen 10 artiklassa. Myös osallistumisoikeus on juonnettavissa Århusin sopimuksesta.¹⁴⁷

Ympäristöperusoikeuteen liittyy myös muutoksenhakuoikeuksien piiriin liittyviä oikeuksia ja julkisen vallan velvoitteita, kuten oikeusturvaa ja hyvää hallintoa koskevia velvoitteita. Århusin sopimuksen 9 artiklassa on määritelty oikeusturvakeinot, johon sisältyy yleisön ja kansalaisjärjestöjen valitusoikeudet. Lisäksi näitä velvoitteita on johdettavissa myös Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen käytännöistä liittyen oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin ja valtion positiivisiin toimintavelvoitteisiin. Oikeus osallistua päätöksentekoon tai valittaa päätöksistä ei ole kuitenkaan absoluuttinen. Suomessa oikeus rajautuu hallinnolliseen päätöksentekoon (ei koske siviilioikeudellista riita- tai rikoskäsitelyä) sekä siihen, että päätöksenteon tulee koskettaa yksilön tai yleisön oikeutta. Lisäksi kansainvälisten velvoitteiden valossa rajoittamatonta osallistumisoikeuden turvaamista ei aina edellytetä.¹⁴⁸

PL 20 §:ssä ei määritellä keinoja, joilla ympäristövastuuta ja julkisen vallan turvaamisvelvoitteita tulisi toteuttaa. Hallituksen esityksen ja perustuslakivaliokunnan lausunkäytännön pohjalta voidaan todeta, että ympäristövastuun on tarkoitus konkretisoida Euroopan unionin lainsäädäntöön perustuvassa kansallisessa ympäristölainsäädännössä. Myös julkisen vallan turvaamisvelvoite vaikuttaa pääasiassa lainsäätäjän toiminnassa. Ympäristöperusoikeutta tulee tulkita yhdessä PL 21 §:n kanssa, jossa säädetään yleisesti perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisesta. Näin ollen ensisijainen rooli vastuunkantajana on lainsäätäjällä, jolloin tuomioistuimen rooli jää toissijaiseksi. Kuitenkaan ympäristöperusoikeutta ei voi pitää merkityksettömänä lainkäyttötilanteissa. PL 20 § voikin täten vaikuttaa muiden perusoikeuksien tai lakien ja alemmanasteisten säädösten tulkintaan. PL 20 §:n luonteen vuoksi ei kuitenkaan voida katsoa, että sillä olisi suora sovellettavuus siinä mielessä, että säännökseen nojattaisiin suoraan lainkäyttöratkaisun perusteena tilanteissa, jotka koskevat yksityisille asetettavia velvoitteita.¹⁴⁹ Suoran sovellettavuuden

---

¹⁴⁷ Viljanen ym. 2014, s. 21.

¹⁴⁸ Viljanen ym. 2014, s. 21-22. Kts. myös Hollo 2009, s. 69 ja 111.

¹⁴⁹ Ojanen 2020, s. 290-291. Kts myös. HE 309/1993 vp ja PeVL 69/2018.

esteenä lienee ympäristöperusoikeuden julistuksenomaisuus ja se, ettei 1 momentin säännöstä ole kirjoitettu muotoon, joka muodostaisi sen paremmin yksilöllisen oikeuden kuin julkisen vallan velvollisuuden.

5.2 Ympäristöperusoikeuden ulottuvuudet suhteessa ilmastonmuutokseen

Ympäristön eri osa-alueita uhkaavat erilaiset uhat, joista kuitenkin osa voi olla osa-alueille yhteisiä uhkia, kuten ilmastonmuutos. Suomen luonnon monimuotoisuutta uhkaava ilmastonmuutos on näin ollen uhka myös ympäristöperusoikeuden toteutumiselle. Tämänhetkenkin ilmaston lämpeneminen on ajanut eri kasvilajeja pohjoisemmaksi kuin missä ne ovat normaalisti viihtyneet. Lisäksi suomalaiset perinnemaisemat ja niille ominainen kasvi- ja eläinlajisto ovat vähentyneet. Täten kysymys ei ole pelkästään luonnosta vaan myös kulttuuriperinnöstä. Kyseessä on tulevien sukupolvien oikeus nauttia luonnosta ja ympäristöstä.¹⁵⁰

Ympäristöperusoikeuden sekä perus- ja ihmisoikeuksien välille löytyy luontevia yhteyksiä, kun tarkastellaan suojeltavia intressejä. PL 7 §:n 1 momentissa turvataan oikeus elämään, oikeus henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen. Näitä oikeuksia voidaan loukata, mikäli ympäristöä turmelemaan tai pilaavaan toimintaan ei puututa tai valvonnan osalta laiminlyödään ympäristöön liittyvien intressien suojeleminen. Esimerkiksi metsäpalot voivat muodostaa uhan yksilöiden hengelle ja terveydelle. PL 19 §:n 3 momentissa mainittu julkisen vallan velvollisuus edistää väestön terveyttä on myös selvästi yhteydessä ympäristöperusoikeuteen. Esimerkiksi ilmansaasteet ovat väestön terveyden kannalta sellaisia ongelmia, joilla on selkeä yhteys ympäristön tilaan.¹⁵¹

EIT:ssä ympäristöargumentaatio on yhdistetty pääsääntöisesti EIS:n oikeutta elämään, yksityiselämään ja terveyteen turvaavien 2 ja 8 artiklojen soveltamisalaan ja ratkaisukäytännön perusteella julkiseen valtaan on kohdistunut erilaisia toimintavelvoitteita¹⁵². EIT:n tasolla esimerkkinä ympäristöön liittyvien perus- ja ihmisoikeuksien yhteydestä ilmastonmuutokseen voidaan pitää portugalilaisten nuorten ilmastoaktivitusta, jossa

---

¹⁵⁰ Viljanen 2014, s. 28.

¹⁵¹ Viljanen 2014, s. 22.

¹⁵² Viljanen ym. 2014, s. 22-23.

syytettiin muun muassa Suomea, juuri oikeutta elämään loukkaavista ilmastotoimien laiminlyönneistä. Kotimaassa suoraan ilmastonmuutokseen liittyviä tapauksia ei juuri ole, joten ympäristöperusoikeuteen liittyvää tulkintaa ei löydy. Yhtymäkohtia muiden kansallisten tuomioistuinten ratkaisujen sekä EIT:n ratkaisukäytännön osalta kuitenkin löytynee myös kotimaisten tuomioistuinten käytettäväksi.

Vuoden 2020 alussa apulaisoikeuskansleri julkaisi päätöksen (OKV 10/50/2019) ilmastolain (609/2015) edellyttämän ilmastovuosikertomuksen toimittamisen laiminlyönneistä. Päätöksessä vedotaan ympäristöperusoikeussäännöksessä turvattuihin oikeuksiin, kuten tiedonsaantioikeuteen. Vuoden 1995 perustuslain perusoikeussäännösten muuttamista koskevassa hallituksen esityksessä todettiin, että PL 20 §:n ympäristöperusoikeussäännös kuvastaa ympäristökysymysten lisääntyntä merkitystä päätöksenteossa¹⁵³.

Ilmastonmuutoksen edetessä huolestuttavaa vauhtia säännöksen merkitys korostuu entisestään. Apulaisoikeuskansleri totesi, että ilmastolaissa säädetty suunnittelu- ja raportointijärjestelmä, sitä koskeva keskustelu ja käsittely eduskunnassa turvaavat kansalaisille mahdollisuuden vaikuttaa elinympäristöään koskevaan päätöksentekoon ja osallistua sitä koskevaan keskusteluun. Lisäksi se tarjoaa laajemmin luotettavaa ja punnittua tietoa ilmastonmuutokseen vaikuttavista ilmiöistä yhteiskunnassa ja palvelee laajasti asiantuntija- ja kansalaiskeskustelua yhteiskunnassa myös eduskunnan ulkopuolella. Suunnittelu- ja raportointijärjestelmän laiminlyönti johtaa näiden mahdollisuuksien ja tilaisuuksien menettämiseen.¹⁵⁴

5.3 Positiiviset toimintavelvoitteet ja kotimainen ympäristöperusoikeus

PL 20 §:n 2 momentin keskeiset velvoitteet ovat julkisen vallan velvoite turvata terveellinen ympäristö sekä tiedonsaanti-, muutoksenhaku- ja osallistumisoikeudet. Positiivisten toimintavelvoitteet ja niiden kehitys kytkeytyy EIT:n tulkinnassa etenkin terveellisen ympäristön turvaamiseen sekä tiedonsaanti- ja muutoksenhakuoikeuksiin. Vaikka EIS ei suoraan turvaakaan terveellistä ympäristöä, on EIT:n ratkaisukäytäntö laajentanut positiivisia toimintavelvoitteita ympäristöasioiden osalta myös terveellisen ympäristön turvaamisen osalta. Koska EIS ja sitä koskeva tulkintakäytäntö luo vähimmäissuojan

---

¹⁵³ HE 309/1993 vp, s. 42.

¹⁵⁴ OKV 10/50/2019 s. 5.

tason kotimaistenkin perusoikeuksien sisällölle, positiivisten velvoitteiden ja muun tulkintakäytännön hyödyntäminen konkretisoi alikehittyneen ympäristöperusoikeuden sisältöä.¹⁵⁵

Suomessa terveellistä ympäristöä uhkaavista tekijöistä sisäilmaongelmat ovat yleisimpiä. Tämän osalta EIT:n tapaus Brincat ja muut v. Malta käsittelee asiaa positiivisten toimintavelvoitteiden valossa. Tapauksessa punnittiin, ovatko viranomaiset tehneet riittäviä toimia suojellakseen yksilöiden oikeutta terveelliseen ympäristöön. Tapauksessa tarkasteltiin myös, onko valtio ollut tietoinen ongelman vakavuudesta ja onko se reagoinut ongelmaan ja siten riittävällä tavalla turvannut ympäristöterveyden toteutumisen. Tapauksessa punnittiin lisäksi tiedonsaantioikeuteen liittyviä kysymyksiä ja sitä, onko yksilöille tarjottu tarpeeksi tietoa käsillä olleesta terveysuhasta.¹⁵⁶

Yleisemmin EIT:n ympäristötiedonsaantia koskevissa tapauksissa on kyse yleensä tilanteista, joissa valittajilta on evätty heille oleellinen informaatio, riittävää tietoa ei ole tarjottu tai valittajan sananvapautta on rajoitettu. Tatar v. Romania -tapauksessa ympäristötieto nousee esille myös positiivisten velvoitteiden osalta. EIT katsoi, että ympäristötieto ja siihen liittyvä tiedonsaantioikeus voi liittyä mihin tahansa ihmisten hyvinvointiin ja elämään vaikuttavaan asiaan. Kyseisen tapaus liittyi valtion laiminlyöntiin tuottaa tietoa vaarallisen teollisuusprosessin riskeistä ja seurauksista. Valtio ei ollut informoinut yleisöä riittävällä tavalla.¹⁵⁷ Brincat -tapauksen kaltaiseen punnintaan liittyy läheisesti aiemmin käsitelty Budayevan kriteeristö: muodostaako kriteeristön osatestien tulokset perusteen valtion positiivisille toimintavelvoitteille Brincat ja muut v. Malta -tapauksessa.

EIT:n tulkinta ja Århusin sopimuksen standardit muistuttavat ympäristötiedon kannalta toisiaan eikä niiden tarjoama vähimmäissuojan taso juuri poikkea toisistaan. Hyödyntäessään Århusin sopimusta tulkinnoissaan EIT on perustanut argumentaationsa EIS:n määräysten ympärille. Kotimaisten tuomioistuinten oikeuskäytännössä seuraava looginen askel osana ympäristöperusoikeusargumentaation kehitystä olisikin EIT:n positiivisten toimintavelvoitteiden hyödyntäminen tiedonsaantioikeuteen liittyvissä

---

¹⁵⁵ Viljanen ym. 2016, s. 102.

¹⁵⁶ Viljanen ym. 2016, s. 103.

¹⁵⁷ Viljanen ym. 2016, s. 103. Kts. Brincat ja muut v. Malta, 24.7.2014, 60908/11, 62110/11, 62129/11, 62312/11 ja 62338/11, kohta 101. Myös Tatar v. Romania, 27.1.2009, 67021/01, kohta 113.

tapauksissa. Kotimaiset tuomioistuimet ovat jo hyödyntäneet Århusin sopimusta, joka, kuten edellä mainittua, on tässä asiassa samassa linjassa EIT:n tulkinnan kanssa.¹⁵⁸

5.4 Strategisen litigaation uusi globaali trendi

5.4.1 Ilmastonmuutos strategisen litigaation kohteena

Strateginen litigaatio tarkoittaa keinoa, jolla pyritään saavuttamaan jonkinlaista yhteiskunnallista muutosta tai tietoisuutta tuomalla tuomioistuimen käsittelyyn tarkasti valittuja tapauksia, joissa on esimerkiksi loukattu uhrien ihmisoikeuksia. Litigaatio keskittyy yksittäiseen tapaukseen saavuttaakseen sosiaalista muutosta yhteiskunnassa. Lisäksi tavoitteena voi olla esimerkiksi laintulkinnan parantaminen ja vahvistaminen, ihmisoikeuksien laajempi tulkinta tuomioistuimissa tai ihmisoikeusloukkausten dokumentointi tuomioistuinten toimesta. Strategista litigointia on käytetty useiden eri muutosten luomiseksi, kuten rotuerottelun kitkemiseksi koulujärjestelmästä Yhdysvalloissa.¹⁵⁹

Ilmastonmuutokseen liittyvä strateginen litigaatio on muodostunut kasvavaksi trendiksi globaalissa mittakaavassa. Ilmastonmuutosvalitusten määrä, joilla pyritään saamaan etenkin kansallisella tasolla aikaan perus- ja ihmisoikeuksiin vaikuttavaa ilmastopoliittista muutosta, on ollut viimeisen kymmenen vuoden aikana kasvussa. Tapauksia löytyy ympäri maapalloa, kuten Pakistanista, Hollannista ja Yhdysvalloista¹⁶⁰.

Tähän mennessä suurin osa kansallisista ilmastovalituksista on liittynyt siihen, ettei vastaajavaltio ole ottanut päätöksentekoprosesseissaan tarpeeksi ja riittävällä tavalla huomioon ilmastonmuutosta. Kuten varhaisimmat tapaukset osoittavat, ihmisoikeusperustaisilla vaatimuksilla ilmastonmuutosoikeudenkäynneissä on potentiaalia, joka on myös rohkaissut samankaltaisten tapausten tuomisen muiden tuomioistuinten piiriin eri valtioissa. Samaan aikaan, kun ilmastonmuutoksen vaikutukset eri yhdyskuntiin pahenevat, ilmastonmuutoksen ja ihmisoikeuksien väliset yhteydet tulevat entistä näkyvimmiksi houkutellen lisää oikeudenkäyntejä näillä perusteilla.¹⁶¹ Litigaation tarkoituksena on

---

¹⁵⁸ Viljanen ym. 2016, s. 103.

¹⁵⁹ Guide to Strategic Litigation, s. 5 ja 6. Saatavilla osoitteessa: https://publiclawproject.org.uk/wp-content/uploads/data/resources/153/40108-Guide-to-Strategic-Litigation-linked-final_1_8_2016.pdf.

¹⁶⁰ Peel & Osofsky 2017, s. 39.

¹⁶¹ Peel & Osofsky 2017, s. 40.

ollut luoda tuomioistuinvetoisesti tulkinta valtion vastuusta ilmastonmuutoksen hillitsemisessä sekä ilmastotoimien vaikutuksesta perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisesta. Litigaation menestyksen realiteetit ovat kuitenkin keskeistä pitää mielessä, sillä monien tuomioistuinten tulkinnat saattavat olla vielä vastustavia. Tämän luvun myöhemmässä vaiheessa käsitellään litigaation tilannetta ja siihen suhtautumista Suomessa kotimaisten tuomioistuinten näkökulmasta.

Pariisin ilmastopimuksen johdannossa on mainittu, että valtioiden on kunnioitettava ja edistettävä ilmastonmuutosta käsittelevissä toimissaan ihmisoikeuksiin liittyviä osapuolten velvoitteita. Näitä ovat muun muassa oikeus terveyteen, alkuperäiskansojen, paikallisyhteisöjen, siirtolaisten, lasten, vammaisten henkilöiden ja muuten haavoittuvassa asemassa olevien henkilöiden oikeudet, oikeus kehitykseen sekä sukupolvien välinen oikeudenmukaisuus.¹⁶² YK:n ilmastopuitesopimuksen (UNFCCC) jälkeisenä aikana syntyneen Pariisin ilmastopimuksen, sekä siihen johtaneiden neuvotteluiden, jälkeen havaittiin uusi ilmastovalitusten sarja, joissa vedottiin ainakin osittain ihmisoikeuksiin.¹⁶³

Vaikkakin ilmastopimuksessa yhteys ihmisoikeuksiin mainitaan, johdantotasoinen yhteyden toteaminen ei anna kovin tarkkaa tai painavaa ihmisoikeusnäkökulmaa sopimukseen.¹⁶⁴ Ihmisoikeusperustaisissa ilmastovalituksissa on kuitenkin viitattu Pariisin ilmastopimuksen tekemään ilmastonmuutoksen ja ihmisoikeuksien yhteyteen sekä siinä asetettuihin ilmastotavoitteisiin.

5.4.2 Urgenda -tapaus

The Dutch Urgenda Foundation -säätiön tavoitteena on nopea yhteiskunnallinen muutos kohti kestävämpää yhteiskuntaa. Urgenda toimii alustana kansalaisille, jotka haluavat edistää tätä tavoitetta. Urgenda tekikin lähes 900 kansalaisen tukemana ilmastovalituksen Haagin käräjäoikeuteen vaatiin valtiolta kovempia ilmastotoimia turvatakseen kansalaisten oikeuden terveyteen ja terveelliseen ympäristöön. Urgenda-tapaus sai vuoden 2015 kesällä kansainvälistä huomiota, kun käräjäoikeus totesi, että Alankomaiden

---

¹⁶² Pariisin ilmastopimus 2015, johdanto.

¹⁶³ Peel & Osofsky 2017, s. 48.

¹⁶⁴ Boyle 2018, s. 769.

valtion ilmastotoimet olivat riittämättömiä ja sen tulee vähentää vuoden 2020 loppuun mennessä kasvihuonekaasuja siten, että ne ovat vähintään alle 25 % vuoden 1990 tasosta. Käräjäoikeus oli kuitenkin ratkaisussaan katsonut, että Urgendan tekemä yhteys EIS:n 2 ja 8 artikloihin sekä EIS:n uhrimääritelmään ei ollut kelvollisia ja Urgenda vailitikin ratkaisun tästä kohdasta¹⁶⁵. Valtio valitti myös tuomiosta, mutta valitustuomioistuimien ei muuttanut käräjäoikeuden ratkaisua, mutta Urgendan eduksi se kuitenkin katsoi yhteyden luomisen EIS:ssa turvattuihin oikeuksiin hyväksyttäväksi vastoin käräjäoikeuden ratkaisua. Asia eteni lopulta aina korkeimpaan oikeuteen, joka totesi, että valtion on vähennettävä riipeästi ja merkittävästi kasvihuonekaasupäästöjään turvatakseen ihmisoikeuksien toteutumisen.¹⁶⁶

Keskeistä tuomioistuimien ratkaisussa oli viittaukset EIT:n oikeuskäytäntöön. Tapauksessa viitattiin EIS:n 2 ja 8 artikloihin. Haagin käräjäoikeus totesi, että Alankomaiden ollessa Euroopan ihmisoikeussopimuksen jäsen, on valtion noudatettava näissä artikloissa turvattuja oikeuksia. Lisäksi, vaikka EIS ei suoraan turvaa terveellistä ympäristöä, on EIT ratkaisukäytännössään todennut näiden artiklojen ulottuvan myös ympäristöllisiin uhkiin. Valtiolle voidaan myös todeta muodostuvan positiivisia toimintavelvoitteita näiden ihmisoikeuksien turvaamiseksi. Urgenda -tapauksessa ympäristöllinen ulottuvuus laajennettiin myös ilmastonmuutoskontekstiin.¹⁶⁷

Ratkaisua punnitessa tuomioistuimessa tarkasteltiin ilmastotieteen vallitsevaa tilaa ja sen tuottamaa tietoa liittyen ilmastonmuutoksen aiheuttamiin uhkiin. Tiedeyhteisön konsensus siitä, että kasvihuonekaasupäästöillä on vahva yhteys ihmisen aiheuttamaan ilmastonmuutokseen toimi eräänä avaintekijänä ratkaisussa. Tuomioistuimien katsoi, että on olemassa riittävä tieteellinen konsensus ilmastonmuutoksesta ja sen seurauksista, jonka myös Alankomaiden hallitus jakaa ratifioituaan kansainvälisiä ilmastopöytäkirjoja. Tuomioistuimien katsoi myös, että olemassa olevan tiedon valossa, valtion tulisi olla tietoinen ilmastonmuutoksen aiheuttamasta uhasta ihmisoikeuksien toteutumiselle.¹⁶⁸ Kuten todettua on kuitenkin kiintoisaa pohtia, voisiko tällaista Urgenda-tapauksessakin hyödynnettyä kohtuullisen tiedon -testiä¹⁶⁹ hyödyntää muissa ilmastovalituksissa. Valtiolle

---

¹⁶⁵ Staal & Burgers 2019, s. 3-4.

¹⁶⁶ Urgenda Climate Case Explained. Saatavilla osoitteessa: <https://www.urgenda.nl/en/themes/climate-case/climate-case-explained/>. Myös Peel & Osofsky 2017, s. 49 sekä Staal & Burgers 2019, s. 4.

¹⁶⁷ Peel & Osofsky 2017, s. 50.

¹⁶⁸ The District Court of the Hague, Urgenda C/09/456689, 13-1396, 24.5.2015, kohta 4.12, 4.15 ja 4.31.

¹⁶⁹ Kts. luku 3.1.4.

voisi muodostua positiivinen toimintavelvoite nykytiedon valossa. Voisiko tätä testiä esimerkiksi siirtää Suomeen?

Positiivisten toimintavelvoitteiden osalta Alankomaiden valitustuomioistuimen ratkaisussa muistutetaan myös, että EIT:n oikeuskäytännön mukaan valtion positiiviset toimintavelvoitteet muodostuvat suojaamaan lisäksi juuri tulevilta ihmisoikeusloukkauksilta liittyen näihin artikloihin. Tällä viitattiin EIT:n tapaukseen *Öneryildiz v. Turkki*¹⁷⁰, jonka ratkaisussa todettiin, että valtiolle oli muodostunut positiivisia toimintavelvoitteita kehittää lainsäädäntöä ja hallinnollisia rakenteita siten, että ne ehkäisevät loukkauksia oikeutta elämään kohtaan.¹⁷¹ Täten valtiolle muodostuu velvollisuus toimia proaktiivisesti ehkäistäkseen ilmastonmuutoksen tulevaisuudessakin aiheuttavia ihmisoikeusuhkia.

Kuten *Öneryildiz v. Turkki* -ratkaisussa, EIT toteaa, että se tulkitsee 2 artiklaa elävän instrumentin doktriinin mukaisesti, jossa Euroopan ihmisoikeussopimus on yhteiskunnan mukana instrumentti, jolloin positiivisia toimintavelvoitteita suojata 2 artiklan oikeus elämään syntyy minkälaisissa tapauksissa tahansa, joiden seurauksena ihmisoikeus saattaa vaarantua ja ovat luonteeltaan hyvin vaarallisia.¹⁷² Myös *Urgenda* -tapauksen osalta tähän näkökulmaan on kiinnitetty huomiota. Haagin kärjäoikeuden mukaan EIT:n ympäristöön liittyvä tulkinta on kehittynyt, sillä ihmisoikeuksien tulkinta ei ole muuttumaton vaan se voi muovautua yhteiskunnan ja sosiaalisen kontekstin myötä. Tämän lausunto kuvasti sitä, että kansallisissa tuomioistuimissa on myös huomioitu elävän instrumentin doktriini sekä EIS:n dynaaminen tulkinta.¹⁷³ Toisaalta EIT:n dynaamisen tulkinnan taustalla on juurikin jäsenvaltioiden välinen konsensus käsillä olevasta asiasta. EIT punnitsee tulkinnassaan keskeisestikin asiaan liittyvää laajempaa konsensusta.

Kärjäoikeus viittasi EIT:n oikeuskäytäntöön myös seuraavalla tavalla. Se totesi, että, mikäli on olemassa korkea riski ilmastonmuutokseen, jolla on vakavat ja henkeä uhkaavat seuraukset sekä ihmisiä että ympäristöä kohtaan, valtiolle muodostuu vastuu suojella kansalaisiaan. Suojelun on tapahduttava tekemällä asianmukaisia ja tehokkaita toimia. Kuten edelläkin on käsitelty, tähän tuomioistuimen käytäntöön voidaan nojata myös kansallisissa tuomioistuimissa.¹⁷⁴ Vaikkei kärjäoikeus sanoita viittausta EIT:n

---

¹⁷⁰ EIT *Öneryildiz v. Turkki*, 30.11.2004, 48939/99, kohta 89 ja 90.

¹⁷¹ Staal & Burgers 2019, s. 5.

¹⁷² EIT *Öneryildiz v. Turkki*, 30.11.2004, 48939/99, kohta 69-71.

¹⁷³ Heiskanen 2018a, s. 136.

¹⁷⁴ The District Court of the Hague, *Urgenda C/09/456689*, 13-1396, 24.5.2015.

oikeuskäytäntöön kovinkaan yksityiskohtaisesti, voidaan siitä kuitenkin tehdä johtopäätös, että se tukeutui ratkaisussaan valtion positiivisiin toimintavelvoitteisiin ja siihen liittyvään argumentaatioon.

5.4.3 Ilmastonmuutos ja strateginen litigaatio Suomessa

Suomessa ilmastonmuutokseen liittyvää strategista litigaatiota ei ole vielä tapahtunut eikä ilmasto-oikeudenkäyntejä ei ole Suomessa käyty. Hallinto-oikeuksien tapauksissa ilmastonmuutoksen hillitsemiseen liittyviä valitusperusteita esitetään useimmiten ympäristölupapäätöksiä koskevissa sekä maankäyttö- ja rakennuslain mukaisissa valituksissa. Tällöin ilmastonmuutos on kuitenkin vain yksi valitusperuste muiden joukossa ja tapauksen painopiste on yksittäisen toimijan hankkeessa. Lainsäädäntö ei myöskään kykene tarjoamaan juurikaan mahdollisuuksia hankkeiden ilmastovaikutusten huomioon ottamiseen päätöksenteossa tällaisissa asioissa.¹⁷⁵

Suomessa ilmastopoliittiset strategiat ja suunnitelmat eivät ole valituskelpoisia hallintopäätöksiä, joten niiden lainmukaisuutta ei ole mahdollista tutkia valitusasiana hallinto-oikeudessa. Päästövähennyksistä ja laajemminkin ilmastopoliitikasta päättäminen nähdäänkin ensisijaisesti kuuluvan poliittisten päätöksentekijöiden toimivaltaan, eikä niinkään tuomioistuimen päätettäväksi. Urgenda -tapaus on kuitenkin osoittanut, että asia voi olla kansallisella tasolla myös toisin. Ilmastonmuutoksen torjunta ja hillitseminen voi olla myös lakiin perustuva valtion velvollisuus, jolloin tuomioistuimelle voi muodostua toimivalta puuttua tämän velvollisuuden laiminlyöntiin. Laiminlyönti voi johtaa Urgenda -ratkaisun tavoin myös ihmisoikeuksien loukkaamiseen.¹⁷⁶

Keskeinen lähestymistapa sille, voisiko Suomessa ilmastovalitus toteutua, on hallintoriitasääntelyn ja prosessuaalisten oikeuksien näkökulma. On tärkeää huomata, että tässä näkökulmassa ihmisoikeusulottuvuus saattaa kuitenkin jäädä osittain varjoon. Jotta hallintoriitahakemus menestyisi, edellyttäisi se, että hakemuksen vireillepanija on osapuolena riidassa. Hänellä tulisi siis olla yksityinen intressi asiassa. Ilmastohallintoriidassa hakemuksen vireillepanijan tulisi siis osoittaa, että valtion ilmastopoliitikan

---

¹⁷⁵ Selvenius-Hurme 2019, s. 70.

¹⁷⁶ Selvenius-Hurme 2019, s. 70-71.

riittämättömyys vaikuttaa hänen oikeuksiinsa. Urgenda -tapauksessa vireillepanijana toimi ympäristöjärjestö, jonka puhevalta perustui kansalliseen erityissäännökseen. Suomessa tällaista säännöstä ei kuitenkaan ole.¹⁷⁷

Ympäristöjärjestöjen toimiminen ilmastohallintoriidan osapuolena voisi kuitenkin olla mahdollisuus, mikäli otetaan huomioon Århusin sopimuksen ympäristöjärjestöjen puhevaltaa koskevat velvoitteet. Sopimuksessa on laajennettu asianosaisten piiriä. Ympäristöjärjestöllä näin ollen olisi valitusoikeus ympäristöä koskevaan päätöksentekoon liittyen. Valitusoikeus perustuu ensisijaisesti erityislainsäädännön säännöksiin. KHO on kuitenkin ratkaisussaan KHO 2018:1, pohjaten Århusin sopimukseen, todennut, että ympäristöjärjestöllä on valitusoikeus myös tilanteissa, joissa siitä ei ollut erikseen säädetty kyseessä olevassa erityislaissa. Århusin sopimus koskee kuitenkin lähtökohtaisesti vain tiettyjä toimintoja ja niille myönnettäviä lupia, jotka ovat lueteltu sopimuksessa. Sopimuksesta ei ehkä sittenkään ole johdettavissa suoraan puhevaltaa ympäristöjärjestöille samalla tavoin, kuin Urgenda -tapauksen kaltaisessa hallintoriidassa. Århusin sopimuksella voi kuitenkin olla tulkintavaikutusta arvioitaessa, voiko ympäristöjärjestö edustaa Suomessa ilmastohallintoriita-asiassa yleistä ympäristöetua tai kansalaisten yhteistä etua siten, että se olisi katsottavissa ilmastohallintoriidan asianosaiseksi.¹⁷⁸

Kiinnostava pohdinnan aihe on myös se, että voitaisiinko Urgenda -tapauksessa hyödynnettyä kohtuullisen tiedon -testiä siirtää Suomeen. Urgendan tavoin punninta siitä, onko Suomessa valtiolla riittävällä ja kohtuullisella tavalla tietoa ilmastonmuutoksen vaikutuksista lienee helppo todentaa. Ilmastolaissa säädetään muun muassa kansallisesta ilmastopaneelistä, jonka tarkoituksena on tuottaa tieteellistä tietoa ilmastonmuutoksen hillitsemisestä ja siihen sopeutumisesta¹⁷⁹. Toinen kysymys onkin se, mikä olisi valtion vastuu toimia tämän tietoperustan pohjalta. Tämä asettaakin haasteita Suomessa vastuun muodostumisen osalta. Ilmastolaki on melko väljä puitelaki. Tämä aiheuttaisi hyvin lakisidonnaisille kansallisille tuomioistuimille ongelman valtion vastuun asettamisessa ja mahdollisten riittämättömien ilmastotoimien toteamisessa.

Nykyisellään ilmasto-oikeudenkäyntien menestyminen Suomessa on melko epätodennäköistä. Tämänhetkisen kansallisen lainsäädännön ollessa suhteellisen heikkoa koskien ilmastonmuutoksen hillitsemiseksi asetettuja velvoitteita, mahdollisuudet vastuuttaa

---

¹⁷⁷ Selvenius-Hurme 2019, s.72.

¹⁷⁸ Selvenius-Hurme 2019, s. 73.

¹⁷⁹ Ilmastolaki 609/2015.

valtiota tekemään tehokkaampia ilmastotoimia ovat suhteellisen pienet. Lainsäädäntöä tulisi kehittää siten, että yksilön muutoksenhakukeinot olisivat tehokkaammat ja selvemmin löydettävissä. Kansalaisten keinot valvoa valtion ilmastotoimien riittävyttä tulisi olla tehokkaammat ja monipuolisemmat. Oikeuksiin pääsy tulisi tehdä yksinkertaisemmaksi. Lisäksi ilmastolaissa tulisi säätää tiukemmin kriteereistä ja velvoitteista, joiden puitteissa valtion tulisi toimia suhteessa ilmastonmuutoksen hillitsemiseen. Tällöin myös tuomioistuimilla olisi enemmän keinoja punnita valtion ilmastotoimien riittävyttä. Suomessa tuomioistuinten aktivismi on vierasta ja ne toimivatkin hyvin lakisidonnaisesti.

Korkeimman hallinto-oikeuden presidentti Kuusiniemi on todennut, että ilmastokysymys ympäristöasioissa on nykyisellään vain harvoin välittömästi esillä tuomioistuimissa. Sovellettavalla lainsäädännöllä on välillisiä vaikutuksia ilmastonmuutokseen ja sen hillitsemiseen, mutta nykyiset mekanismit ovat epäsuoria. Esimerkiksi ilmastolaki (609/2015) väljänä puitelakina ei Suomessa ole johtanut oikeustapauksiin. Edellä mainittu kansainvälinen kehitys, joissa ympäristöjärjestöt ovat nostaneet valtiota vastaan tuomioistuinkanteita vaatimuksenaan pidemmälle meneviä ilmastotoimia Pariisin ilmastopimuksen kunnioittamiseksi. Kuusiniemi näkee, että hyvästä tarkoituksesta huolimatta tämänkaltainen kehitys ei ole toivottavaa, sillä ilmastonmuutos ja sitä koskevien kansainvälisten sopimusten noudattaminen on monimutkainen, poliittinen ja lainsäädännöllinen kokonaisuus, jonka ratkaiseminen yksittäisillä tuomioistuinpäätöksillä ei ole perusteltua. Poliittisten päätöksentekijöiden asiana on tehdä kokonaisvaltaisesti tämän mittaluokan kysymyksiä koskevat perusratkaisut ja panna ne täytäntöön lainsäädännöllä. Tuomioistuinten tehtävä on soveltaa ja tulkita lakia, ei luoda tai edes velvoittaa luomaan kokonaan uutta lakia.¹⁸⁰ Toimivallanjako (separation of powers) onkin kysymys, joka näyttää varsinkin kansallisella tasolla jakavan näkemyksiä. Toimivaltojen ylittäminen onkin keskeinen asia, jota on syytä punnita. Kuitenkin nykytiedon valossa riittämättömiin ilmastotoimiin puuttuminen lienee myös kysymys, johon tuomioistuimilla on toimivaltaa.

Kansalaisyhteiskunnan näkökulmasta asia nähdään usein siten, että valtio saattaa kansalaisensa vaaraan toimiessaan riittämättömästi ilmastonmuutoksen hillitsemiseksi.

---

¹⁸⁰ Kuusiniemen puhe 6.2.2019. Saatavilla: <https://www.kho.fi/fi/index/ajankohtaista/presidenttikarikuusiniemenpuheitajatervehdyksia/xvihalintotuomioistuinpaiva.html>.

Tällöin kansalaiset joutuvat valtion aiheuttaman oikeudenloukkauksen kohteeksi ja asian nähdään vaativan tuomioistuimen ratkaisua. Koska valtion päätökset päästövähennystavoitteista eivät ole valituskelpoisia, voidaan nähdä kyseessä olevan tietynlainen oikeussuojan katvealue. Haasteena myös voi olla vaikeus osoittaa riittävällä tavalla, että yhden tahon toimenpiteistä aiheutuu tiettyyn toiseen tahoon, kuten kansalaisiin, kohdistuva loukkaus. Toisaalta Urgenda -tapaus osoittaa, että myös tämän yhteyden löytäminen on mahdollista.¹⁸¹

Hallituksen esitys ilmastolain uudistamisesta¹⁸² on määrä valmistua vuoden 2021 keväällä ja prosessin yhteydessä onkin keskusteltu muun muassa ympäristöperusoikeudessa turvattujen muutoksenhaku- ja osallistumisoikeuksien vahvistamisesta ja selkeyttämisestä ilmastolaissa. Uudistamistyön yhteydessä on kuultu kansalaisia ja tarve osallistumismahdollisuuksien parantamisesta on noussut kuulemisissa esille. Erityisesti nuorten ja saamelaiden osallistumismahdollisuuksien toivotaan paranevan lainuudistuksen myötä.¹⁸³

---

¹⁸¹ Selvenius-Hurme 2019, s. 77.

¹⁸² Ilmastolain uudistus. Saatavilla: <https://ym.fi/ilmastolain-uudistus>.

¹⁸³ Tiivistelmä kansalaiskyselyn tuloksista, s. 7. Saatavilla: https://ym.fi/documents/1410903/38439968/Tiivistelma_ilmastolaki_TUNI_20.12.2019-D61A63C2_14B8_45AB_B3E7_E13650B100A2-160669.pdf/838ca9c2-1852-68bd-e12a-aac8ce923737/Tiivistelma_ilmastolaki_TUNI_20.12.2019-D61A63C2_14B8_45AB_B3E7_E13650B100A2-160669.pdf?t=1603260990809.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Ilmastonmuutos ja valtion positiiviset toimintavelvoitteet – käytännön ammentaminen oikeuskäytännöstä

Tutkielmassa on osoitettu, että ilmastonmuutos on kehittymässä ihmisoikeusdiskurs-
sissa entistä keskeisemmäksi teemaksi. Ympäristön ja ihmisoikeuksien välinen suhde on
tunnistettu jo laajalti ja esimerkiksi tuomioistuinten käytännössä ilmastonmuutokseen
liittyvät kysymykset ovat nousseet vahvemmin pinnalle muun muassa strategisen liti-
gaation keinoin. Kehitys lienee luonnollista muuttuvassa yhteiskunnassa, jossa ilmas-
tonmuutoksen vaikutukset alkavat näkyä yhä laajemmin.

Tutkielmassa on pyritty vastaamaan kahteen tutkimuskysymykseen ja kahteen apukysy-
mykseen, joiden avulla ilmastonmuutoksen ja ihmisoikeuksien suhdetta sekä valtion
roolia ja vastuuta näiden teemojen risteyksessä on mahdollista hahmottaa selvemmin.
Keskeisenä teemana tutkielmassa on esitelty valtion positiiviset toimintavelvoitteet ja
niiden suhde ilmastonmuutokseen. Ensimmäisenä tutkimuskysymyksenä olikin se, mi-
ten positiiviset toimintavelvoitteet voivat muodostua suhteessa ilmastonmuutokseen.
Positiivisia toimintavelvoitteita voi muodostua eri oikeuksien kohdalla eri tavoin ja pe-
rustein. Koska EIT:n oikeuskäytännössä ei ole vielä ratkaistu yhtään ilmastovalitusta,
tutkielmassa on tarkasteltu myös positiivisten toimintavelvoitteiden potentiaalista syn-
tyä tällaisessa tapauksessa tuomioistuimen ympäristöoikeuskäytäntöön pohjaten.

Positiiviset toimintavelvoitteet, eli valtion aktiiviset toimet ihmisoikeuksien edistä-
miseksi tarjoavat monia vaihtoehtoja, jotka sopivat myös ilmastotapauksiin. Velvoittei-
den muodostumisen testaamiseksi sopii muiden ympäristötapausten tavoin esimerkiksi
EIT:n suhteellisuusperiaate ja Budayevan kriteeristö. Periaatteiden ja eri kriteerien
avulla on mahdollista punnita valtion vastuun muodostumista myös ilmastonmuutok-
seen liittyvissä tapauksissa. Ilmastonmuutoksesta on jo runsaasti tieteellistä tietoa, eikä
sen vaikutukset ole, tai pitäisi olla, valtioille yllättäviä tai ennakoimattomia. Suhteelli-
suuden testaaminen on moniulotteista ja kontekstiriippuvaista. Tämä yhtälö johtaa sii-
hen, että suhteellisuustestin avulla saadaan kontekstista riippuen erilaisia ratkaisuja,

jonka vuoksi ennustaminen on hankalaa.¹⁸⁴ Tämä hankaloittanee suhteellisuuden punnintaa myös ilmastonmuutosta koskevien tapausten ratkaisussa testin perusteella.

Tuomioistuimen rooli suhteessa valtion ilmastotoimiin on ollut jakautuneen keskustelun kohteena. Harkintamarginaaliopin mukaisesti EIT voi antaa valtiolle omaa harkintavalttaa ihmisoikeuksia loukkaavan tilanteen korjaamiseksi. Tämä saattaa kuitenkin heikentää ihmisoikeuksien toteutumista riippuen valtion tekemien turvaamistoimien tasosta. Keskustelua on lisäksi käyty liittyen vallanjakoon tuomioistuinten ja valtioiden välillä. Missä siis menee raja tuomioistuimen puuttumiselle esimerkiksi ilmastotoimien laiminlyömisessä. Urgenda -tapaus on muun muassa jo viitoittanut tätä tietä kansallisella tasolla, mutta esimerkiksi Suomessa tämä kehitys on, strategisen litigaation ohella, vielä alkutekijöissään. EIT:n ensimmäisen ilmastovalituksen lopputulos tulee myös olemaan merkittävä askel alueellisen tuomioistuimen tasolla.

Tulevaisuuden ilmastotapaukset saattavat pohjautua merkittäväällä tavalla valtion positiivisten toimintavelvoitteiden laiminlyömiseen. Ilmastonmuutokseen liittyen näitä positiivisia toimintavelvoitteita voi olla tutkielmassa luetellut velvoitteet, kuten riittävien päästövähennystoimien sekä muiden ilmastotoimien tehokas implementointi. Vastuun määrittämisessä olennainen elementti on valtion positiiviset toimintavelvoitteet

Ilmastovastuun määrittämisen hankaluus

Valtion ilmastovastuun määrittäminen EIT:ssä onkin tutkielman toinen tutkimuskysymys. Yksittäisen valtion tai jaetun vastuun määrittäminen näyttäytyy haastavana kysymyksenä, kun puhutaan ilmastonmuutoksen luonteesta rajat ylittävänä ilmiönä. Tutkielmassa vastuukysymystä on käsitelty pitkälti alueellisena vastuuna sekä jaettuna vastuuna tarkastellen myös pintapuolisesti ekstraterritoriaalista vastuuta. EIT:n nykyinen ympäristötapausten oikeuskäytäntö pohjautuu alueelliseen vastuuseen. Ilmastonmuutos on kuitenkin moniulotteinen ilmiö, jossa päästöjen globaali luonne ja ainoastaan yksittäisen valtion vastuuttaminen on ongelmallista. Portugalilaisnuorten tapaus tulee ratkaista riippuen mahdollisesti avaamaan jaetun vastuun ja ekstraterritoriaalisuuden periaatetta.

---

¹⁸⁴ Viljanen 2003, s. 339-340.

EIT:ssä ovat usein vastakkain yksityisen intressi ja oikeudet sekä valtion tai valtioiden yleinen intressi. Tuomioistuin on kyennyt yhdistämään ympäristönsuojelun yleiseksi intressiksi. Myös ilmastonmuutoksen tulkitseminen osaksi yleistä intressiä voisi mahdollistaa tuomioistuinta arvioimaan, onko valtio onnistunut toimimaan löytääkseen reilun tasapainon yksityisen ja julkisen intressien välillä. Vaikka tällaista yhteyttä ilmastonmuutoksen ja yleisen intressin välillä ei olekaan vielä luotu, tuomioistuin on kuitenkin useasti oikeuskäytännössään tunnustanut, että ympäristöllä on merkittävä ja kasvava rooli nyky-yhteiskunnissa. Kaiken kaikkiaan ilmastovastuun määrittäminen on vielä epäselvää, oikeuskäytännön puuttuessa. Ympäristötapauksiin liittyvän käytännön soveltaminen ilmastonmuutosta koskeviin tapauksiin lienee kuitenkin looginen reitti.

Vuonna 2020 syksyllä tuomioistuimeen saapunut portugalilaisnuorten ilmastovalitus on merkittävä askel koskien myös yleisemmällä tasolla EIT:n oikeuksien laajentumista koskemaan ilmastonmuutoksen kaltaista ilmiötä. Tapauksen ratkaisu on tutkielman kirjoitusvaiheessa avoinna, mutta jo se, että tapaus on otettu nopeutettuun käsittelyyn tuomioistuimen toimesta kuvastaa sitä, että EIS elävänä asiakirjana ei elä vakuuimissa sulkienv muuttuvan yhteiskunnan ja uudet ihmisoikeuksien toteutumista uhkaavat tekijät ulkopuolelleen.

Portugalilaisnuorten tapaus nosti osaltaan esille jaetun vastuun hankaluuden ja sen, miten yksittäisen valtion osuus voidaan määritellä. Niin sanottu fair share -kysymys onkin keskeinen oikeudellinen haaste ilmastonmuutokseen liittyen, sillä ilmiön luonne ei tunne rajoja ja juuri tietyn valtion aiheuttamien päästöjen yhdistäminen tiettyyn ihmisoikeuksien loukkaukseen voi osoittautua hankalaksi. Tämä asia vaatiikin lisää tutkimusta, vaikka asiaa onkin jo jonkin verran käsitelty yleiselläkin tasolla ja liittyen muihin samankaltaisiin ilmiöihin.

Kotimainen käytäntö vielä alkutekijöissään

Globaalisti ilmastonmuutokseen liittyvä digitaatiokehitys on vielä melko nuorta, vaikka joitain tapauksia etenkin kansallisissa oikeusasteissa onkin jo olemassa. Osa tapauksista ei ole kuitenkaan edennyt merkittävällä tavalla. Suomessa kehitys on kansainväliseen tasoon nähden huomattavan alkutekijöissä. Ilmastovalituksia ei kotimaisissa tuomioistuimissa ole vielä ollut. Kuten tutkielmassa on todettu, ilmastovalituksen tekeminen on tällä hetkellä hankalaa – ellei mahdotonta. Ilmastolaissa ei ole tarjottu selkeitä

muutoksenhakumahdollisuuksia. Lain päivitystyö on käynnissä ja yhtenä keskeisenä asiana päivittämiseen liittyvässä keskustelussa onkin noussut yksilön osallistumis- ja muutoksenhakuoikeudet ilmastopoliittisessa kontekstissa.

Ilmastolitigaation kehitystä jarruttanee myös tuomioistuinten varautunut suhtautuminen tällaiseen kehitykseen. Vallanjako (separation of powers) lainsäädäntö-, toimeenpano- ja tuomiovaltaan onkin ollut yksi oleellinen kysymys. Missä menee tuomioistuimen raja puuttua valtion poliittiseen päätöksentekoon. Toisin sanoen, kysymys lienee se, milloin tuomioistuin voi puuttua esimerkiksi valtion riittämättömiin ilmastopoliittisiin toimiin. Tämän määrittäminen on hankalaa. Riittämättömien ilmastotoimien määrittäminen lienee helpompaa, kun se suhteutetaan saatavilla olevaan tieteelliseen tietoon ja kansainvälisiin ilmastovelvoitteisiin, joihin Suomikin on sitoutunut.

Urgenda -tapaus toimii esimerkkinä siitä, miten valtion voidaan todeta olla velvoitettu toimimaan riittävällä tavalla ilmastonmuutoksen hillitsemiseksi perustuen saatavilla olevaan tieteelliseen tietoon. Tämä pohdinnan siirtäminen Suomeen lienee vielä hankalaa ilmastolainsäädännön ollessa väljä. Kansallinen lainsäädäntö tarvitsisi selkeämpiä velvoitteita julkiselle vallalle ja erityisesti valtiolle. Selkeämmät kriteerit lainsäädännössä helpottaisivat lakisidonnaisten tuomioistuinten tulkintaa ilmastonmuutokseen liittyvissä mahdollisissa oikeudenkäynneissä. Tämän lisäksi muutoksenhakuoikeuksien vahvistaminen olisi ensisijaisen tärkeää, jotta valtion ilmastotoimia voitaisiin haastaa, mikäli ne koettaisiin riittämättöminä. Ratkaisun hakeminen tuomioistuimesta helpottuisi, kun kansalaisilla olisi siihen selkeät työkalut. Ilmastolain uudistamisen yhteydessä asiaa onkin syytä pohtia tarkasti ja perus- ja ihmisoikeuspunninta tuleekin ottaa entistä vahvemmin mukaan myös ilmastolainsäädännön valmisteluun.

Kansallisen tason keskustelu ilmastovastuun määrittämisessä on olennaista siitähän syystä, että esimerkiksi EIT:n ratkaisukäytännössä konsensuspunnintaa harjoitetaan aktiivisesti. Jäsenvaltioiden konsensuksella ilmastonmuutoksesta ja sen ihmisoikeusvaikutuksista on keskeinen merkitys ja sen vuoksi myös kansallisten tuomioistuinten roolia ja kansallisen lainsäädännön luonnetta on pohdittava.

Jatkotutkimuksen kannalta kiinnostavia kysymyksiä

Tutkielman aiheen tutkimiselle lienee jatkossakin tarvetta, sillä ilmastonmuutoksen vaikutukset alkavat näyttäytyä yhä enemmän myös Suomen kaltaisissa länsimaisissa kehittyneissä valtioissa. Vaikutukset ihmisoikeuksien toteutumiseen tulevat niin ikään myös laajentumaan ja onkin tärkeää, että esimerkiksi valtioiden vastuu ilmastonmuutoksen hillitsemisessä olisi selkeä. Ilmastotoimia laiminlyöviä ja ihmisoikeuksien toteutumista loukkaavia valtioita tulisi olla mahdollista asettaa vastuuseen entistä tehokkaammin. Portugalilaisnuorten ilmastoaktiviteetin käsittely ja ratkaisu jäävät vielä odottamaan, mutta tapaus tulee määrittelemään merkittäväällä tavalla tuomioistuimen oikeuskäytännön kehitystä ympäristöön ja ilmastonmuutokseen liittyvissä ihmisoikeustapauksissa.

Seuraavat kysymykset voisivat toimia tutkielman teeman tarkastelussa olennaisina jatkokysymyksinä:

Tarvitseeko Euroopan ihmisoikeussopimus lisäpöytäkirjan, jossa turvataan suoraan ympäristölliset ihmisoikeudet? Vai riittääkö Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen dynaaminen tulkintakäytäntö vastaamaan ilmastonmuutoksen aiheuttamiin ihmisoikeusuhkiin?

Miten yksittäisen valtion niin sanottu kohtuullinen osuus (fair share) voidaan määritellä ilmastonmuutoksen kaltaisessa globaalissa ilmiössä, jonka aiheuttajina on ollut vuosikymmenien saatossa lukuisat eri valtiot ja muut toimijat? Mikä on EIT:n ratkaisu, mikäli se ottaa portugalilaisnuorten tapauksen ratkaistavakseen. Miten EIT:n mahdollinen ratkaisu koskien valtion ilmastovastuun asettamista muokkaa kansallisten tuomioistuinten ratkaisukäytäntöä tulevaisuudessa?

Miten kansallisen tason ilmastosääntely vastaa ilmastonmuutoksen asettamiin uhkiin perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiselle? Millä tavoin esimerkiksi ilmastolain uudistuksen valmistelussa on tehty perus- ja ihmisoikeusvaikutusten arviointia?